

आपस्तम्ब-गृह्य-सूत्राणि①

ApastambaH

Table of Contents

ॐ	2
०१ सामान्यपरिभाषा:	3
०१ ०१ अथ कर्मण्	3
०१ ०२ उदगयन-पूर्वपक्षाहः-पुण्याहेषु	3
०१ ०३ यज्ञोपवीतिना कार्याणि	3
०१ ०४ प्रदक्षिणम् प्रदक्षिणम्	4
०१ ०५ पुरस्तादुदग्वोपक्रमः अनियमे	4
०१ ०६ तथाऽपवर्गः तेषामपवर्गोऽपि	4
०१ ०७ अपरपक्षे पित्र्याणि	5
०१ ०८ प्राचीनावीतिना	5
०१ ०९ प्रसव्यम्	5
०१ १० दक्षिणतोऽपवर्गः	6
०१ ११ निमित्तावेक्षाणि नैमित्तिकानि	6
०२ अग्निमुखनिरूपणम्	7
०१ १२ अग्निमिधा	7
०१ १३ प्रागुदग्नैर्वा उक्ता:	7
०१ १४ दक्षिणाग्नैः पित्र्येषु	7
०१ १५ दक्षिणाप्राग्नैर्वा तत्र	8
०१ १६ उत्तरेणाग्निन्	8
०१ १७ सकृदेव मनुष्यसंयुक्तानि	8
०१ १८ एकैकशः पितृसंयुक्तानि	9
०१ १९ पवित्रयोस्सँस्कार आयामतः	9
०१ २० अपरेणाग्निम् पवित्रान्तर्हिते	10
०१ २१ ब्राह्मणन् दक्षिणतो	10

०१ २२ आज्यं विलाप्यापरेणानिम्	11
०२ ०१ येन जुहोति	12
०२ ०२ शम्या: परिध्यर्थे	12
०२ ०३ अग्निम्	13
०२ ०४ पैतृकेषु समन्तमेव	13
०२ ०५ इधमाधायाधारावाधारयति	14
०२ ०६ अथाज्यभागौ जुहोत्यग्नये	14
०२ ०७ यथोपदेशम् प्रधानाहुतीर्हत्वा	15
०२ ०८ पूर्वत् परिषेचनमन्वमँस्थाः	16
०२ ०९ लौकिकानाम् पाकयज्ञशब्दः	17
०२ १० तत्र ब्राह्मणावेक्षो	17
०२ ११ द्विर्जुहोति द्विर्निर्माण्ि	18
०३ वैवाहिकविषयाः	19
०२ १२ सर्व-ऋतवो विवाहस्य	19
०२ १३ सर्वाणि पुण्योक्तानि	19
०२ १४ तथा मङ्गलानि	19
०२ १५ आवृतश्वास्त्रीभ्यः प्रतीयेरन्	20
०२ १६ इन्वकाभिः प्रसृज्यन्ते	20
०३ ०१ मधाभिर्गावो गृह्यन्ते	21
०३ ०२ फल्गुनीभ्यां व्यूह्यते	21
०३ ०३ याङ् कामयेत	21
०३ ०४ इन्वकाशब्दो मृगशिरसि	22
०३ ०५ निष्ठ्याशब्दस्स्वातौ छन्दसि	22
०३ ०६ विवाहे गौः	23
०३ ०७ गृहेषु गौः	23
०३ ०८ तया वरमतिथिवदर्हयेत्	23
०३ ०९ योऽस्यापचितस्तमितरया	24
०३ १० एतावद्वोरालभस्थानमतिथिः	24

०३ ११ सुप्तां रुन्दत्तीम्	24
०३ १२ दत्ताङ् गुप्ताम्	25
०३ १३ नक्षत्रनामा नदीनामा	26
०३ १४ सर्वाश्च रेफलकारोपान्ता	26
०३ १५ शक्तिविषये द्रव्याणि	27
०३ १६ नाना बीजानि	27
०३ १७ पूर्वेषामुपस्पर्शने	27
०३ १८ उत्तमम् परिचक्षते	28
०३ १९ बन्धुशीललक्षणसम्पन्नामरोगामुपयच्छेत	28
०३ २० बन्धुशीललक्षणसम्पन्नश्रुतवानरोग	28
०३ २१ यस्याम्	29
०४ विवाहप्रकरणम्	30
०४ ०१ सुहृदस्समवेतान् मन्त्रवतो	30
०४ ०२ तानादितो द्वाभ्यामभिमन्त्रयेत	30
०४ ०३ स्वयन् दृष्ट्वा	31
०४ ०४ चतुर्थ्या समीक्षेत	31
०४ ०५ अङ्गुष्ठेनोपमध्यमया चाङ्गुल्या	32
०४ ०६ प्राप्ते निमित्त	32
०४ ०७ युग्मान् समवेतान्	33
०४ ०८ उत्तरेण यजुषा	33
स्नानम्	34
अहतस्य वाससः परिधानम्	35
योक्त्रबन्धनम्	35
०४ ०९ अथैनामुत्तरया दक्षिणे	36
०४ १० अग्नेर्	37
०४ ११ अथास्यै दक्षिणेन	38
०४ १२ यदि कामयेत	38

०४ १३ यदि कामयेत	38
०४ १४ गृभ्णामि त	39
०४ १५ अथैनामुत्तरणाग्निन् दक्षिणेन	40
०४ १६ सखेति सप्तमे	40
०५ ०१ प्राग्घोमात् प्रदक्षिणमग्निम्	41
षोडश प्रधानाहुतिमन्त्राः	42
मन्त्रः	42
१४ त्वन्नो अग्ने	43
०५ ०२ अथैनामुत्तरणाग्निन् दक्षिणेन	44
०५ ०३ अथास्या अञ्जलावुपस्तीर्य	45
०५ ०४ तस्यास्सोदर्यो	45
०५ ०५ जुहोतीयन् नारीति	46
०५ ०६ उत्तराभिस्तिसृभिः	46
०५ ०७ होमश्वोत्तरया यथा	47
०५ ०८ पुनः परिक्रमणम्	48
०५ ०९ आस्थापनम् पुनरपि	48
०५ १० होमश्वोत्तरया उत्तरया	49
०५ ११ पुनः परिक्रमणम्	49
०५ १२ जयादि प्रतिपद्यते	50
०५ १३ परिषेचनान्तङ्	50
०५ १४ समोच्चैतमग्निमनुहरन्ति एतम्	51
०५ १५ नित्यः	51
०५ १६ धार्यः एष	52
०५ १७ अनुगतो मन्थ्यः	52
०५ १८ श्रोत्रियागाराद्वाहार्यः	52
०५ १९ उपवासश्वान्यतरस्य भार्यायाः	53
०५ २० अनुगतेऽपि वोत्तरया	53
०५ २१ उत्तरा रथस्योत्तम्भनी	53

०५ २२ वाहावुत्तराभ्यां युनक्ति	54
०५ २३ आरोहतीमुत्तराभिरभिमन्त्रयते अथ	54
०५ २४ सूत्रे	55
०५ २५ ते उत्तराभिरभियाति	56
०५ २६ तीर्थस्थाणुचतुष्पथव्यतिक्रमे	57
तीर्थादिव्यतिक्रमे जपः	57
०६ ०१ नावमुत्तरयाऽनुमन्त्रयते अथ	57
०६ ०२ न च	58
०६ ०३ तीर्त्वोत्तराज् जपेत्	58
०६ ०४ शमशानादिव्यतिक्रमे भाण्डे	59
०६ ०५ क्षीरिणामन्येषां वा	60
नद्याद्यतिक्रमे जपः	60
०६ ०६ गृहानुत्तरया सङ्काशयति	60
०६ ०७ वाहावुत्तराभ्यां विमुञ्चति	61
०६ ०८ लोहितज् चर्मनिङुहम्	62
०६ ०९ न च	63
०६ १० उत्तरपूर्वे	63
मन्त्रः	63
उपवेषनम्	64
०६ ११ अथास्याः पुँस्वोर्जीवपुत्रायाः	65
मन्त्रः	66
०६ १२ उदितेषु नक्षत्रेषु	67
०७ ०१ अथैनाम् आग्नेयेन	68
०७ ०२ पत्न्यवहन्ति	68
०७ ०३ श्रपयित्वाभिघार्य	68
०७ ०४ सकृदुपस्तरणाभिघारणे	69
०७ ०५ अग्निर्देवता स्वाहाकारप्रदानः	69
०७ ०६ अपि वा	70

०७ ०७ अग्निस्त्रिवष्टकृद् द्वितीयः	70
०७ ०८ सकृदुपस्तरणावदाने	70
०७ ०९ मध्यात् पूर्वस्यावदानम्	71
०७ १० मध्ये होमः	71
०७ ११ उत्तरार्धादुच्चरस्य	71
०७ १२ उत्तरार्धपूर्वार्धे होमः	72
०७ १३ लेपयोः प्रस्तरवत्	72
०७ १४ सिद्धमुन्तरम् परिषेचनम्	72
०७ १५ तेन सर्पिष्मता	73
०७ १६ योऽस्यापचितस्तस्मा ऋषभम्	73
०७ १७ एवमत ऊर्ध्वम्	74
०७ १८ पूर्णपात्रस्तु दक्षिणेत्येके	74
०७ १९ सायम् प्रातरत	74
०७ २० स्थालीपाकवद्वैवतम् देवतैव	75
०७ २१ सौरी पूर्वाहुतिः	75
०७ २२ उभयतः परिषेचनम्	75
०७ २३ पार्वणेनातोऽन्यानि	76
०७ २४ यथोपदेशन् देवताः	76
०७ २५ अग्निं स्विष्टकृतम्	77
०७ २६ अविकृतमातिथ्यम्	77
०७ २७ वैश्वदेवे विश्वे	77
०७ २८ पौर्णमास्याम् पौर्णमासी	78
०८ ०१ उपाकरणे समापने	78
०८ ०२ सदसस्पतिर्द्वितीयः	79
०८ ०३ स्त्रियाऽनुपेतेन	79
०८ ०४ यथोपदेशङ् काम्यानि	80
०८ ०५ सर्वत्र स्वयम्	80
०८ ०६ आपन्माश्रीः श्रीर्मागादिति	81

०८ ०७ एतदहर्विजानीयाद्यदहर्यामावहते	81
०८ ०८ त्रिरात्रमुभयोरधश्शया	81
०८ ०९ तयोश्शय्यामन्तरेण दण्डो	82
०८ १० तज् चतुर्थ्याऽपररात्र	82
शेष-होम-मन्त्राः	83
वधाश् शिरस्य् आज्यशेषानयनम्	84
परस्परवीक्षणम्	84
अथ जपः	85
०८ ११ अन्यो वैनामभिमन्त्रयेत	87
०८ १२ यदा मलवद्वासाः	88
०५ ऋतुसमवेशनम्	90
०८ १३ रजसः प्रादुर्भावात्	90
०९ ०१ चतुर्थीप्रभृत्याषोडशीमुत्तरामुत्तरां	90
०६ कर्मान्तराणि	91
०९ ०२ अर्थग्राधस्य परिक्षवे	91
०९ ०३ एवमुत्तरैर्यथालिङ्गज्	91
०९ ०४ उभयोर्हृदयसंसर्गोऽप्सुस्त्रिरात्रावरम्	92
०९ ०५ श्वस्तिष्येणेति	92
०९ ०६ श्वीभूते	93
०९ ०७ वश्यो भवति	94
०९ ०८ सप्तलीबाधनञ्च	94
०९ ०९ एतेनैव कामेनोत्तरेणानुवाकेन	94
०९ १० यक्षमगृहीतामन्यां वा	95
०९ ११ वधूवास उत्तराभिरेतद्विदे	95
०७ उपनयनप्रकरणम्	97
१० ०१ उपनयनं व्याख्यास्यामः	97
१० ०२ गर्भाष्टमेषु ब्राह्मणमुपनयीत	97

१० ०३ गर्भेकादशेषु राजन्यम्	97
१० ०४ वसन्तो ग्रीष्मश्	98
१० ०५ ब्राह्मणान् भोजयित्वाशिषो	98
१० ०६ त्रीस्त्रीन्	99
१० ०७ वपन्तमुत्तरयानुमन्त्रयते	100
१० ०८ आनङ्गुहे शकृत्पिण्डे	101
१० ०९ स्नातम् अग्नेर्	101
१० १० वासः:	102
वासः:-परिधापनम्	103
१० ११ मौञ्जीम् मेखलाम्	104
मौञ्जी	104
अजिनमन्त्रः	104
११ मित्रस्य चक्षुर्धरुणम्	105
१० १२ उत्तरेणाग्निन् दर्भान्	105
हस्तग्रहणम्	106
परिदानम्	106
उपनयनम्	107
११ ०१ ब्रह्मचर्यमागामिति कुमार	108
११ ०२ प्रष्टम् परस्य	108
११ ०३ शेषम् परो	109
११ ०४ प्रत्यगाशिषज् चैनम्	109
११ ०५ उक्तमाज्यभागान्तम्	110
११ ०६ अत्रैनमुत्तरा आहुतीर्हावयित्वा	110
१६ त्वमग्ने अयाऽस्यया	112
११ ०७ परिषेचनान्तङ्	113
११ ०८ पुरस्तात्प्रत्यङ्गडासीनः कुमारो	113
११ ०९ तस्मा अन्वाह	114
११ १० पच्छोऽर्धर्चशस्ततस्सर्वाम्	114

११ ११ व्याहृतीर्विहृताः	115
पादशः	115
अर्धशः पूर्णश्च	115
पुनः पूर्णोच्यते कैश्चित्	116
११ १२ कुमार उत्तरेण	117
११ १३ कर्णविजयरेण	117
११ १४ दण्डमुक्तरेणाऽदत्ते	117
११ १५ पालाशो दण्डो	118
११ १६ वाक्षो दण्ड	118
११ १७ स्मृतज् च	119
वरदानम्	119
उत्थापनमन्त्रः	119
आदित्योपस्थानम्	120
११ १८ यज् कामयेत	121
११ १९ अहमेतमनिन् धारयन्ति	121
११ २० क्षारलवणवर्जनज् च	121
११ २१ 'परित्वे' ति	122
समिदाधानम्	122
११ २२ एवमन्यस्मिन्नपि	124
११ २३ उत्तरया सँशास्ति	124
११ २४ वासश्वतुर्थीमुक्तरयादत्तेऽन्यत्परिधाप्य	125
०८ उपाकर्मोत्सर्जनप्रकरणम्	127
११७ ०१	127
११७ ०२	127
११७ ०३	127
११७ ०४	128
११७ ०५	128
११७ ०६	128

११उ ०७	128
११उ ०८	129
११उ ०९	129
मन्त्राः	129
११उ १०	134
११उ ११	134
११उ १२	135
११उ १३	136
११उ १४	136
११उ १५	136
११उ १६	137
११उ १७	137
११उ १८	137
११उ १९	137
११उ २०	137
११उ २१	138
११उ २२	138
११उ २३	138
११उ २४	138
११उ २५	138
११उ २६	138
०९ समावर्तनम्	140
१२ ०१ वेदमधीत्य स्नास्यन्	140
१२ ०२ नैनमेतदहरादित्योऽभितपेत्	140
१२ ०३ मध्यन्दिनेऽग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते	140
१२ ०४ जघनार्थं व्रजस्योपविश्य	141
१२ ०५ तां स	141

१२ ०६ एवं	142
१२ ०७ स्नानीयोच्छादितस्स्नातः	142
१२ ०८ उत्तरेन यजुषाऽहतमन्तरम्	143
१२ ०९ तस्य दशायाम्	144
१२ १० परिषेचनान्तङ् कृत्वताभिरेव	144
१२ ११ एवमुत्तरैर्यथालिङ्गं	144
१२ १२ वाचं यच्छत्यानक्षत्रेभ्यः	145
१२ १३ उदितेषु नक्षत्रेषु	145
१२ १४ रातिना सम्भाष्य	146
१० मधुपर्कः	147
१३ ०१ अथैतदपरन् तूष्णीमेव	147
१३ ०२ यत्रास्मा अपचितिम्	147
१३ ०३ एवमुत्तराभ्यां यथालिङ्गम्	147
१३ ०४ आपः पाद्या	148
१३ ०५ उत्तरयाऽभिमन्त्र्य दक्षिणम्	148
१३ ०६ प्रक्षालयितारमुपस्पृश्योत्तरेण	149
१३ ०७ कूर्चाभ्याम् परिगृह्य	149
१३ ०८ उत्तरयाऽभिमन्त्र्याज्जलावेकदेश	149
१३ ०९ शेषम्	150
१३ १० दधि मध्विति	150
१३ ११ त्रिवृतमेके घृतम्	150
१३ १२ पाङ्कवतमेके धानास्सकूंश्व	151
१३ १३ उत्तराभ्यामभिमन्त्र्य	151
१३ १४ प्रतिगृह्यैव राजा	152
१३ १५ गौरिति गाम्	152
१३ १६ उत्तरयाभिमन्त्र्य तस्यै	152
१३ १७ यद्युत्सज्जेदुपांशूत्तराज्	153
१३ १८ अन्नम्	153

१३ १९ आचार्यार्थिविजे श्वशुराय	153
१३ २० सकृत्प्रवक्त्रे चित्राय	154
११ सीमन्तोन्नयनम्	155
१४ ०१ सीमन्तोन्नयनम् प्रथमे	155
१४ ०२ ब्राह्मणान् भोजयित्वाऽशिषो	155
१४ ०३ परिषेचनान्तङ् कृत्वा	157
१४ ०४ 'गायतम्' इति	157
१४ ०५ उत्तरयोः पूर्वा	158
१४ ०६ नदीनिर्देशश्च यस्याम्	158
१४ ०७ यवान् विस्तुतानाबध्य	159
१४ ०८ उदितेषु नक्षत्रेषु	159
१२ पुंसुवनम्	161
१४ ०९ पुँसवनं व्यक्ते	161
१४ १० न्यग्रोधस्य या	161
१४ ११ अनवस्नातया कुमार्या	161
१४ १२ पुमाँसज् जनयति	162
१४ १३ क्षिप्रैः सुवनम्	162
१४ १४ अनाप्रीतेन	163
मन्त्रः	163
१४ १५ यदि जरायु	164
१३ जातकर्म	165
१५ ०१ जातं वात्सप्रेणाभिमृश्योत्तरेण	165
उपस्थ आधानम्	166
अभिमन्त्रणम्	167
मूर्धन्यवद्ग्राणम्	167
दक्षिणकर्णे-जपः	167
१५ ०२ नक्षत्रनाम च	168

१५ ०३ तद्रहस्यम् भवति	168
१५ ०४ मधु घृतमिति	169
स्नापनम्	169
प्रतिज्ञा	169
शान्तिवचनम्	169
अवर्तिनिवारणम्	170
सूर्यग्रहणमोक्षनिदर्शनम्	170
दधि-घृत-प्राशनम्	171
१५ ०५ उत्तरया मातुरुपस्थ	171
दक्षिणे स्तने प्रतिधाप्य	172
पृथिव्या अभिमर्शः	172
संविष्टस्याभिमर्शनम्	172
१५ ०६ उत्तरेण यजुषा	173
सूतकहोमः	173
१५ ०७ एवमहरहरानिर्दशतायाः	175
१४ नामकरणम्	177
१५ ०८ दशम्यामुत्थितायां स्नातायाम्	177
१५ ०९ द्व्यक्षरज् चतुरक्षरम्	177
१५ १० अपि वा	178
१५ ११ अयुजाक्षरङ् कुमार्याः	178
१५ १२ प्रवासादेत्य	178
कर्णे जपः	179
१५ १३ कुमारीमुत्तरेण	180
१५ अन्नप्राशनम्	181
१६ ०१ जन्मनोऽधि षष्ठे	181
१६ ०२ तैत्तिरेण माँसेनेत्येके	181
१६ चौलम्	183

१६ ०३ जन्मनोऽधि तृतीये	183
१६ ०४ ब्राह्मणानाम् भोजनम्	183
१६ ०५ सीमन्तवद् अग्नेर्	183
१६ ०६ अपरेणाग्निम् प्राज्ञमुपवेश्य	184
१६ ०७ यथा वैषाम्	184
१६ ०८ अपाँ	185
१६ ०९ क्षुरं प्रक्षाल्य	185
१६ १० तेन त्यहम्	185
१६ ११ वरन् ददाति	186
१६ १२ एवङ् गोदानम्	186
१६ १३ अग्निगोदानो वा	187
१६ १४ संवत्सरङ् गोदानव्रत(२)मेक	187
१६ १५ एतावत्त्राना सर्वान्	187
१६ १६ उदकोपस्पर्शनमिति छन्दोगाः	188
१७ गृह्यनिर्मणम्	189
१७ ०१ दक्षिणाप्रत्यक्प्रवणमगारावकाशमुद्घृत्य	189
१७ ०२ एवन् त्रिः	189
१७ ०३ कूपतमुत्तरयाभिमृश्य	190
०२ स्योना पृथिवि	190
मन्त्रः - द्वारस्थूणामन्त्रणम्	190
१७ ०४ एवमितराम् एताभ्यामेव	191
१७ ०५ यथाखातमितरा अन्ववधाय	191
१७ ०६ सम्मितमुत्तरैर्यथालिङ्गम्	192
१८ गृहप्रवेशविधिः	193
१७ ०७ पालाशं शमीमयम्	193
अगारप्रतिपादनम्	193
प्रतिष्ठापनम्	193

१७ ०८ तस्माद्विषेणमुदधानायतनम् भवति	194
१७ ०९ तस्मिन्विषूचीनाग्रान् दर्भन्	194
१७ १० तस्मिन्नुत्तरेण यजुषा	195
१७ ११ दीर्घमुत्तरयाऽनुमन्त्रयते अथ	195
१७ १२ अग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते	196
२१ अमीवहा वास्तोष्टते	196
१७ १३ परिषेचनान्तङ् कृत्वोत्तरेण	197
अग्न्यन्तरानयनम्	197
ब्राह्मणभोजनम्	197
१९ बालग्रहगृहीतस्य कुमारस्य तन्निवर्तकं कर्म	199
१८ ०१ श्वग्रहगृहीतङ् कुमारम्	199
१८ ०२ अगदो भवति	200
१८ ०३ शङ्खिनङ् कुमारम्	200
१८ ०४ अगदो भवति	201
२० सर्पबलिः	202
१८ ०५ श्रावण्याम्	202
१८ ०६ पार्वणवदाज्यभागान्ते	202
१८ ०७ उत्तराभिस्तिसृभिरारग्वधमय्यस्समिधः	203
१८ ०८ आज्याहुतीरुत्तराः	203
१८ ०९ जयादि प्रतिपद्यते	204
१८ १० परिषेचनान्तङ् कृत्वा	205
बलिनिवर्पणः	205
बलिहरण-सङ्कल्पः	205
१८ ११ तूष्णीं सम्पुष्का	206
१८ १२ उत्तरैरुपस्थायापः	206
प्रत्येत्य गृहपरिषेचनमन्त्रौ	206
उपस्थानमन्त्राः	206

मन्त्रः	207
१९ ०१ धानाः कुमारान्	212
१९ ०२ एवम् अत	213
१९ ०३ मार्गशीष्याम्	213
१९ ०४ अहार्षमिति बलिमन्त्रस्य	213
१९ ०५ अत्रैनमुत्सृजति	214
२१ आग्रयणस्थालीपाकः	215
१९ ०६ अनाहिताग्नेराग्रयणम्	215
१९ ०७ नवानाँ स्थालीपाकँ	215
२२ हेमन्तप्रत्यवरोहणम्	217
१९ ०८ हेमन्तप्रत्यवरोहणम्	217
१९ ०९ उत्तरेण यजुषा	217
संवेशनमन्त्राः	217
१९ १० दक्षिणतः पितोत्तरा	218
१९ ११ सङ्हायोत्तराभ्याम्	218
०८ स्योना पृथिवि	218
१९ १२ एवं संवेशनादि	219
२३ ईशानबलिः	220
१९ १३ ईशानाय स्थालीपाकम्	220
१९ १४ अपरेणानिन् द्वे	220
२० ०१ उत्तरया	221
२० ०२ लौकिक्या वाचोत्तरस्याम्	221
२० ०३ मध्ये जयन्तम्	221
२० ०४ यथोढमुदकानि प्रदाय	222
हवनम्	222
२० ०५ उत्तरेण	223
२० ०६ पूर्ववदुत्तरैः	224

२० ०७ ओदनपिण्डं संवृत्य	225
२० ०८ अत्र लुद्रान्	225
२० ०९ प्रथमोत्तमौ वा	226
२० १० अभित एतमग्निम्	226
२० ११ ता	226
२० १२ गवाम् मर्गेऽनग्नौ	227
२० १३ ईशानवदावाहनम्	227
२० १४ चतुर्षु सप्तसु	228
२० १५ क्षिप्रं यजेत	228
२० १६ उत्तराभ्यामुपतिष्ठते	228
२० १७ स्थालीपाकम् ब्राह्मणान्	229
२० १८ क्षैत्रपत्यम् प्राश्नन्ति	229
२० १९ यथा वैषाम्	230
२४ मासिश्राद्धप्रकरणम्	231
२१ ०१ मासिश्राद्धस्यापरपक्षे	231
२१ ०२ शुचीन् मन्त्रवतो	231
२१ ०३ अन्नस्योत्तराभिर्जुहोति	231
पितामहाय	232
प्रपितामहाय	232
अन्येभ्यः	233
२१ ०४ आज्याहुतीरुत्तराः	233
२१ ०५ एतद्वा विपरीतम्	234
२१ ०६ सर्वमुत्तरैरभिमृशेत्	234
२१ ०७ कूप्तान्वा प्रतिपूरुषम्	235
२१ ०८ उत्तरेण यजुषोपस्पर्शयित्वा	236
२१ ०९ भुक्तवतोऽनुव्रज्य	236
उत्तरैर्दक्षिणापवर्गान् पिण्डान्दत्वा	236
उत्तरैरुपस्थानम्	237

उभयान् पिण्डान् परिषिज्चति	237
शेष-प्राशनम्	238
२५ अष्टकाश्राद्धम्	239
२१ १० या माध्या:	239
२१ ११ तस्यास्सायमौपकार्यम्	239
२१ १२ अपूपज् चतुश्शरावम्	239
२१ १३ अष्टाकपाल इत्येके	240
२२ ०१ पार्वणवदाज्यभागान्तेऽज्जलिनोत्तरयाऽपूपाज्जुहोति	240
२२ ०२ सिद्धशेषस्तमष्ठा कृत्वा	241
२२ ०३ श्वेभूते दर्भेण	241
२२ ०४ तूष्णीम् पञ्चाज्याहुतीहुत्वा	242
श्वेभूते वपाहोममन्त्रः	242
२२ ०५ माँसौदनमुत्तराभिः	243
२२ ०६ पिष्टान्नमुत्तरया पिष्टेन	244
२२ ०७ आज्याहुतीरुत्तराः	245
२२ ०८ स्विष्टकृत्प्रभृति	245
२२ ०९ अन्वष्टकायामेवैके	246
२२ १० अथैतदपरन् दध्न	246
२२ ११ अत एव	246
२२ १२ तस्या मासिश्राद्धेन	247
२६ प्रकीर्णकमर्णि	248
२२ १३ सनिमित्वोत्तरान् जपित्वाऽर्थम्	248
२२ १४ रथं लब्ध्वा	248
२२ १५ उत्तरेण यजुषाऽधिरुद्घ्योत्तरया	248
२२ १६ अश्वमुत्तरैरारोहेत्	249
२२ १७ हस्तिनमुत्तरया	249
२२ १८ ताभ्याँ रेषणे	249

०८ स्योना पृथिवि	250
२२ १९ संवादमेष्यन् सव्येन	250
२३ ०१ दक्षिणे फलीकरणमुष्टिमुत्तरया	251
२३ ०२ कुद्धमुत्तराभ्यामभिमन्त्रयेत	251
२३ ०३ असभ्वेष्युः परेषाँ	251
२३ ०४ सिद्ध्यर्थं बभूमूत्रेण	252
२३ ०५ सिद्ध्यर्थं यदस्य	252
२३ ०६ यङ् कामयेत	253
२३ ०७ येन पथा	253
२३ ०८ यद्येनं	254
२३ ०९ आगारस्थूणाविरोहणे मधुन	254
२३ १० परिषेचनान्तङ् कृत्वाऽभिमृतेभ्य	255
Appendix - +Dyugangā द्युगङ्गा	256
Goals ध्येयानि	256
संस्कृतानुवादः	256
Contribution, contact	257
वन्दनीय-वन्दना	257

ॐ ①

मूलम् अत्र ।

1.

https://archive.org/details/APASTHAMBAGRHYASUTRAMSUDARS_HANAHARADATHA/APASTHAMBA%20GRUHYASUTRAM%20%28SU_DARSHANA%2CHARADATHA%29?view=theater#page/n5/mode/2up

०१ सामान्यपरिभाषा:①

०१ ०१ अथ कर्मण्य्②

अथ कर्मण्य् आचाराद् यानि गृह्णन्ते।

▼ Oldenberg

1. [f1] Now (follow) the ceremonies (the knowledge of) which is derived from practice (and not from the Śruti).

[f1]: 1, 1-11. The Paribhāṣās for the Pākayajñas.

अथ कर्मण्य् आचाराद् यानि गृह्णन्ते।

०१ ०२ उदगयन-पूर्वपक्षाहः-पुण्याहेषु②

उदगयन-पूर्वपक्षाहः-पुण्याहेषु कार्याणि।

▼ Oldenberg

2. They should be performed during the northern course of the sun, on days of the first fortnight (of the month), on auspicious days,

उदगयन-पूर्वपक्षाहः-पुण्याहेषु कार्याणि।

०१ ०३ यज्ञोपवीतिना कार्याणि②

(देवकर्मसु) यज्ञोपवीतिना ।

▼ Oldenberg

3. With the sacrificial cord suspended over (the sacrificer's) left shoulder.

यज्ञोपवीतिना।

०१ ०४ प्रदक्षिणम् प्रदक्षिणम्②

प्रदक्षिणम्।

▼ Oldenberg

4. (The rites should be performed) from left to right.

प्रदक्षिणम्।

०१ ०५ पुरस्तादुदग्वोपक्रमः अनियमे②

(देवकर्मसु) पुरस्तादुदग्वोपक्रमः

▼ Oldenberg

5. The beginning should be made on the east side or on the north side,

पुरस्तादुदग्वोपक्रमः।

०१ ०६ तथाऽपवर्गः तेषामपवर्गोऽपि②

तथाऽपवर्गः।

▼ Oldenberg

6. And also the end.

तथाऽपवर्गः।

०१ ०७ अपरपक्षे पित्र्याणि②

अपरपक्षे पित्र्याणि।

▼ *Oldenberg*

7. [f2] Ceremonies belonging to the Fathers (are performed) in the second fortnight (of the month),

[f2]: 7-10. Comp. 7 with 2, 8 with 3, 9 with 4, 10 with 6.

अपरपक्षे पित्र्याणि।

०१ ०८ प्राचीनावीतिना②

(पित्र्येषु) प्राचीनावीतिना ८

▼ *Oldenberg*

8. With the sacrificial cord suspended over the right shoulder,

प्राचीनावीतिना।

०१ ०९ प्रसव्यम्②

(पित्र्येषु) प्रसव्यम् ९

▼ *Oldenberg*

9. From right to left,

प्रसव्यम्।

०१ १० दक्षिणतोऽपवर्गः②

दक्षिणतोऽपवर्गः।

▼ *Oldenberg*

10. Ending in the south.

दक्षिणतोऽपवर्गः।

०१ ११ निमित्तावेक्षाणि नैमित्तिकानि②

निमित्तावेक्षाणि नैमित्तिकानि।

▼ *Oldenberg*

11. Ceremonies occasioned by special occurrences (are performed) according as their occasions demand.

निमित्तावेक्षाणि नैमित्तिकानि।

०२ अग्निमुखनिरूपणम्①

०१ १२ अग्निमिध्वा②

परिस्तरणम् - (क्रमोऽन्यत्रोक्तः।) अग्निमिध्वा प्रागग्रैद्भर्तेऽग्निं परिस्तृणाति १२

▼ Oldenberg

12. [f3] Having set the fire in a blaze, he strews eastward-pointed Darbha grass around it,

[f3]: 12 seq. Description of the regular form of a Pākayajña.

अग्निमिध्वा प्रागग्रैद्भर्तेऽग्निं परिस्तृणाति।

०१ १३ प्रागुदगग्रैवा उक्ताः②

प्रागुदगग्रैवा।

▼ Oldenberg

13. Or eastward-pointed and northward-pointed (grass);

प्रागुदगग्रैवा।

०१ १४ दक्षिणाग्रैः पित्र्येषु②

दक्षिणाग्रैः पित्र्येषु।

▼ Oldenberg

14. Southward-pointed at sacrifices to the Fathers,

दक्षिणाग्रे: पित्र्येषु।

०१ १५ दक्षिणाप्रागग्रैवा तत्र②

दक्षिणाप्रागग्रैवा।

▼ Oldenberg

15. Or southward-pointed and eastward-pointed.

दक्षिणाप्रागग्रैवा।

०१ १६ उत्तरेणाग्निन्②

उत्तरेणाग्निं दर्भन् संस्तीर्य तेष्व एनम् उत्तरया ("आगन्त्रा समग्रान्मही" त्वेतया) अवस्थाप्य

(उत्तरेणाग्निं दर्भेषु अवस्थापनमन्त्रः)

आगुन्त्रा (छात्रण) समग्रान्महि

प्र सुं मृत्युं युयोतन (←यौति: पुथग्भावे) ।

अरिष्टास् सञ्चरेमहि स्वुस्ति,

(ब्रह्मचर्य) चंताद् इह स्वस्त्य आ गृहेभ्यः (→आगृहस्थाश्रमम्) । (५)

▼ Oldenberg

16. To the north of the fire he strews Darbha grass and (on that) he places the vessels (required for sacrifice) upside-down, two by two, if referring to ceremonies directed to the gods,

उत्तरेणाग्निं दर्भन्त्संस्तीर्य द्वन्द्वं न्यज्जि पात्राणि प्रयुनक्ति देवसंयुक्तानि।

०१ १७ सकृदेव मनुष्यसंयुक्तानि②

सकृदेव मनुष्यसंयुक्तानि।

▼ Oldenberg

17. All at once, if to men,

सकृदेव मनुष्यसंयुक्तानि।

०१ १८ एकैकशः पितृसंयुक्तानि②

एकैकशः पितृसंयुक्तानि।

▼ Oldenberg

18. One by one, if to the Fathers.

एकैकशः पितृसंयुक्तानि।

०१ १९ पवित्रयोस्सँस्कार आयामतः②

(पवित्रसृष्टिः :-)

पवित्रयोस् संस्कारः, आयामतः (=दीर्घतः [प्रादेशमात्रं]) परीमाणम्
... इति दर्शपूर्णमासवत्तूष्णीम्।

▼ विश्वास-टिप्पनी

तयोर् आयामतो यत्परिमाणं दीर्घप्रमाणं प्रादेशमात्रौ। [आप.श्रौ. ११९.]
समावप्रच्छिन्नाग्रौ दर्भीं प्रादेशमात्रौ पवित्रे कुरुते, तृणं काष्ठं वान्तर्धाय छिनति,
न खेन।

ततोऽप उपस्पृशेत् - "रौद्राक्षस" इति परिशिष्टवचनात्। ततस्तयोर्मूलाद् आरभ्याऽग्राद्
अद्विमर्जिनम्।

आज्यसंस्काराय प्रोक्षणीसंस्काराय प्रणीताप्रणयनाय च प्रयुज्यते।

▼ Oldenberg

19. [f4] The preparation of the (blades used as) 'purifiers,' the measure of their length, the preparation of the Prokṣanī water, and the sprinkling of the vessels are the same here as at the sacrifices of the new and full moon, (but are performed) in silence.

[f4]: Comp. Śrauta-sūtra I, 11, 6 seqq.

पवित्रयोस्सँस्कार आयामतः परीमाणं प्रोक्षणीसँस्कारः पात्रप्रोक्ष इति दर्शपूर्णमासवन्त्रष्णीम्।

०१ २० अपरेणाग्निम् पवित्रान्तर्हिते②

अपरेणाग्निं पवित्रान्तर्हिते पात्रेऽप आनीयोदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां त्रिरुत्पूय,
समं प्राणैर्हृत्वोत्तरेणाग्निं दर्भेषु सादयित्वा, दर्भैः प्रच्छाद्य २०

▼ Oldenberg

20. [f5] To the west of the fire he pours water into a vessel over which he has laid (two grass blades called) purifiers, purifies (the water) three times with two northward-pointed purifiers, holds it on a level with his nose and mouth, places it to the north of the fire on Darbha grass, and covers it with Darbha grass.

[f5]: This is the Praṇītā water.

अपरेणाग्निं पवित्रान्तर्हिते पात्रेऽप आनीयोदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां त्रिरुत्पूय समं
प्राणैरहृत्वोत्तरेणाग्निं दर्भेषु सादयित्वा दर्भैः प्रच्छाद्य।

०१ २१ ब्राह्मणन् दक्षिणतो②

▼ Oldenberg

21. [f6] On the south side he causes a Brāhmaṇa to sit down on Darbha grass.

[f6]: The Brahman.

ब्राह्मणं दक्षिणतो दर्भेषु निषाद्य।

०१ २२ आज्यं विलाप्यापरेणाग्निम्②

आज्य-संस्कारः - आज्यं विलाप्य, अपरेणाग्निं पवित्रान्तर्हितायाम् आज्यस्थाल्याम् आज्यं निरुप्य, उदीचोऽङ्गारान्तिरूप्ता, तेष्वधिश्रित्य, ज्वलताऽवद्युत्य, द्वे दर्भग्रे प्रत्यस्य (अनेन वज्रनिभाभ्यां रक्षोनाशः), त्रिः पर्यग्नि कृत्वा (अनेन देवेभ्यः प्रतिजानति द्रव्यम्), उदगुद्वास्याङ्गारान् प्रत्यूहा, उदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां पुनराहारं त्रिरुप्यूष (अनेन शोधनम्), पवित्रे अनुप्रहृत्य २२

▼ Oldenberg

22. He melts the Ājya, pours it, to the west of the fire, into the Ājya-pot, over which he has laid two purifiers, draws coals (out of the sacrificial fire) towards the mirth, puts (the Ājya) on them, throws light on it by means of a burning (grass-blade), throws two Darbha points into it, moves a firebrand round it three times, takes it from the fire towards the north, sweeps the coals back (into the fire), purifies (the Ājya) three times with two northward-pointed purifiers, moving them backward and forward, and throws the purifiers into the fire.

आज्यं विलाप्यापरेणाग्निं पवित्रान्तहितायामाज्यस्थाल्यामाज्यं निरुप्योदीचोऽङ्गारान्त्रिरूह्यं
तेष्वधिश्रित्य ज्वलताऽवद्युत्य द्वे दर्भग्रे प्रत्यस्य त्रिः पर्यग्नि कृत्वोदगुद्वास्याङ्गारान्
प्रत्यूह्योदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां पुनराहारं त्रिरूत्पूय पवित्रे अनुप्रहृत्य ॥२२॥

०२ ०१ येन जुहोति②

दर्वी-संस्कारः - येन जुहोति, तदग्नौ प्रतितप्य, दर्भैः समृज्य, पुनः प्रतितप्य, प्रोक्ष्य, निधाय,
दर्भान् अद्विस्संस्पृश्याग्नौ प्रहरति १

▼ Oldenberg

1. He warms at the fire the implement with which he sacrifices, wipes it off with Darbha blades, warms it again, sprinkles it (with water), puts it down, touches the Darbha blades with water, and throws them into the fire.

येन जुहोति तदग्नौ प्रतितप्य दर्भैः समृज्य पुनः प्रतितप्य प्रोक्ष्य निधाय दर्भानद्विस्संस्पृश्याग्नौ
प्रहरति ।

०२ ०२ शम्या: परिध्यर्थ②

शम्या: (=युगकीला:) परिध्यर्थे विवाह+उपनयन-समावर्तन-सीमन्त-चौल-गोदान-प्रायश्चित्तेषु २
(अथ परिधीन् परिदधाति । तत आघारसमिधौ ।)

▼ Oldenberg

2. [f1] As paridhis (or pieces of wood laid round the fire) yoke-pins are used at the marriage, the Upanayana, the Samāvartana, the parting of the (wife's) hair, the tonsure of the child's hair, the cutting of the beard, and at expiatory ceremonies.

[f1]: 2, 2. On the paridhi woods, comp. chiefly Hillebrandt, Neu- und Vollmondsopfer, 66 seq.

शम्या: परिध्यर्थे विवाहोपनयनसमावर्तनसीमन्तचौलगोदानप्रायश्चित्तेषु।

०२ ०३ अग्निम्②

परिषेचनम् - अग्निं परिषिञ्चत्य् - अदितेऽनुमन्यस्वेति दक्षिणतः प्राचीनम्, अनुमते
ऽनुमन्यस्वेति पश्चादुदीचीनं, सरस्वतेऽनुमन्यस्वेत्युत्तरतः प्राचीनं, देव सवितः प्रसुवेति समन्तम्
३

अदितेऽनुं मन्यस्व। (इति दक्षिणतः, प्राचीनम्)

अनुमते (=ऊनचन्द्रे पूर्णमासि) ऽनुं मन्यस्व। (इति पश्चिमाद् उदीचीनम्)

सरंस्-वते (छान्दसो गुणः) ऽनुं मन्यस्व। (इति उत्तरतः प्राचीनम्)

देवं सवितः प्रसुव। (इति प्रागारभ्यं प्रदक्षिणं)

▼ Oldenberg

3. He sprinkles water round the fire, on the south side from west to east with (the words), 'Aditi, give thy consent!' on the west side from south to north with 'Anumati, give thy consent!' on the north side from west to east with 'Sarasvatī [sic], give thy consent!' all around with 'God Sāvitrī, give thy impulse!'

अग्निं परिषिञ्चत्यदितेऽनुमन्यस्वेति दक्षिणतः प्राचीनमनुमतेऽनुमन्यस्वेति पश्चादुदीचीनं
सरस्वतेऽनुमन्यस्वेत्युत्तरतः प्राचीनं देव सवितः प्रसुवेति समन्तम्।

०२ ०४ पैतृकेषु समन्तमेव②

पैतृकेषु समन्तमेव तूष्णीम्।

▼ Oldenberg

4. At ceremonies belonging to the Fathers (water is sprinkled) only all round (the fire), silently.

पैतृकेषु समन्तमेव तूष्णीम्।

०२ ०५ इधमाधायाघारावाघारयति②

इधः, आघारः - इधमाधाय (एकविंशतिदारुमिधम् [आप. १५. ६.]), आघारात् (आघासनामकौ होमौ द्वौ) आघारयति (= दीर्घारया जुहोति) दर्शपूर्णमासवत्तूष्णीम् ५ (उत्तरं परिधिसन्धिमन्वहत्य... दक्षिणाप्राज्ञं ऋजुं सन्ततं ज्योतिष्ट्याघाराघारयन् सर्वाणीध्यकाणानि संस्पर्शयक्ति [आप. श्रौ. २१२७]। दक्षिणं परिधिसन्धिमन्वहत्य प्राज्ञमुदच्चम् [आप. श्रौ. २१४४] ऋजूं प्राज्ञौ होतव्यौ तिर्यज्यौ वा व्यतिष्करावव्यातिषक्तौ वाऽ[आप. श्रौ. २१२८]। गाहॄपरिभाषामनुसृत्य प्रागपवगभ्यामुदगपवगभ्यां वा दीर्घाराभ्यां जुहोति, न तु कोणदिगपवगभ्याम् इति तु केचित्।) (यत्तूष्णीम् तत्माजापत्यम् । (तै. ब्रा. २१४) दर्शपूर्णमासवत्प्रथमस्य प्रजापतिः, द्वितीयस्येन्द्र इति केचित्।)

▼ Oldenberg

5. [f2] Having put a piece of wood on the fire, he offers the two Āghāra oblations as at the sacrifices of the new and full moon, silently.

[f2]: The Śrauta rules on the two Āghāras are given Śrauta-sūtra II, 12, 7; 14, 1.

इधमाधायाघारावाघारयति दर्शपूर्णमासवत्तूष्णीम्।

०२ ०६ अथाज्यभागौ जुहोत्यग्नये②

आज्यभागौ - अथाज्यभागौ जुहोत्य् अग्नये स्वाहेत्युत्तरार्धपूर्वार्धे, सोमाय स्वाहेति
दक्षिणार्धपूर्वार्धे, समं पूर्वेण (=आधारहोमसममात्रा ८५ज्य) ६

▼ Oldenberg

6. [f3] Then he offers the two Ājyabhāga oblations, over the easterly part of the northerly part (of the fire) with (the words), 'To Agni Svāhā!' over the easterly part of the southerly part (another oblation) exactly like the preceding one, with (the words), 'To Soma Svāhā!'

[f3]: Comp. Śrauta-sūtra II, 18, 5; Hillebrandt, loc. cit., p. 106, note 3.

अथाज्यभागौ जुहोत्यानये स्वाहेत्युत्तरार्धपूर्वार्धे सोमाय स्वाहेति दक्षिणार्धपूर्वार्धे समं पूर्वेण।

०२ ०७ यथोपदेशम् प्रधानाहुतीहुत्वा②

यथोपदेशं प्रधानाहुतीर् हुत्वा,

(उपहोमः :-)

जयाभ्यातानान्,

राष्ट्रभूतः,

प्राजापत्यां,

व्याहृतीर् विहृताः,

सौविष्टकृतीम् इत्युपजुहोति -

▼ मूल-प्रस्तुति:

यद् अस्यु कर्मणो इत्यर्हीरिचुं

यद् वा न्यूनम् इहाकरम् ।

अुनिष् टत् स्विष्टकृद् विद्वान्थ्

सर्वं स्विष्टं सुहुतं करोतु

स्वाहां ।

+इति ७

▼ विश्वास-टिप्पनी

एतदेवानुयाज्यम् इति केचित्। कपर्दिकारिकायान्तु स्थालीपाकादिषु नैकेषु कर्मसु न विद्यतेऽयम्भागः। तथैवाधुनिकाचारे केषाज्जित्।

▼ Oldenberg

7. [f4] Having offered the chief oblations (belonging to each sacrifice) according to prescription, he adds the following oblations, viz. the Jaya, Abhyātāna, Rāṣṭrabhṛt oblations, the oblation to Prajāpati, the Vyāhṛtis one by one, the oblation to (Agni) Sviṣṭakṛt with (the following formula), 'What I have done too much in this ceremony, or what I have done here too little, all that may Agni Sviṣṭakṛt, he who knows, make well sacrificed and well offered. Svāhā!'

[f4]: On the Jaya, Abhyātāna, Rāṣṭrabhṛt formulas, comp. Pāraskara I, 5, 7 seq.; Hiranyaśeśin I, I, 3, 7 seq.; Taitt. Saṃhitā III, 4, 4-7. The last formula occurs also in Āśvalāyana I, 10, 23; Hiranyaśeśin I, I, 3, 6, &c.

यथोपदेशं प्रधानाहुतीर्हत्वा जयाभ्यातानान्त्राष्ट्रभूतः प्राजापत्यां व्याहृतीर्विहृताः
सौविष्टकृतीमित्युपजुहोति- यदस्य कर्मणोऽत्यरिचं यद्वा न्यूनमिहाकरम् ।
अनिष्टत्स्विष्टकृद्द्वान्त्सर्वं स्विष्टं सुहृतं करोतु स्वाहेति ।

०२ ०८ पूर्ववत् परिषेचनमन्वमँस्थाः②

अग्नेरुत्तरं परिषेचनम् - पूर्ववत्परिषेचनमन्वमँस्थाः प्रासावीरिति मन्त्रसन्नामः ॥ (अत्र श्रौतवत्प्रणीता विमुञ्चति तृष्णीम् - कृतकायण्णामासां प्रतिपत्यपेक्षत्वात्। ब्राह्मणश्च यथाशक्तिं दानमानादिना सत्कृतो गच्छेत् ॥)

▼ Oldenberg

8. [f5] The sprinkling (of water) round (the fire is repeated) as above; the Mantras are altered so as to say, 'Thou hast given thy consent,' 'Thou hast given thy impulse.'

[f5]: Comp. above, Sūtra 3.

पूर्ववत् परिषेचनमन्वमँस्थाः प्रासादीरिति मन्त्रसन्नामः ।

०२ ०९ लौकिकानाम् पाकयज्ञशब्दः②

लौकिकानां पाकयज्ञशब्दः ॥

+++ (लोकशब्देन शिष्टा उच्यन्ते ।

केचित् - पाकयज्ञ इति विवाहादीनां संज्ञा विधीयते । पाकशब्दोऽल्पवचनः, यथाक्षिप्रं यजेत् पाको देव (आप.गृ.२०१५) इति । पाकगुणको यज्ञः पाकयज्ञ इति निर्वचने आज्यहोमेषु संज्ञा न स्यात् ।)+++ (अपरे - सप्तानां औपासनहोमादीनां<पाकयज्ञशब्दः> संज्ञात्वेन प्रसिद्धः, नतु श्रौतानां विवाहादीनां च, तत्र लोकानामप्रयोगात् ।)

▼ Oldenberg

9. The designation 'Pākayajña' is used of ceremonies connected with worldly life.

लौकिकानां पाकयज्ञशब्दः ।

०२ १० तत्र ब्राह्मणावेक्षो②

तत्र ब्राह्मणावेक्षो विधिः ।

(वैकल्पिकः ।) १० (अत्र न दशपूर्णमासप्रकृतिः । अग्निहोत्रप्रकृतिः ।)

▼ Oldenberg

10. [f6] There the ritual based on the Brāhmaṇa (holds good),

[f6]: According to Haradatta, this Sūtra would imply that wheresoever the ritual described in the preceding Sūtras holds good, p. 255 another ritual based on the Brāhmaṇa, and more especially on the treatment of the Agnihotra in the Brāhmaṇa, may be used in its stead.

तत्र ब्राह्मणवेक्षो विधिः।

०२ ११ द्विर्जुहोति द्विर्निर्माणिः②

द्विर्जुहोति (=अग्निहोत्राहृत्योरुभयोर्धमः पाकयज्ञेषु प्रधानाहुतिं स्विष्टकृतं चाधिकृत्य विहितः) **द्विर्निर्माणिः**
 (=अग्निहोत्रवल्लेपनिर्मार्जनम्) **द्विः प्राशात्** (=अङ्गुलिप्राशनम् ततः प्रक्षालनम्) **उत्सृत्याचामति** (=यजत्रतृतीयं प्राशनं बर्हिषोपयम्योदड़ावृत्योत्सृप्याचामतीति तच्चोदितम्) **निर्लेढीति** (=द्विःसुचं निर्लेह्वा) ११

▼ Oldenberg

11. [f7] (To which the words allude), 'He sacrifices twice; he wipes off (his hand) twice; he partakes twice (of the sacrificial food); having gone away he sips (out of the Sruc) and licks off (the Sruc).'

[f7]: Comp. Taitt. Brāhmaṇa II, 1, 4, 5; Śatapatha Brāhmaṇa II, 3, 1, 18. 21. - At the Agnihotra the sacrificer, having wiped off the Sruc with his hand, wipes off the hand on the Barhis or on the earth (Āpast.-Śraut. VI, 10, 11; 11, 4; Kātyāyana IV, 14, 20). As to the following acts alluded to in this Sūtra, comp. Āpastamba VI, 11, 4. 5; 12, 2.

द्विर्जुहोति द्विर्निर्माणिः द्विः प्राशात्युत्सृत्याचामति निर्लेढीति।

०३ वैवाहिकविषया:①

०२ १२ सर्व-ऋतवो विवाहस्य②

सर्वऋतवो (=मासः) विवाहस्य शैशिरौ मासौ (= माघफालत्युनौ) परिहाष्योत्तमं च नैदाघम् (= आषाढः)
१२

▼ Oldenberg

12. All seasons are fit for marriage with the exception of the two months of the śiśira season, and of the last summer month.

सर्व-ऋतवो विवाहस्य शैशिरौ मासौ परिहाष्योत्तमं च नैदाघम्।

०२ १३ सर्वाणि पुण्योक्तानि②

(अनेन पूर्वपक्षादिनियमाभावः।) सर्वाणि पुण्योक्तानि नक्षत्राणि (सर्वपिवादत्वात्पुण्याहविधानार्थमिदम् । तथा च रात्र्यपरपक्षयोः विवाहपिरतिषेधः ।) १३

▼ Oldenberg

13. All Nakṣatras which are stated to be pure, (are fit for marriage);

सर्वाणि पुण्योक्तानि नक्षत्राणि।

०२ १४ तथा मङ्गलानि②

तथा मङ्गलानि १४

▼ Oldenberg

14. And all auspicious performances.

तथा मङ्गलानि।

०२ १५ आवृतश्शास्त्रीभ्यः प्रतीयेरन्②

("ब्राह्मणान् भोजयित्वाशिषोवाचयित्वे"त्येवमादीनि स्वशास्त्रप्रसिद्धानि । मङ्गलानि स्नातोऽहतवासा गन्धानुलिप्त, सग्वी भुक्तवानित्येवमादीनि नापितकर्म्मकुरार्पणादीनि लोकप्रसिद्धानि ।) आवृतश्श (=प्रसिद्धः) +आस्त्रीभ्यः प्रतीयेरन् १५

▼ Oldenberg

15. And one should learn from women what ceremonies (are required by custom).

आवृतश्शास्त्रीभ्यः प्रतीयेरन्।

०२ १६ इन्वकाभिः प्रसृज्यन्ते②

इन्वकाभिः (सूर्याशिरसि) प्रसृज्यन्ते (कन्यार्थं प्रेष्यन्ते) ते वराः प्रतिनन्दिताः १६

▼ Oldenberg

16. [f8] Under the Invakās (Nakṣatra), (the wooers who go to the girl's father) are sent out: such wooers are welcome.

[f8]: On the Nakṣatra Invakās, comp. Section 3, Sūtra 4. This Sūtra forms a Śloka-hemistich, on which Haradatta observes, 'This verse has not been made by the Sūtrakāra.'

इन्वकाभिः प्रसृज्यन्ते ते वराः प्रतिनन्दिताः।

०३ ०१ मघाभिर्गावो गृह्यन्ते②

मघाभिर्गावो गृह्यन्ते (दानार्थम्)१

▼ Oldenberg

1. [f1] Under the Maghās (Nakṣatra) cows are provided;

[f1]: 3, 1, 2. Comp. Ṛg-veda X, 85, 13; Atharva-veda XIV, i, 13; Kauśika-sūtra 75; Rāmāyaṇa I, 71, 24; 72, 13; Weber, Die vedischen Nachrichten von den Nakṣatra, II, 364 seq. These parallel passages most decidedly show that in Sūtra 2 we ought to read vyuhyate, not vyūhyate.

मघाभिर्गावो गृह्यन्ते।

०३ ०२ फल्गुनीभ्यां व्यूह्यते②

फल्गुनीभ्यां व्यूह्यते (= सेनाया इति केचित् विवाहविशेषे कन्याया इत्यपरे) २

▼ Oldenberg

2. Under the Phalgunī (Nakṣatra) marriage is celebrated.

फल्गुनीभ्यां व्यूह्यते।

०३ ०३ याङ् कामयेत②

यां कामयेत दुहितरं प्रिया स्यादिति, तां निष्ठायां दद्यात् प्रियैव भवति, नैव तु पुनरागच्छतीति ब्राह्मणवेक्षी विधिः ३

▼ Oldenberg

3. [f2] A daughter whom he wishes to be dear (to her husband), a father should give in marriage under the Niṣṭyā (Nakṣatra); thus she becomes dear (to her husband); she does not return (to her father's) house: this is an observance based on a Brāhmaṇa.

[f2]: Comp. Taittirīya Brāhmaṇa I, 5, 2, 3.

यां कामयेत् दुहितरं प्रिया स्यादिति तां निष्ट्यायां दद्यात् प्रियैव भवति नेव तु पुनरागच्छतीति
ब्राह्मणावेक्षो विधिः।

०३ ०४ इन्वकाशब्दो मृगशिरसि②

इन्वकाशब्दो मृगशिरसि ४

▼ Oldenberg

4. [f3] The word Invakās means Mṛgaśiras; the word Niṣṭyā means Svāti.

[f3]: Comp. Sūtra 3, and above, Section 2, Sūtra 16.

इन्वकाशब्दो मृगशिरसि।

०३ ०५ निष्ट्याशब्दस्स्वातौ छन्दसि②

निष्ट्याशब्दस्स्वातौ।

▼ Oldenberg

4. the word Niṣṭyā means Svāti.

निष्ट्याशब्दस्स्वातौ।

०३ ०६ विवाहे गौः②

विवाहे (=विवाहस्थाने) गौः ६

▼ Oldenberg

5. [f4] At the wedding one cow;

[f4]: 5-8. Comp. Śāṅkhāyana-Grhya I, 12, 10. It is clear that with the first cow the bride's father has to receive the bridegroom. The 'house' mentioned in Sūtra 6 seems to be the house of the newly-married couple. In the expression 'whom he reveres,' 'he,' according to the commentaries, is the bridegroom.

विवाहे गौः।

०३ ०७ गृहेषु गौः②

गृहेषु (=शालायां) गौः ७

▼ Oldenberg

6. In the house one cow:

गृहेषु गौः।

०३ ०८ तया वरमतिथिवदर्हयेत्②

तया वरमतिथिवदर्हयेत् ८

▼ Oldenberg

7. With the (first cow) he should prepare an Argha reception for the bridegroom as for a guest,

तथा वर्मतिथिवदहर्येत्।

०३ ०९ योऽस्यापचितस्तमितरया②

योऽस्यापचितस्तमितरया ९

▼ Oldenberg

8. With the other (the bridegroom [?] should do so) for a person whom he reveres.

योऽस्यापचितस्तमितरया।

०३ १० एतावद्वोरालभस्थानमतिथिः②

एतावद्वोरालभनम् - अतिथिः पितरो विवाहश्च १०

▼ Oldenberg

9. These are the occasions for killing a cow: (the arrival of) a guest, (the Aṣṭakā sacrifice offered to) the Fathers, and marriage.

एतावद्वोरालभस्थानमतिथिः पितरो विवाहश्च।

०३ ११ सुप्तां रुन्दन्तीम्②

(वरे प्राप्ते)

सुप्तां रुन्दन्तीं निष्कान्तां

▼ Oldenberg

10. [f5] Let (the wooer) avoid in his wooing a girl that sleeps, or cries, or has left home.

[f5]: This Sūtra forms a half-śloka.

सुप्तां रुन्दन्तीं निष्कान्तां वरणे परिवर्जयेत्।

०३ १२ दत्ताङ्गुप्ताम्②

दत्तां गुप्तां (=अदर्शिता) द्योताम् (=पिङ्गाक्षी, बभुकेशी वा, विषमदृष्टिवा) ऋषभां (=ऋषभस्येव शरीरं गतिः शीलं वा यस्यास्सा) शरभां (=शीर्णदीप्तिः; सर्वनीलतोम्नी वा, अरुपा वा, केचित्दर्शनीया) विनतां (=कुब्जां) विकटां (विस्तीर्ण-जड़घां) मुण्डां मण्डूषिकां (=वामनाङ्गा, दग्धाङ्गा वा।) साङ्कारिकां रातां (=रतिशीलां) पालीं (=वत्सादीनां पालयित्रीं) मित्रां (=बहुमित्रां) स्वनुजां (=केचित्वरजन्मसंवत्सर एव पश्चाज्जातेति।) वर्षकारीं (=स्वेदशीलामिति केचित्। वराद्वर्षणाधिका।) च वर्जयेत् १२

▼ Oldenberg

11. [f6] And let him avoid one who has been given (to another), and who is guarded (by her relations), and one who looks wicked (?), or who is a most excellent one (?), or (who is like the fabulous deer) śarabha (?), a hunch-back, a girl of monstrous appearance, a bald-headed girl, a girl whose skin is like a frog's (?), a girl who has gone over to another family (?), a girl given to sensual pleasures (?), or a herdess, or one who has too many friends, or who has a fine younger sister, or one whose age is too near to that of the bridegroom (?).

[f6]: Most expressions in this Sūtra are quite doubtful, and their translation rests on the explanations of the commentators (see pp. 44, 45 of Dr. Winternitz's edition), which are evidently for the most part only guesses.

दत्तां गुप्तां द्योतामृषभां शरभां विनतां विकटां मुण्डां मण्डूषिकां साङ्कारिकां रातां पालीं मित्रां
स्वनुजां वर्षकारीं च वर्जयेत्।

०३ १३ नक्षत्रनामा नदीनामा②

नक्षत्र-नामा नदी-नामा वृक्ष-नामा च गर्हिताः १३

▼ Oldenberg

12. [f7] Girls who have the name of a Nakṣatra, or of a river, or of a tree, are objectionable.

[f7]: 12, 13. These Sūtras would require only slight alterations to make a śloka.

नक्षत्रनामा नदीनामा वृक्षनामाच गर्हिताः।

०३ १४ सर्वाश्च रेफलकारोपान्ता②

रेफ-लकारोपान्ता (=गौरी शालीत्यादा) वरणे परिवर्जयेत् १४

▼ Oldenberg

13. And all girls in whose names the last letter but one is r or l, one should avoid in wooing.

सर्वाश्च रेफलकारोपान्ता वरणे परिवर्जयेत्।

०३ १५ शक्तिविषये द्रव्याणि②

कन्या-परीक्षा - शक्तिविषये द्रव्याणि प्रतिच्छन्नान्युपनिधाय ब्रूयादुपस्पृशेति १५

▼ Oldenberg

14. If possible, he should place (the following) objects hidden before the girl, and should say to her, 'Touch (one of these things).'

शक्तिविषये द्रव्याणि प्रतिच्छन्नान्युपनिधाय ब्रूयादुपस्पृशेति।

०३ १६ नाना बीजानि②

नाना बीजानि संसृष्टानि, वेद्याः पांसून्, क्षेत्राल्लोष्टं, शकृच, छमशानलोष्टमिति १६

▼ Oldenberg

15. (The objects are), different kinds of seeds mixed together, loose earth from (the kind of sacrificial altar called) vedi, an earth-clod from a field, cow-dung, and an earth-clod from a cemetery.

नाना बीजानि संसृष्टानि वेद्याः पांसून् क्षेत्राल्लोष्टं शकृच्छमशानलोष्टमिति।

०३ १७ पूर्वेषामुपस्पर्शने②

पूर्वेषामुपस्पर्शने यथालिङ्गमृद्धिः १७

▼ Oldenberg

16. [f8] If she touches one of the former (objects, this portends) prosperity as characterized (by the nature of

what she has touched).

[f8]: The seeds mean offspring, and so on.

पूर्वोषामुपस्पर्शने यथालिङ्गमृद्धिः।

०३ १८ उत्तमम् परिचक्षते②

उत्तमं परिचक्षते १८

▼ Oldenberg

17. The last is regarded as objectionable.

उत्तमं परिचक्षते।

०३ १९ बन्धुशीललक्षणसम्पन्नामरोगामुपयच्छेत्②

बन्धुशीललक्षणसम्पन्नामरोगामुपयच्छेत् १९

▼ Oldenberg

18. Let him marry a girl of good family and character, with auspicious characteristics, and of good health.

बन्धुशीललक्षणसम्पन्नामरोगामुपयच्छेत् ।

०३ २० बन्धुशीललक्षणसम्पन्नश्रुतवानरोग②

(वर-चयनम् -) बन्धुशील-लक्षण-सम्पन्नश् श्रुतवान् अरोग इति वरसम्पत् २०

▼ Oldenberg

19. Good family, a good character, auspicious characteristics, learning, and good health: these are the accomplishments of a bridegroom.

बन्धुशीललक्षणसम्पन्नश्रुतवानरोग इति वरसम्पत् ।

०३ २१ यस्याम्②

यस्यां मनश्चक्षुषोर्निबन्धस्तस्याम् ऋद्धिर्नेतरदा आदियेतेत्य् एके २१

▼ *Oldenberg*

20. A wife who is pleasing to his mind and his eyes, will bring happiness to him; let him pay no attention to the other things: such is the opinion of some.

यस्यां मनश्चक्षुषोर्निबन्धस्तस्याम् ऋद्धिर्नेतरदा आदियेतेत्येके ।

०४ विवाहप्रकरणम्①

०४ ०१ सुहृदस्समवेतान् मन्त्रवतो②

सुहृदस् समवेतान् मन्त्रवतो ऽवरान् (वरः) प्रहिणुयात् १

▼ Oldenberg

1. Let him send out as his wooers friends who have assembled, who are versed in the Mantras.

सुहृदस्समवेतान् मन्त्रवतो वरान् प्रहिणुयात् ।

०४ ०२ तानादितो द्वाभ्यामभिमन्त्रयेत्②

तानादितो द्वाभ्यामभिमन्त्रयेत् २ ("कृतप्राणायामोऽवरान् प्रेषयिष्ये" इति सङ्कल्प्य, "प्रसुमन्ते" ति द्वाभ्यां वरानभिमन्त्य, "यूयममुष्माकुलात्महं कन्यां वृणीध्वम्" इति प्रेषयेत् । ततस्ते दुहितृमती गृहं गत्वा, कन्यां दत्तसगोत्रत्वादिदोषरहितां बन्धवादिगुणसम्पन्नां च यत्नतोऽवधार्य, दुहितृमन्तं पित्रीदिकं "गौतमगोत्राय विष्णुशर्मणे वराय भवदीयां कन्यां प्रजासहत्वकर्मभ्यो वृणीमहे" इति ब्रूयः । ततस्स पित्रादिर् "दास्यामि" ति प्रतिब्रूयात् । ततस्ते प्रत्येत्य, "सिद्धार्था वय" मिति वरायावेदयेयुः । एतच्च वरप्रेषणाद्यासुरार्षयोरेव, नान्येषु अर्थलोपात् ।)

(हे सुहृदः)

प्रसुमन्ता^१ (=प्रकर्षेण सुषु गन्तारः) धियसानस्य^२ (=ध्यायमानस्य) सूक्षणि^३ (=समाने क्षणे)
 वरेभिर्^४ (=श्रेष्ठैः [पथिभिः]) वर्णा^५ (=वरणितव्यान् [कन्यायाः पित्रादीनः]) अभि षु प्रसीदत^६ (=प्रगच्छत) ।
 अस्माकुम्^७ (=कन्याया मम च, अस्मदो द्वयोश्च इति बहुवचनम्) इन्द्रं उभयं जुजोषति
 यत्^८ (यज्ञेषु) सौम्यस्यान्धसो बुबोधति ।

अनृक्षरा^९ (=कंटकशर्करादिरहिताः) ऋजु^{१०} वस् सन्तु प^{११} न्था
 ये^{१२} भिस् स^{१३} खायो य^{१४} न्ति नो वरेय^{१५} म्^{१६} (=वरणीयं [कन्यायाः पित्रादिकं प्रति]) ।
 स^{१७} म् अर्यमा^{१८} स^{१९} भ^{२०} गो नो^{२१} (=आवाम्, अस्मदो द्वयोश्च इति बहुवचनम्) निनीयात्
 स^{२२} ज् जास्पत्यैः^{२३} (जायापतिभावः) सुय^{२४} मम् अस्तु देवाः । (२५)

▼ Oldenberg

2. He should recite over them the first two verses (Mantrap. I, 1, 1. 2).

तानादितो द्वाभ्यामभिमन्त्रयेत् ।

०४ ०३ स्वयं दृष्ट्वा②

स्वयं दृष्ट्वा (दृष्ट्वैव चक्षुषी उपसंहरति) तृतीयां (=अभ्रातृघीमित्येताम्) जपेत् ३

अभ्रातृघीं वरुणा-
अपतिघीं बृहस्पते ।
इन्द्राऽपुत्रघीं लक्ष्म्यन्,
ताम् अस्यै संवितस् सुव । (२५)

▼ Oldenberg

3. When he himself has seen (the bride), let him murmur the third (verse; M. I, 1, 3).

स्वयं दृष्ट्वा तृतीयां जपेत् ।

०४ ०४ चतुर्थ्या समीक्षेत②

चतुर्थ्या (=अघोरचक्षुरित्येषा) समीक्षेत ४

अघोर-चक्षुर् अपतिघ्य एधि
शिवा पुतिघ्यस् सुमनांस् सुवर्चाः ।
जीवसूर देवकांमा स्युना (=प्रशस्ता)
शन्नो भव द्विष्पदे शञ्चतुष्पदे । (२५)

▼ Oldenberg

4. With the fourth (M. I, 1, 4) let him behold her.

चतुर्थ्या समीक्षेत ।

०४ ०५ अङ्गुष्ठेनोपमध्यमया चाङ्गुल्या②

अङ्गुष्ठेनोपमध्यमया चाङ्गुल्या दर्भं संगृह्योत्तरेण यजुषा (=इदमहमित्यनेन) तस्या भ्रुवोरन्तरं समृज्य, प्रतीचीनं (प्रत्यग्गतम् उपर्युपरि शिरे) निरस्येत् ५

(अङ्गुष्ठेनोपमध्यमया चाङ्गुल्या दर्भं संगृह्योत्तरेण यजुषा भ्रुवोरन्तरं समृज्य प्रतीचीनं निरस्येत् ।)
इदम् अहर्यैँ या त्वयिं पतिष्ठ्य अंलाक्षिस् तां निर्दिशामि । (८५)

▼ Oldenberg

5. Let him seize with his thumb and fourth finger a Darbha blade, and let him wipe (therewith) the interstice between her eye-brows with the next Yajus (M. I, 1, 5), and let him throw it away towards the west.

अङ्गुष्ठेनोपमध्यमया चाङ्गुल्या दर्भं संगृह्योत्तरेण यजुषा तस्या भ्रुवोरन्तरं समृज्य प्रतीचीनं निरस्येत् ।

०४ ०६ प्राप्ते निमित्त②

प्राप्ते निमित्त (=वधा स्वबन्धुनां च रोदनं) उत्तरां जपेत् ("जीवारुदन्ती") ६ (निमित्तावृत्तौ मन्त्र आवर्तते ।)

(कन्याया एव रोदन इत्याश्वलायनः । यथाह - जीवां रुदन्तीति रुदत्याम् इति ।)
(हर्षस्थाने) जीवाँ रुदन्ति वि (नि) मंयन्ते अदध्वरे
दीर्घाम् अनु (भाव) प्रसिंति (=बन्ध) दीर्घियुर् (=ध्यायन्तु) नरः (बहुवचनम्) ।
वामं पितृभ्यो य इुद्दं संमेरिरे (=प्रवर्तयन्ति)
मयः (=सुखद) पतिंभ्यो, जनयः (=जन्यः [वधा:]) परिष्वजेऽ ।

▼ Oldenberg

6. If an omen occurs (such as the bride's or her relations' weeping), let him murmur the next (verse; M. I, 1, 6).

प्राप्ते निमित्तं उत्तरां जपेत् ।

०४ ०७ युग्मान् समवेतान्②

युग्मान् समवेतान् मन्त्रवत् उत्तरया (=व्युक्षत्कूर...) १८३ः (स्नानार्थजलाहरणार्थ) प्रहिणुयात् ॥

व्युक्षत् (=अपगच्छेत्) (यदप) कृरम्,
उद्बुन्त्व् (=उद्गच्छन्तु) आपु,
आऽस्यै ब्राह्मणास् स्नपनं हरन्तु ।
अ-वीर-घ्नीर् (!) उद् अंचुन्त्व् आपः ।

▼ Oldenberg

7. With the next (verse; M. I, 1, 7) let him send an even number of persons who have assembled there, and who are versed in the Mantras, to fetch water.

युग्मान् समवेतान् मन्त्रवत् उत्तरया १८३ः प्रहिणुयात् ।

०४ ०८ उत्तरेण यजुषा②

उत्तरेण यजुषा (=अर्यमाणो अग्निं) तस्याशिरसि दर्भेण्वं (=दर्भः परिकल्पितमिष्वं निगलाकृतिं परिमण्डलाकारम् रोमककिरीटम् इव) निधाय,

अर्यमाणो (प्रसादात्) अग्निं परियन्तु क्षिप्रं
प्रतीक्षन्त्वा॑ शृश्वो॒ द्वेरांश् च ।

तस्मिन्नुत्तरया (=खेऽनस) दक्षिणं युगच्छिद्रं प्रतिष्ठाय,

(तस्मिन्निष्ठे दक्षिणं युगच्छद्रं प्रतिष्ठापयति)
 खे (=छिन्द्रावकाशे) ऽनसः (=शकटस्य), खे रथः (थस्य), खे युगस्य (शोधवय अपो निस्सार्थ प्रसन्न) शचीपते ।
 (श्वित्रिणीं नद्यां मज्जर्तीं सोमं दन्तपिष्ठम् अर्पयन्ती)
 अुपालाम् इन्द्रं त्रिः पूर्व्यै (=पूत्वा) अकरुत् सूर्यवर्चसम् । (२५)

छिद्रे सुवर्णमुत्तरया (=शं ते हिरण्यम्) ऽन्तर्धाय,

(युगच्छद्रे सुवर्णनिधानम् -)
 शन् ते (छिद्रे निधीयमानं) हिरण्यै शम् उ सुन्त्व आपुश्
 शन् ते मैधी (=खलेवाली, खले धान्यपेषणस्थाने वाल्यन्ते वृषा इति - अत्र युगः) भंवतु, शर्यै युगस्य तृद्धं (=छिद्रम्)
 ।
 शन् तु आपंश् शुत-पंवित्रा भवुन्त्व
 अथा पत्यां तुन्वै सँसृजस्व ॥ (1)

स्नानम् ⑥

उत्तराभिः पञ्चभिस् (=हिरण्यवर्ण) स्नापयित्वा,

हिरण्य-वर्णाश् शुचयः पावुका:
 प्रचंक्रमुर् हित्वा ऽवृद्यम् आपः ।
 शुतं पुवित्रा वितता ह्य आसु (अस्यु)
 ताभिष् ट्वा देवस् संविता पुनातु । (२५)

हिरण्य-वर्णाश् शुचयः पावुका
 यासुं ज्ञातः कश्यपो यास्व अुग्निः ।
 या अुग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्
 तास् तु आपुश् शौ स्योना (=सुखा) भवन्तु । (५)

यासुं राजा वरुणो याति मद्ध्वये
 सत्यानृते अंवृपश्युज् जनानाम् ।
 या अुग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णास्
 तास् तु आपुश् शौ स्योना भवन्तु । (५)

यासां देवा द्विवि कृणवन्ति भुक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति।
या अग्निं गर्भं दधिरे सुवर्णस्ता नु आपः शं स्योना भवन्तु ॥

शिवेनं (यजमान!) त्वा चक्षुषा पश्यन्त्व् (है) आपश्!
शिवयां तुन्वा+उपस्पृशन्तु त्वचन् ते ।
घृतश्-चुतश् (=दुहन्त्य:) शुचयो याः पांवकास्
तास् तु आपुश् शँ स्योना भवन्तु । (५)

▼ विश्वास-टिप्पनी

अथर्ववेद - "शिवेनं। मा। चक्षुषा। प्रश्यतु। आपः। शिवयां। तुन्वा। उपं। स्पृशतु। त्वचम्। मे।"
" त्वक्तारप्रयोगम् अत्र घटयितुं तर्हि कठिनम् एव।

My guess is that some ancient ritualist copied over the AtharvaNa mantra and modified it without fixing the svara appropriately, leaving later commentators to either ignore the svara-error or multi-sambodhana error.

अहतस्य वाससः परिधानम् ⑥

उत्तरया (=परि त्वा गिर्वणो गिरः) ऽहतेन वाससाच्छाद्य,
प"रि त्वा गिर्-वणो (=सम्भवतः)
गि"र इमा" भवन्तु विश्व"तः ।
वृद्धा"युम् (=वृद्धगम्) अ"नु वृ"द्धयो,
(त्वया) जु"षा भवन्तु जु"ष्यः । (८)

योक्त्रबन्धनम् ⑦

उत्तरया (=आशासाना सौमनसम्) योक्त्रेण सन्त्रह्यति ८

आृशासांना सौमनुसं
प्रुजां सौभाग्यं तनूम्।
अुग्नेर् अनुव्रता भूत्वा (तिष्ठति/ तिष्ठामि),
(तां) सं नंहो सुकृतायु कम् (=सुखम् [यथा])।

▼ Oldenberg

8. [f1] With the next Yajus (M. I, 1, 8) he places a round piece of Darbha net-work on her head; on that, with the next (verse; M. I, 1, 9) he places a right yoke-hole; on this hole he lays with the next (verse; M. I, 1, 10), a piece of gold, and washes her with the next five verses (M. I, 2, 1-5), (so that the water runs over that gold and through the yoke-hole); with the next (verse; M. I, 2, 6) he causes her to dress in a fresh garment, and with the next (M. I, 2, 7) he girds her with a rope.

[f1]: 4, 8. As to the last sentence of this Sūtra, comp. the statements collected by Hillebrandt, Neu- and Vollmondsopfer, p. 59.

उत्तरेण यजुषा तस्याशिरसि दर्भेण्वं निधाय तस्मिन्नुत्तरया दक्षिणं युगच्छिद्रं प्रतिष्ठाप्य छिद्रे सुर्वर्णमुत्तरयान्तर्धायोत्तराभिः पञ्चभिस्नापयित्वोत्तरयाऽहतेन वाससाऽऽच्छाद्योत्तरया योक्त्रेण सन्नह्यति ।

०४ ०९ अथैनामुत्तरया दक्षिणे②

अथैनामुत्तरया (=पूषात्क्रेत) दक्षिणे हस्ते गृहीत्वान्निमध्यानीयापरेणाग्निमुदगग्रं कटमास्तीर्य तस्मिन्नुपविशत (ऽऽ)। उत्तरो वरः ॥

पूषा" त्वा"+इतो" नयतु ह"स्त-ग"ह्या
ऽश्वि"नौ त्वा प्र"वहतोँ र"थेन ।

(मदीयान्) गृहा"न् गच्छ गृहं"पत्नी
य"था" ऽसो(=स्या) वशि"नी त्वं" विद"थम्(=यज्ञ) आ"वदासि(=आवद) ॥ (2)

▼ Oldenberg

9. Then he takes hold of her with the next (verse; M. I, 2, 8)
by her right hand, leads her to the fire, spreads a mat,
west of the fire, so that the points of the blades in it are
directed towards the north, and on this mat they both sit
down, the bridegroom to the north.

अथैनामुत्तरया दक्षिणे हस्ते गृहीत्वाऽग्निमध्यानीयापरेणाग्निमुदगाग्रं कटमास्तीय
तस्मिन्नुपविशत उत्तरो वरः।

०४ १० अग्नेर्②

अग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते (उत्थाय) ऽथैनाम् (तृतीयस्यानुवाकस्य) आदितो द्वाभ्याम् (=सोमः
प्रथमः) अभिमन्त्रयेत ॥

सो"मः प्रथमो" विविदे (लेभे)
गन्धवौ" विविद उ"त्तरः ।
तृती"यो अग्नि"ष् टे प"तिस्
तुरी"यस्ते मनुष्यजाः" । (२५)

(स्त्रीमनस् तादृशम् - आदाव् अन्नं, ततः कामकलाः, ततो हि धर्मः, ततः परिः।)

सो"मो ददद् गन्धवौ"य
गन्धवौ" ददद् अग्न"ये
रयि" च पुत्रां"श् च अदाद्
अग्नि"र् म"ह्यम् अ"यो इमा"म्

▼ Oldenberg

10. After the ceremonies have been performed from the putting of wood on the fire down to the Ājyabhāga oblations, he recites over her the first two (verses of the third Anuvāka).

अग्नेर् उपसमाधानाद्य-आज्यभागान्ते ऽथैनाम् आदितो द्वाभ्याम् अभिमन्त्रयेत् ।

०४ ११ अथास्यै दक्षिणेन②

अथास्यै (=अस्या:) दक्षिणेन नीचा (=न्याभूतेन) हस्तेन दक्षिणमुत्तानं हस्तं गृहीयात्।

▼ Oldenberg

11. Then he should take with his right hand, palm down, her right hand which she holds palm up.

अथास्यै दक्षिणेन नीचा हस्तेन दक्षिणमुत्तानं हस्तं गृहीयात् ।

०४ १२ यदि कामयेत्②

यदि कामयेत् स्त्रीरेव जनयेयमित्यङ्गुलीरेव गृहीयात् ॥

▼ Oldenberg

12. If he wishes that only daughters may be born to him, he should seize only the fingers (without the thumb);

यदि कामयेत् स्त्रीरेव जनयेयमित्यङ्गुलीरेव गृहीयात् ।

०४ १३ यदि कामयेत्②

यदि कामयेत पुंस एव जनयेयमित्यङ्गुष्ठमेव सोऽभीवाङ्गुष्ठमभीव लोमानि (=यथा वरस्याङ्गुष्ठलोमानि सर्वाण्येवोपरि भवन्ति तथा) गृह्णाति ॥

▼ Oldenberg

13. If he wishes that only sons may be born to him, the thumb.

यदि कामयेत पुंस एव जनयेयमित्यङ्गुष्ठमेव सोऽभीवाङ्गुष्ठमभीव लोमानि गृह्णाति ।

०४ १४ गृभामि त②

गृभामि त इत्येताभिश्वतसृभिः ॥

गृभामि^(ल्ल) ते सुप्रजास्त्वा "य ह" स्तं
म"या प"त्या जर"दष्टिर् य"था" ऽसः ।
भ"गो अर्यमा" सविता" पु"रन्धिर्^(=बहुप्रजा बहुकर्म गा)
म"ह्यन् त्वा ऽदुर् गा"र्हपत्याय^(=गार्हस्थाय) देवाः । (४५)

ते^(भगादयः) हु पूर्वे जनांसो
यत्रं^(गार्हस्थयः) पूर्व-वहो^(=पूर्वविवाहकृतः) हिताः ।
मूर्खन्वान्^(=प्राधान्यवान् [अन्निः]) यत्रं सौभृतः^(=सुभृता अदिते: पुत्रः)
पूर्वो देवेभ्यु आऽतंपत् ।

सरंस्वति प्रेदम् अंत्रु
सुभंगे वाजिनी^(=अन्नक्रिया/स्तुति) वति ।
तां त्वा विश्वस्य
भूतस्य प्र॒-गायांमस्य ("इदन्तो मसि") अग्रुतः ।

य एति प्रदिशस् सर्वा
दिशोऽनु पवमानः ।
हिरण्यहस्त ऐरुम्मस्^(=अन्निः)
(इरा अन्नं तां मिमीते करोतीतीरमः अन्निः)
स त्वा मन्मनसं^(।) कृणोतु ।

▼ Oldenberg

- (14. He takes (her hand) so as just to touch her thumb and the little hairs (on her hand),)
15. With the four verses, 'I take thy hand' (Mantrap. I, 3, 3-6).

गृभ्यामि त इत्येताभिश्वतसृभिः ।

०४ १५ अथैनामुत्तरणाग्निं दक्षिणेन②

अथैनामुत्तरणाग्निं - दक्षिणेन पदा प्राचीमुदीर्चों वा दिशमभि प्रक्रमयत्य् "एकमिष" इति ॥

एकम् - इष्टे (=अज्ञाय) विष्णुस्त्वाऽन्वेतु । (५)
द्वे - ऊर्जे (=बलाय) विष्णुस्त्वाऽन्वेतु ।
त्रीणि - ब्रतायु विष्णुस्त्वाऽन्वेतु ।
चृत्वारि - मायों (=सुख) भवायु विष्णुस्त्वाऽन्वेतु ।
पञ्च - पुशुभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु ।
षड् - रायस्पोषायु विष्णुस्त्वाऽन्वेतु ।
सुप्त - (यज्ञेषु) सुप्तभ्यो होत्राभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु ।
(होता प्रशास्ता ब्राह्मणाच्छांसी पोता नेषाच्छावाक आग्नीध्र इत्येतास्पत होत्राः)
सखायस् सुप्तपंदा अभूम ।
सुख्यन्ते गमेयम् ।

▼ Oldenberg

16. He then makes her step forward with her right foot, to the north of the fire, in an easterly or northerly direction, with (the formula), 'One step for sap' (M. I, 3, 7).

अथैनामुत्तरणाग्निं दक्षिणेन पदा प्राचीमुदीर्चों वा दिशमभि प्रक्रमय "त्येकमिष" इति ।

०४ १६ सखेति सप्तमे②

सखेति सप्तमे पदे जपति ॥

सखां (हे) सुप्तपंदा भवु ।

सखांयौ सुप्तपंदा बभूव (=बभूविव) ।

सुख्यन्ते गमेयँ ।

सुख्यात् ते मा योष्ण (=पृथक्तो मा भूव) ।

सुख्यान् मे मा योष्णास् ।

समयावु, सङ्कल्पावहै, सं प्रियौ रोचिष्ण (=दीप्यमानौ) सुमनुस्यमानौ (=सुमनायमानौ) ।

इष्म् ऊर्जम् अुभि सुंवसानौ

सन्नौ मनाँसि सं व्रता समुं चित्तान्याकरम् ।

सा (ऋक्) त्वम् अुस्य अम् (=साम) ऽहम्, अमूहम् अंस्मि । (५)

(सैव नाम ऋगासीदमो नाम साम इति बहूच्चाह्यणदर्शनात् । बहूचानां तु अमोहम् इति एव पाठः ।)

सा त्वं द्यौर् अुहं पृथिवी ।

त्वं रेतो ऽहं रेतोभृत् ।

त्वं मनो ऽहमस्मि वाक् ।

त्वं सामाहमुस्यृक् ।

त्वं सा माम् अनुव्रता भव ।

पुँसे पुत्रायु वेत्तंवै (=लाभाय),

श्रियै पुत्रायु वेत्तंवा,

एहिं सूनृते (=प्रियवावति) ॥ (3)

▼ Oldenberg

17. At her seventh step he murmurs, 'Be a friend' (M. I, 3, 14).

सखेति सप्तमे पदे जपति ।

०५ ०१ प्राग्धोमात् प्रदक्षिणमग्निम् ②

प्राग्धोमात् प्रदक्षिणमग्नि कृत्वा, यथास्थानम् उपविश्यान्वारब्ध्यायाम् उत्तरा (१६) आहुतीर् जुहोति - "सोमाय जनिविदे स्वाहे" त्येतैः प्रतिमन्त्रम् ॥

षोडश प्रधानाहुतिमन्त्राः ⑤

मन्त्रः ⑥

सोमांय जनि_(=जाया)विदु स्वाहा॑ ।
गुन्धूर्वायं जनिविदु स्वाहा॑ ।
अुग्नयें जनिविदु स्वाहा॑ ।

कन्युला_(=कन्यैव, लशब्द उपजनः) पितृभ्यो युती_(=गच्छन्ती) पंतिलोकम्
अर्व_(उपसर्गः) (कन्या)दीक्षाम् अंदास्थु_(=अवक्षणितवती त्यक्तवती) स्वाहा॑ ।
(दीङ् क्षये। तकारस्य थकारः छान्दसः)

प्रेतो मुञ्चाति, नाऽमुतंस्_(=पंतिलोकात्)
सुबृद्धाम् अमुतंस् करत्_(=कुरु) ।
यथेयम् इन्द्र मीढवस्_(=वर्षक इन्द्र)
सुपुत्रा सुभगा ऽसंति_(=स्यात्) । (२५)

इमान् त्वम् इन्द्र मीढवस्_(=वर्षक इन्द्र)
सुपुत्राँ सुभगाँ कुरु ।
दशाऽस्यां पुत्रान् आ धौहि
पतिम् एकादुशं कृथि । (२६)

आग्निर् ऐतु प्रथुमो देवतानाँ
सौऽस्यै प्रुजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ।
तद्रुयं राजा॒ वरुणो ऽनुमन्यतां
यथेयें स्त्री पौत्रंम् अुघन्_(=पापजं व्यसनम्) न रोदांत् । (२७)

इमाम् आग्निस् त्रायतां गार्हपत्यः
प्रुजाम् अस्यै नयतु दीर्घम् आयुः ।
अशून्योपस्था_(।), जीवताम् अस्तु मृता
पौत्रंमानुन्दम् अुभि प्रबुद्ध्यताम् इयम् । (२८)

मा तें गृहे निशि (रोदन)घोषु उरथांद्
 अन्यत्र त्वद् (=त्वतः) रुद्रत्वंस् सवैं विशन्तु ।
 मा त्वं विकेश्य उरु आवधिष्ठा (=आताडये:) जीवपंली
 पतिलोके विरांजु पश्यन्ती प्रजाँ सुमनुस्यमानाम् । (५)

द्यौस्ते पृष्ठं रक्षतु
 वायुर् ऊरु
 अश्विनौ च स्तनुन्
 (स्तनं) धयन्ते (=चूसन्तम्) सविताऽभि रक्षतु । (५)
 आ वासंसः परिधानाद् (परि त्वा गिर-वण्ण इत्यादिना) बृहस्पतिरः
 विश्वै देवा अुभिरक्षन्तु पश्चात् ।

अप्रजस्तां पौत्र मृत्युं
 पाप्मानंम् उत वा ऽधम् ।
 शीर्षास् सजंम् इवोन्मुच्यं
 द्विषद्भ्यः प्रतिमुज्चामि पाशंम् । (५)

इमं मे वरुण श्रुधी (=श्रुणु)
 ह"वम् (=आह्वानम्) अद्या" च मृल्य (=सुखय)।
 त्वा"म् अवस्यु"र आ" चके (=अवदन्)॥

त"त् त्वा यामि ब्र"ह्यणा व"न्दमानस्
 त"द् आ" शास्ते य"जमानो हवि"र्भिः ।
 अ"हेळमानो (=अकृध्यन्) वरुणेह" बोध्य उ"रुशंस
 मा" न आ"युः प्र" मोषीः ॥

१४ त्वन्नो अग्ने⑥

त्व"न् नो अग्ने व"रुणस्य विद्वा"न्
 देव"स्य हे"डो" (=क्रोधो) ऽव यासिसीष्टाः (=यक्षीष्टाः) ।
 य"जिष्ठो (हविर) व"हितमश् शो"शुचानो (=देवीष्यमानः)
 विश्वा द्वे"षांसि प्र" मुमुक्ष्य अस्म"त् ।

(अनीवरुणाभ्याम् इदं न मम)

स" त्व"न् नो अग्ने ऽवमो" (=मूलभूतो) भव+ऊती" (त्या)
("अग्निरवमो देवतानां विष्णुः परमः" इति ब्राह्मणम्)
ने"दिष्ठो" (=अन्तिकतमो) अस्या" उष"सो व्युष्टौ" (=व्युषायाम्) ।
अ"व यक्षव नो व"रुणँ, र"राणो
वीहि" (=खाद) मृडीकँ" (=सुखयितारं [हविः]) सुह"वो न एधि ।

(अनीवरुणाभ्याम् इदं न मम)

त्वम् अंग्ने अुया (=एतव्यः/ प्रत्येता) ऽस्य्
अुया सन् मनसा हितः ।
अुया सन् हृव्यम् ऊहिष्ठे
ऽया नौ धेहि भेषुजम् ॥ (4)

▼ Oldenberg

- Having before the sacrifice gone round the fire, so that their right sides are turned towards it,
- [f1] They sit down in their former position, and while she takes hold of him, he offers the oblations (indicated by the) next (Mantras), with (the Mantras), 'To Soma, the acquirer of a wife, Svāhā!' (M. I, 4, I-16), one oblation with each Mantra.

[f1]: 5, 2. See 4, 9.

प्राग्घोमात् प्रदक्षिणमग्निं कृत्वा यथास्थानमुपविश्यान्वारब्धायामुत्तरा आहुतीर्जुहोति "सोमाय जनिविदे स्वाहे" त्येतैः प्रतिमन्त्रम् ।

०५ ०२ अथैनामुत्तरेणाग्निन् दक्षिणेन②

अथैनाम् उत्तरेणाग्निं दक्षिणेन पदा ऽश्मानम् आस्थापयत्य् आतिष्ठेति ॥

आतिष्ठेमम् अश्मानुम्
 अश्मेव त्वं स्थिरा (रो पुसि) भव ।
 अभितिष्ठ पृतन्युतस् (=पृतनाकामान्)
 सहस्र पृतनायुतः (=पृतनाकामान्) । (२५)

▼ Oldenberg

3. [f2] He then causes her, to the north of the fire, to tread with her right foot on a stone, with (the verse), 'Tread' (M. I, 5, 1).

[f2]: See below, IV, 10, 9.

अथैनामुत्तरेणाग्निं दक्षिणेन पदाऽश्मानमास्थापयत्यातिष्ठेति ।

०५ ०३ अथास्या अज्जलावुपस्तीर्य②

अथास्या अज्जलावुपस्तीर्य, द्विरुलाजानोप्याभिघारयति ।

▼ Oldenberg

4. Having 'spread under' Ājya into her joined hands, he pours roasted grain twice (into them), and sprinkles Ājya over it.

अथास्या अज्जलावुपस्तीर्य द्विलजानोप्याभिघारयति ।

०५ ०४ तस्यास्सोदर्यो②

तस्यास्सोदर्यो लाजानावपतीत्येके ।

▼ Oldenberg

5. Some say that an uterine relation of hers pours the grain
(into her hands).

तस्यास्सोदर्यो लाजानावपतीत्येके।

०५ ०५ जुहोतीयन् नारीति②

(वर एव तस्या: पाणिना) जुहोति "इयं नारी"ति ॥

इयन् नार्य उपबूते
कुल्पांन्य् (=लाजान्) आवपन्त्तिका (=आवपन्ती) ।
दीर्घायुर् अस्तु मे पतिर्
जीवांतु (=जीव्यात्) शुरदंश्शतम् । (२५)

▼ Oldenberg

6. [f3] He (?) sacrifices (that grain) with (the verse), 'This wife' (M. I, 5, 2).

[f3]: 'The action of sacrificing belongs to the bridegroom; the hands of the wife represent the sacrificial vessel.' Haradatta. - 'It is the bridegroom who sacrifices the grain with the verse, "This wife."' Sudarśanārya.

जुहोतीयं नारीति।

०५ ०६ उत्तराभिस्तिसृभिः②

उत्तराभिस्तसृभिः: (=तुभ्यमाग्रे पर्यवहन्नित्यादिभः) प्रदक्षिणमनिं कृत्वा ११६मानमास्थापयति यथा
पुरस्तात् ॥ (यथा पुरस्तात्)

(सूर्या नाम सवितुर्द्धिता विवाहस्य अथिष्ठात्री देवता - सूर्यसूक्ते१ दृश्या।)

तु॑ भ्यम् (अग्नये) अ॒ ग्रे॑ (गन्धवः) प॒ यवहन्त्
 सूर्यो॑ वहतु॑ ना॒ सह॑ ।
 पु॑ नः प॒ तिभ्यो॑ जायां॑ दा॑ (ःः)
 अग्ने॑ प्रजा॑ या॑ सह॑ । (२५)

पु॑ नः प॒ त्नीम् अग्नि॑ र् अदाद्
 आ॑ युषा॑ सह॑ व॒ चसा॑ ।
 दीर्घर्यु॑ र् अस्या॑ यः॑ प॒ तिस्॑
 स॑ एतु॑ शर॑ दश्॑ शत॑ म्॑ ॥ (२५)

वि॑ श्वा॑ उत॑ त्व॑ या॑ वयं॑
 धा॑ रा॑ उदन्या॑ (=उदक-सम्बन्धिनीः) इव॑ ।
 अ॑ तिगाहेमहि॑ द्वि॑ षः॑ । (५)

▼ Oldenberg

7. [f4] Having gone round the fire, with the right side turned towards it, with the next three (verses; M. I, 5, 3-5) he makes her tread on the stone as above (M. I, 5, 6).

[f4]: See above, Sūtra 3.

उत्तराभिस्तिसृभिः प्रदक्षिणमग्निं कृत्वा ऽश्मानमास्थापयति यथा पुरस्तात्।

०५ ०७ होमश्वोत्तरया यथा②

होमश्वोत्तरया॑ (अर्यमण्डु॑ देवम्) ॥

अ॒ यु॑ मण॑ न् नु॑ (=क्षिप्र) दु॒ वं कृ॒ न्या॑ (ःः)
 अ॒ निम्॑ (च) अ॒ यक्षत्॑ (पतिलाभाय)।
 स॑ इमां॑ देवो॑ अ॒ ंदध्वरः॑ (=अहिसितः) प्रेतो॑ मृ॒ ज्याति॑ नाऽमुतंस्॑ (=पतिलोकात्)
 सुबृद्धाम्॑ अ॒ मुतंस्॑ करत्॑ (=कुरु) । (५)

▼ Oldenberg

8. And the oblation (is performed) with the next (verse; M. I, 5, 7).

होमश्वेत्तरया।

०५ ०८ पुनः परिक्रमणम्②

पुनः परिक्रमणम् ॥

▼ Oldenberg

9. (Then follow) again the circumambulation (M. I, 5, 8-10),

पुनः परिक्रमणम्।

०५ ०९ आस्थापनम् पुनरपि②

(अश्मन) आस्थापनम् ॥

(सूर्या नाम सविरुद्धहिता विवाहस्य अधिष्ठात्री देवता - सूर्यसूक्ते२ दृश्या।)

तु "भ्यम् (अग्नये) अ"ग्रे (गन्धवः) प"र्यवहन्त्
सूर्या" वहतु"ना सह" ।
पु"नः प"तिभ्यो जायां" दा" (ः:)
अग्ने प्रज"या सह" । (२५)

पु"नः प"त्तीम् अग्नि"र् अदाद्
आ"युषा सह" व"र्चसा ।
दीर्घायु"र् अस्या यः प"तिस्
स" एतु शर"दश् शत"म् ॥ (२५)

वि�"श्वा उत" त्व"या वयं"
धा"रा उदन्या (उदक-सम्बन्धिनी;) इव ।

अ "तिगाहेमहि द्वि"षः । (५)

▼ Oldenberg

(again) the injunction to tread on the stone (I, 5, 11),

आस्थापनम्।

०५ १० होमश्वोत्तरया उत्तरया②

होमश्वोत्तरया (=त्वमर्यमा भवसि)॥

त्वं म् अर्यमा भवसि य त् कनीं (न्या) नान्
ना म स्वधा" (=अन्) वत् स्वर्यं (प्र) बिभं षि ।
अञ्जं न्ति (=सिञ्चन्ति) वृक्षे सु धितन् (=सुषु निहितं) न गो भिर् (=गोविकारैराज्यादिभिः)
य द्वं म्पती स" (मान्) मनसा (सौ) कृणो षि ।

▼ Oldenberg

and (again) the oblation with the next (verse; I, 5, 12);

होमश्वोत्तरया।

०५ १३ पुनः परिक्रमणम्②

पुनः परिक्रमणम् ॥

▼ Oldenberg

10. (Then) the circumambulation again (I, 5, 13-15).

पुनः परिक्रमणम्।

०५ १२ जयादि प्रतिपद्यते②

जयादि प्रतिपद्यते ॥

▼ Oldenberg

11. [f5] He enters upon the performance of the Jaya and following oblations.

[f5]: 11, 12. See Section 2, Sūtras 7. 8; Section 4, Sūtra 8.

जयादि प्रतिपद्यते।

०५ १३ परिषेचनान्तङ्②

(=प्र त्वा मुञ्चामीति) योक्त्रं विमुच्य, तां ततः प्र वा वाहयेत् (=रथादिभिर्नयन), प्र वा हारयेत्
(=मनुष्यवाह्यन शिबिकादिना नयनम्) ॥

प्र त्वा मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद् (योक्त्र-विमोक्तेन)
येनु त्वा ऽबद्धनात् सविता सुकेतः (=सुप्रज्ञानो) ।
धातुश्च च योनौ सुकृतस्य लोके
(सुकृतस्य लोको हि धातुर् योनिर् दम्पत्योः कृते।)
स्योनन् (=सुखः) तेऽसुह पत्यां करोमि । (२४)

इमं विष्यामि (=विसंसायामि) वरुणस्य पाशं
यम् अबद्धनीत सविता सुशेवः (=सुसुखः) ।
धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके
(सुकृतस्य लोको हि धातुर् योनिर् दम्पत्योः कृते।)
ऽरिष्टां (=अविनाशनीम्) त्वा सुह पत्यां करोमि ।

▼ Oldenberg

12. [f6] Having performed (the rites) down to the sprinkling
(of water) round (the fire), and having untied the rope with

the next two verses (I, 5, 16. 17), he should then make her depart (from her father's house in a vehicle), or should have her taken away.

[f6]: 12 seq. Comp. Hiranyakeśin I, 7, 22, 1 seq.

परिषेचनान्तं कृत्वोत्तराभ्यां योक्त्रं विमुच्य तां ततः प्र वा वाहयेत् प्र वा हारयेत्।

०५ १४ समोप्यैतमग्निमनुहरन्ति एतम् ②

(उखायाम् = पात्र-विशेष) समोप्यैतम् अग्निम् अनु-हरन्ति (- न पुरस्तात्) ॥

▼ विश्वास-टिप्पनी

"औपासनस्य च गृह्यान्तरेण प्रयाणे विहितं समारोपणं स्यात्" इति सुदर्शनः। बौधायनो विदधाति समित्-समारोपणम्। गृहे प्रयाणे इपि धारणाशक्तौ दृश्यते समारोपणम् आचारे। "अनेन श्रौतवत् समारोपस्य प्रतिषेध" इति तु हरदत्तः।

▼ Oldenberg

13. Having put that fire (with which the marriage rites have been performed, into a vessel), they carry it behind (the newly-married couple).

समोप्यैतमग्निमनुहरन्ति।

०५ १५ नित्यः ②

नित्यः ।

▼ Oldenberg

14. It should be kept constantly.

नित्यः।

०५ १६ धार्यः एष②

धार्यः ॥

▼ Oldenberg

15. If it goes out, (a new fire) should be kindled by attrition,

धार्यः।

०५ १७ अनुगतो मन्थ्यः②

अनुगतो मन्थ्यः (प्रापदग्नाङ्गारेभ्यः - साक्षाद् भस्मनारणी-संस्पृश्य वा) ॥

▼ Oldenberg

16. Or it should be fetched from the house of a Śrotriya.

अनुगतो मन्थ्यः।

०५ १८ श्रोत्रियागाराद्वाहार्यः②

श्रोत्रियागाराद् वा ५५हार्यः (पचनामि) ॥

▼ Oldenberg

17. Besides, if (the fire) goes out, one of them, either the wife or the husband, should fast.

श्रोत्रियागाराद्वाहार्यः।

०५ १९ उपवासश्चान्यतरस्य भार्यायाः②

उपवासश् चान्यतरस्य भार्यायाः पत्युवर्ता ॥

▼ Oldenberg

18. Or he may sacrifice with the next (verse; M. I, 5, 18), and not fast.

उपवासश्चान्यतरस्य भार्यायाः पत्युवर्ता।

०५ २० अनुगतेऽपि वोत्तरया②

अनुगते ऽपि वोत्तरया (=अयाश्चाग्ने) जुहुयान् नोपवसेत् (- प्रायश्चित्तं त्वत्राप्य् अस्त्य् एव)॥

अया"श् (=एतुम् योग्यः, गमनशीलो वा) चाग्ने" ऽस्य् अनभिशस्ती"श्र् (=अनवद्यः)

सत्य"म् इ"त् त्व"म् (\leftarrow स्वरः शोधितः) अया" असि ।

अ"यसा (\leftarrow अय् + असुँन्) म्"नसा धृतो"

अय"सा (\leftarrow इण् + असुँन्) हव्य"म् ऊहिषे (\leftarrow वहस्व)

अया" नो धेहि भेषज"म् ॥_(५)

▼ Oldenberg

19. The next (verse; M. I, 6, 1) is for putting the chariot (on which the young couple is to depart), in position;

अनुगतेऽपि वोत्तरया जुहुयान्नोपवसेत्।

०५ २१ उत्तरा रथस्योत्तम्भनी②

उत्तरा (=सत्येनोत्तम्भित्येषा) रथस्योत्तम्भनी ॥

सत्ये"नो"त्तभिता भू"मिस्
 सू"र्येणो"त्तभिता द्यौः" ।
 ऋते"नाऽऽदित्या"स् ति"ष्ठन्ति
 दिवि" सो"मो अ"धि श्रितः" ।^(५)

▼ Oldenberg

20. With the next two (verses; M. I, 6, 2. 3), he puts the two animals to the chariot;

उत्तरा रथस्योत्तराभनी।

०५ २२ वाहावुत्तराभ्यां युनक्ति②

वाहावुत्तराभ्यां (=युज्जन्ति ब्रह्मं) युनक्ति दक्षिणमग्रे ॥

युज्जन्ति ब्रद्धन् म् (=महान्तम्) अरुष ज् (=गन्तारं)
 च रन्तम् प् रि तस्युषः ।
 (यावद्) रो चन्ते रोचना दिवि" ।^(२५)

(रथादि) यो"गेयोगे तव" स् (=गति[वत्]) तरव्
 वा"जेवाजे हवामहे ।
 (वयं स्तोतृत्वेन) स"खाय (ःः) इ"न्द्रम् ऊत"ये ।^(५)

▼ Oldenberg

21. First the right one.

वाहावुत्तराभ्यां युनक्ति दक्षिणमग्रे।

०५ २३ आरोहतीमुत्तराभिरभिमन्त्रयते अथ②

आरोहतीमुत्तराभिरभिमन्त्रयते (= "सुकिंशुकमि" त्येवमादिभः) ॥

सुकिंशुक् (मुष्ट) ३, (निर्माण) शल्मुलि, विश्वरूपैँ,
हिरण्य-वर्णं, सुवर्तं, सुचुक्रम् (रथम्)। आरोह वध्व अमृतस्य लोकं (तत्सङ्केतत्वेन)
स्पौनं (=सुख) पर्ये वहतुं (=स्त्रीधनं) कृपुष्व । (४)

उदुत्तुरम् आरोहन्ती
व्युस्यन्ती पृतन्युतः (=योद्धुकामान) ।
मूर्खनं पत्युर् आ रौह
प्रजयां च विराङ् भंव । (५)

सम्रा"जी श्व" शुरे भव
सम्रा"जी श्वशुवां" भव ।
न"नान्दरि सम्रा"जी भव
सम्रा"जी अ"धि देवृ"षु । (५)

स्नुषाणाँ श्वशुराणां
प्रजायांश्व धनस्य च ।
पतीनाज्च देवुणाज्च
सजातानाँ विराङ् भंव । (५)

▼ Oldenberg

22. When she mounts (the chariot), he recites over her the next (verses; M. I, 6, 4-7).

आरोहतीमुत्तराभिरभिमन्त्रयते।

०५ २४ सूत्रे②

(द्वे) सूत्रे वर्त्मनोर् (=चक्रवर्ण) व्यवस्तुणात्य् (=तिर्यकस्तुणाति) उत्तरया (=नीललोहित इत्येतया) नीलं
दक्षिणस्यां लोहितमुत्तरस्याम् ॥

नीललोहिते (सूत्रे) भंवतः
(एकतरेण?) (कु)कृत्या-सुक्तिर् (द्वारा) व्यञ्यते ।

एधन्तेऽस्या ज्ञातयः
(एकतरण?) पतिं बुन्धेषु बद्ध्यते ।

▼ Oldenberg

23. With the next (verse; M. I, 6, 8), he spreads out two threads in the wheel-tracks (in which the chariot is to go), a dark-blue one in the right (track), a red one in the left.

सूत्रे वर्त्मनोर्ववस्तृणात्युत्तरया नीलं दक्षिणस्यां लोहितमुत्तरस्याम् ।

०५ २५ ते उत्तराभिरभियाति②

ते ते उत्तराभिर् (= ये वर्वशन्द्रमित्येताभि) अभियाति (= उपरि गच्छति) ॥

(ते सूत्रे उत्तराभिरभियाति)

ये" वद्धव" श् चन्द्रं" (=आळादकं) वहतुं" (=स्त्रीधनं)
य" क्षमा य" न्ति ज" नाँ अ" नु ।
पु" नस् ता" न् यज्ञि" या देवा"
न" यन्तु य" त आ" गताः । (२४)

मा" विदन् परिपन्थि" नो
य" आसी" दन्ति द" म्पती ।
सुगे" भिर् दुर्ग" म् (तौ) अ" तीताम्
अ" प द्रा (द्रव) न्त्व अ" रातयः ।

सुगं पन्थानुम् आरुक्ष (तौ) म्
अरिष्टं स्वस्ति-वाहनम् ।
यस्मिन् वीरो न रिष्पत्य्
अन्येषां विन्दते वसुं ॥ (6)

▼ Oldenberg

24. With the next (verses; M. I, 6, 9-11), he walks on these (threads).

ते उत्तराभिरभियाति ।

०५ २६ तीर्थस्थाणुचतुष्पथव्यतिक्रमे②

तीर्थ-स्थाणु (=गवां कपङ्गयनार्थं निखातः स्तम्भः)-चतुष्पथव्यतिक्रमे चोत्तरां (=ता मन्दसाना) जपेत् ॥

तीर्थादिव्यतिक्रमे जपः⑤

ता" (=तौ) मन्दसाना" (=सूयमानौ) म"नुषो दुरोण" (=गृहे)
आ" धत्तं" रथं" दश"-वीरं वचस्य"वे (=वचनवते) ।
कृतं" (=कुरुते) तीर्थं" सु-प्रपाणं" शुभस्-पती (अश्विनौ),
स्थाणु" पथेषा"म् अ"प दुर्मतिं" हतम् ।

▼ Oldenberg

25. And when they pass by bathing-places, posts, or cross-roads, let him murmur the next (verse; M. I, 6, 12).

तीर्थस्थाणुचतुष्पथव्यतिक्रमे चोत्तरां जपेत् ।

०६ ०१ नावमुत्तरयाऽनुमन्त्रयते अथ②

नावम् उत्तरयानुमन्त्रयते (=अयं नो मह्याः पारं स्वस्ति) ॥

अयन् नो मह्याः (=महत्या; [नद्याः]) पारं
स्वस्ति नेषु द्वनुस्पतिः ।
सीरा (=नदि!) नस् सुतरा भव
दीर्घायुत्वायु वर्चसे ।

▼ Oldenberg

1. The next (verse; M. I, 6, 13), he recites over a boat (with which they are going to cross a river).

नावमुत्तरयाऽनुमन्त्रयते।

०६ ०२ न च②

न च नाव्यांस् (तरयितुन्) तरती वधूः पश्येत् ॥

▼ Oldenberg

2. And let the wife, when she is crossing, not see the crew.

न च नाव्यांस्तरती वधूः पश्येत् ।

०६ ०३ तीत्वोत्तराज् जपेत्②

तीत्वोत्तरां (अस्य पारः) जपेत् ॥

(तीत्वो जपः)

अस्यु (नद्यादः) पारे (तीरे) निर्कृतस्यं (निस्तरितस्य)

जीवा ज्योतिरं अशीमहि ।

मुह्या (महत्वै) इन्द्रस् स्वस्तयै (इस्तु)।

▼ Oldenberg

3. When they have crossed, let him murmur the next (verse; M. I, 6, 14).

तीत्वोत्तरां जपेत्।

०६ ०४ शमशानादिव्यतिक्रमे भाण्डे②

शमशानाधिव्यतिक्रमे भाण्डे रथे वा रिष्टे इनेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते इन्वारब्धायाम् उत्तरा आहुतीर् (= "यदृतेचिद" इत्याद्यास्सप्त) हुत्वा जयादि प्रतिपद्यते, परिषेचनान्तं करोति ॥

यद् क्रुते-चिंद् अभिष्ठि_(स्त्रीषः):

पुरा जर्त्_(तु॑) ध्यं आ॒तृदः_(=दृढीकुर्वन्ति) ।

सन्धांता सुन्धिं मृघवां पुरोवसुर्_(=बहुधनः),

निष्_(=संस)कर्त्ता॒ विहृ_(तु॑तु॑)॒ (=विनष्टं) पुनः । (स्वाहां!)

इडाम्_(=अन्नम्) अग्ने पुरुदँसौ_(=बहुदर्शनीयं)

सुनिङ् गोश् शंश्वत्तुमँ हवम् आनाय साध्_(य) ।

स्यान् नंस् सू_(सु॒नुस् तनयो॑)_(=पौत्रः)

विजावा_(विजनक) इन्ने सा तें सुमुतिर् भूत्व् अुस्मे_(=स्मासु) ।

इमं" मे वरुण श्रुधी_(=श्रुणु)

हृवम्_(=आह्वानम्) अद्या॑" च मृळ्य_(=सुखय)।

त्वा॑"म् अवस्यु॒र् आ॑" चके_(=अवदन्)॥

▼ Oldenberg

4. If they have to pass over a cemetery, or if any article (which they carry with them), or their chariot is damaged, the ceremonies from the putting of wood on the fire down to the Ājyabhāga oblations are performed, and while she takes hold of him, he offers the oblations (indicated by the) next (Mantras; M. I, 7, 1-7), then he enters upon the performance of the Jaya and following oblations, and performs (the rites) down to the sprinkling (of water) round (the fire).

शमशानादिव्यतिक्रमे भाण्डे रथे वा रिष्टे इनेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते इन्वारब्धायामुत्तरा आहुतीर्हुत्वा जयादि प्रतिपद्यते परिषेचनान्तं करोति ।

०६ ०५ क्षीरिणामन्येषां वा②

(“सकृदेव, न पुनः पुनरित्यर्थः” इति हरदत्तः) क्षीरिणाम् अन्येषां वा लक्ष्मण्यानां (=प्रसिद्धानां सीमावृक्षणामित्यर्थः) वृक्षाणां नदीनां धन्वनां (=दीघराण्यरण्यानि येषु ग्राम्याः पश्चातो न निवसन्ति) च व्यतिक्रम उत्तरे (=“ये गन्धर्वाः” इति वृक्षाणां व्यतिक्रमे, “या ओषधयः” इति नदीनां धन्वनाम्) यथालिङ्गं जपेत्॥

ये गन्धुवार्ता अप्सुरसंश् च देवीर्
एषु वृक्षेषु वानस्पत्येष् आसते ।
शिवास् ते अुस्यै वृद्धै भवन्तु
मा हिंसिषुर् वहुतुम् (=स्त्रीधनम्) ऊह्यमानाम् ।

नद्याद्यतिक्रमे जपः⑤

या ओषधयो या नुद्यो
यानि धन्वानि (=निर्जलस्थानानि) ये वनां ।
ते त्वां वधु प्रुजावर्तीं
प्रत्वे (=त्वं) मुञ्च्यन्त्वा अङ्गहसः ।

▼ Oldenberg

5. If they pass by trees with milky sap or by other trees that serve as marks, by rivers or by deserts, he should murmur the next two (verses; M. I, 7, 8. 9), according to the characteristics in them (which refer to these different cases).

क्षीरिणामन्येषां वा लक्ष्मण्यानां वृक्षाणां नदीनां धन्वनां च व्यतिक्रम उत्तरे यथालिङ्गं जपेत् ।

०६ ०६ गृहानुत्तरया सङ्काशयति②

(ज्ञातिधनसंयुक्तान्) गृहान् उत्तरया (=“सङ्काशयामि” इत्यनया) सङ्काशयति (=दर्शयति)॥

(गृहानुत्तरया संकाशयति, तत्र वहतुः पूर्वं प्रापयितव्यः।)

संकाशयामि_(=प्रदशयामि) वहतुं_(=स्त्रीधनं) ब्रह्मणा
गृहैर्_(सह) अघोरिणु चक्षुषां मैत्रेण ।
(आभरणादिकम्) पुर्या-णद्धं विश्वरूपं यद् अुस्याँ
स्योनं पतिभ्यस्_(=पत्यादिभ्यः) सविता कृणोतु तत् । (४)

▼ Oldenberg

6. With the next (verse) he shows her the house(M. I, 7, 10).

गृहानुत्तरया सङ्काशयति ।

०६ ०७ वाहावुत्तराभ्यां विमुज्ज्यति②

वाहावुत्तराभ्यां ("आवामगन्" इति द्वाभ्याम्) विमुज्ज्यति दक्षिणमग्रे।
(वाहौ विमुज्ज्यति)

आ" वाम् अगन्त् सुमति"र् वाजिनी_(=अश्वी) वसू
न्य्_(क्ते) अ"श्विना, हृत्सु" (गृहप्राप्ति) का"माँ अयस्तत_(=नियती कृताः) ।
अ"भूतड् गोपा" मिथुना" शुभस्पती
प्रिया" अर्यमां" दु"र्याँ_(=गृहान्) अशीमहि_(=प्रविशेषम्) ।

(वाह!) अयन् नो देवस् संविता बृहस्पतिर्
इन्द्राग्नी मित्रावरुणा स्वस्तर्यै ।
त्वष्टु विष्णुः प्रजयां संररुणः_(=सन्ददानः)
काम_(य) आयोतुं कामांय त्वा विमुज्जतु ॥ (7)

▼ Oldenberg

7. With the next two (verses; M. I, 7, 11. 12) he unyokes the
two animals; the right one first.

वाहावुत्तराभ्यां विमुच्चति दक्षिणमग्रे।

०६ ०८ लोहितज् चर्मनङ्गहम्②

लोहितं चर्माऽनङ्गहं प्राचीनग्रीवम् उत्तर (अङ्ग)लोमम् मध्येऽगारस्योत्तरया ("शर्म वर्म"त्येतया)
ऽस्तीर्य, गृहान् प्रपादयन् उत्तरां ("गृहान् भद्रान्") वाचयति, दक्षिणेन पदा (गृहान् प्रपादयन्)।

(चर्मस्तरणम्)

शर्म वर्मदम् आहंरु+
ऽस्यै नार्या उपुस्तिरे (उपस्तरण) |
सिनीवालि (शुक्लप्रथमाकला) प्रजायताम्
इयं भगंस्य सुमुताव् अंसत् ।

(गृहान् प्रपादयन् वर्धु वाचयति)

गृहान् भुद्रान्त् सुमनंसः प्रपुद्ये
ऽवीरघ्नी वीरवंतस् सुवीरान् ।
इरां (अञ्ज) वहंतो घृतम् (प्र+) उक्षमाणास्
तेष्व अहं सुमनास् सं विंशामि । (२५)

▼ Oldenberg

8. Having, with the next (verse; M. I, 8, 1), spread out, in the centre of the house, a red bull's skin with the neck to the east, with the hair up, he causes her to recite the next (verse; M. I, 8, 2), while he makes her enter the house, (which she does) with her right foot.

लोहितं चर्मनङ्गहं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोम मध्येऽगारस्योत्तरयाऽस्तीर्य गृहान् प्रपादयन्तुत्तरां
वाचयति दक्षिणेन पदा।

०६ ०९ न च②

न च देहलीमभि_(थ)तिष्ठति।

▼ Oldenberg

9. And she does not stand on the threshold.

न च देहलीमभि तिष्ठति।

०६ १० उत्तरपूर्वे②

उत्तरपूर्वे देशे उगारस्याग्नेर् उपसमाधानाद्याज्यभागान्ते उन्वारब्धायाम् उत्तरा
(=“आगान्गोष्ठ”मित्याद्या; लिङ्गविरोधे सत्यपि वर एव जुहोति, विधेर्बलीयस्त्वात्) आहुतीर् हुत्वा जयादि
प्रतिपद्यते

आगंन् गुष्ठं महिषी गोभिर् अश्वैर्
आयुष्मत्पत्नी, प्रजयां स्वर्वित्_(यतो “नापुत्रस्य लोकोस्ति”)।
बृह्णी प्रुजाज् जुनयन्ती सुरत्ने- -मम् अुग्निं शृत-हिमास्_(शतवर्षणी) सपर्यात्_(=परिचरतु)।

(पुरा हिमवद्वतुभिर् वर्षणी गण्यन्ते स्मेति विस्मयः।)

अयम् अुग्निर् गृह-पंतिस_(।)
सुसँसत्_(=शोभनसदनः) पुष्टिवर्द्धनः ।
यथा भग्नस्या_(=भगाय) भ्यां ददंद
रुयिं पुष्टिम् अथों प्रुजाम् ।

प्रुजायां आभ्यां प्रजापतु
इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम् ।
यथैनयोर् न प्रेमीयाता_(यः)
उभयोर् जीवतोः प्रुजा ।

मन्त्रः⑥

तेन भूतेन हृविषायमा प्यायतां पुनः।
ज्ञायां यामस्मा आवाक्षुस्तां रसेनाभि वर्धताम् ॥

अभिवर्द्धतां पयंसा
ऽभि राष्ट्रेण वर्द्धताम् ।
रुद्या सुहस्रोषसे-
मौ स्ताम् अनंपेक्षितौ ।(४)

इहैव स्तुं मा वियोद्धुं
विश्वम् आयुर् व्यश्वतम् ।
मुह्या(य) इन्द्रस् स्वस्तये (अस्तु) ।(४)

धूवैधि पोष्या मयि
मह्यन् त्वा ऽदाद् बृहस्पतिः ।
मया पत्या प्रुजावंती
सं जीव शुरदेश्शतम् ।(४)

त्वष्टा ज्ञायम् अंजनयुत्
(“त्वष्टा रुपाणि पिंशतु” इति गर्भाधाने)
त्वष्टा ऽस्यै(स्याः) त्वां पतिम् ।
त्वष्टा सुहस्रम् आयूषि
दीर्घम् आयुः कृणोतु वाम् ।

इमं मे वरुण श्रुधी (=श्रुणु)
हं वम् (=आह्वानम्) अद्या च मृल्य (=सुखय)।
त्वा म् अवस्यु र् आ चके (=अवदन)॥

इति श्रीहरदत्तविरचिते एकाग्निकाण्डमन्त्रव्याख्याने अष्टमः खण्डः ॥

उपवेषनम्⑤

परिषेचनान्तं कृत्वोत्तरया (=इह गावः प्रजायधम्) चर्मण्युपविशत उत्तरो वरः (प्राङ्गुखौ) ।

(उत्तरया चर्मण्युपविशतः । आमन्त्रितनिधातः छान्दसत्वान्नभवति ।)

इह गावः प्रजायदध्यम्
 इहाश्वां इह पूरुषाः ।
 इहो_(ह+उ) सुहसं-दक्षिणो
 रायस्पोषो निषीदतु ।_(२५)

▼ Oldenberg

10. In the north-east part of the house the ceremonies from the putting of wood on the fire down to the Ājyabhāga oblations are performed, and while she takes hold of him, he offers the oblations (indicated by the) next (Mantras; M. I, 8, 3-15); then he enters upon the performance of the Gaya and following oblations, and performs (the rites) down to the sprinkling (of water) round (the fire). Then they sit down with the next (verse; M. I, 9, 1) on the skin, the bridegroom to the north.

उत्तरपूर्वे देशोऽगारस्याग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्तेऽन्वारब्धायामुत्तरा आहुतीर्हुत्वा जयादि
 प्रतिपद्यते परिषेचनान्तं कृत्वोत्तरया चर्मण्युपविशत उत्तरो वरः ।

०६ ११ अथास्याः पुँस्वोर्जीवपुत्रायाः②

अथास्याः पुंस्वो_(=या पुमांसमेव सूते न स्त्रियं सा) जीवपुत्रायाः पुत्रमङ्क उत्तरयोपवेश्य
 (=“सोमेनादित्या”) तस्मै फलान्युत्तरेण_(=प्रस्वस्थः प्रेयः) यजुषा प्रदायोत्तरे_(=“इह प्रियं प्रजयाः”) जपित्वा
 वाचं यच्छत_(=मौनमाचरतः) आ नक्षत्रेभ्यः ॥

(अथ या पुमांसमेव सूतवती जीवपुत्रा च, तस्याः पुत्रं वध्वा अङ्के उपवेशयति।)

सोमेनादित्या ब्रुलिनुस्
 सोमेन पृथिवी दृढा ।
 अथो नक्षत्राणाम् एषाम्
 उपस्थे सोमु आधि_(हि)तः ।

(एवमयं बालः तवोपस्थे उपविशतु) (५)

(तस्मै फलानि प्रयच्छति)

मन्त्रः⑥

(हे फलानि!) प्र स्वस्_(=सूता:) स्थः,
प्रेयं प्रुजया भुवने शोचेष्ट_(=सोषीष्ट, √ सु) ।

(उत्तरे जपति)

इह" प्रिय"म् प्रज"या ते स"म् क्रध्यताम्
अस्मि"न् गृहे" गा"हृपत्याय जागृहि
एना" प"त्या तनु"वं सं" सृजस्व
अ"धा जि"द्री विद"थम् आ" वदाथः:

इह प्रियं प्रुजयां ते समृद्ध्यताम्,
अस्मिन् गृहे गाहृपत्याय (गावाय) जागृहि (अतिथीनामनीनां च सोवया)।
एना पत्यां तन्वं सँ सृजुस्वा-
ऽथा जीव्रीं_(=जीणी) विदथुम्_(=यज्ञ) आ वंदासि (पौत्रादिभ्यः)।

सुमङ्गली"र् इय" वधू"र्
इमाँ समेत प"श्यत ।
सौ"भाग्यम् अस्यै" दत्वा"या_(=दत्वा)-
ऽथाऽस्तं (स्वस्वगृहाणि) वि" प"रेतन_(=गच्छत) । (४)

▼ Oldenberg

11. He then places with the next (verse; M. I, 9, 2), the son of a wife who has only sons and whose children are alive, in her lap, gives fruits to the (child) with the next Yajus (M. I,

9, 3), and murmurs the next two (verses; M. I, 9, 4-5). Then he (and his wife) observe silence until the stars appear.

अथास्या: पुँस्वोर्जीवपुत्रायाः पुत्रमङ्क उत्तरयोपवेश्य तस्मै फलान्युत्तरेण यजुषा प्रदायोत्तरे
जपित्वा वाचं यच्छत आ नक्षत्रेभ्यः ।

०६ १२ उदितेषु नक्षत्रेषु②

उदितेषु नक्षत्रेषु प्राचीमुदीर्चीं वा दिशम् उपनिष्ठम्योत्तराभ्यां (=ध्रुवक्षितिर् ध्रुवयोनि:) यथालिङ्गं
(=तेनोत्तरस्याम् ऋचि सर्वेषां सप्तर्षीणां कृतिकादिनाम् अरुन्धत्याश्च सहदर्शनम्) ध्रुवम् अरुन्धतीं च दर्शयति॥

(ध्रुवं दर्शयति)

ध्रुव-क्षितिर् ध्रुव-योनिर्
ध्रुवम् असि ध्रुवतंस् स्थितम् ।

त्वन् नक्षत्राणां मेथ्य् (=खलेवाली, खले धान्य-पेषण-स्थाने वाल्यन्ते वृषा इति) असि

(अन्यत्र ध्रुवसम्बन्धे मेढीकृत इति शब्दः प्रयुजते पुराणेषु।)

स मां पाहि पृतन्युतः (=योद्धुकामात्) ।

(अरुन्धतीं दर्शयति। ६ कृतिकाः + अरुन्धती = ७ कृतिकाः सप्तऋषिपन्त्यः। अरुन्धती स्थिरा, शिष्टास् त्यक्ता: शड्कया।)

सप्तुक्रूषयः प्रथमां कृतिकानाम् अरुन्धतीम् यद् ध्रुवताँ ह निन्युः। षट्कृतिकामुख्ययोगं
वहन्ति (तस्याम्)।

(वधूर्) इयम् अुस्माकंम् एधत्वं अष्टमी । (२५)

▼ Oldenberg

12. When the stars have appeared, he goes out (of the house with her) in an easterly or northerly direction, and shows her the polar star and (the star) Arundhati with the next two verses (M. I, 9, 6-7), according to the characteristics (contained in those verses).

उदितेषु नक्षत्रेषु प्राचीमुदीचीं वा दिशमुपनिष्कम्य उत्तराभ्यां यथालिङ्गं ध्रुवमरुन्धतीं च दर्शयति ।

०७ ०१ अथैनाम् आग्नेयेन②

अथैनाम् आग्नेयेन स्थालीपाकेन (वर ऋत्विग् इव) याजयति (अथेति वचनादेतस्यामव रात्र्यां स्थालीपाके भवति ।)॥

▼ Oldenberg

1. [f1] He then makes her offer the sacrifice of a Sthālīpāka sacred to Agni.

[f1]: 7, 1 seq. Hiraṇyakeśin I, 7, 23, 2 seq.

अथैनाम् आग्नेयेन स्थालीपाकेन याजयति ।

०७ ०२ पत्न्यवहन्ति②

पत्न्य् अवहन्ति (ब्रीहीन् यवान् वा नवान् । न तु श्रपणादिकमपि । परसु पतिर् एवावहन्यात् ।) ॥

▼ Oldenberg

2. The wife husks (the rice grains out of which this Sthālīpāka is prepared).

पत्न्यवहन्ति ।

०७ ०३ श्रपयित्वाभिघार्य②

श्रपयित्वा ऽभिघार्य प्रचीनम् उदीचीनं वोद्वास्य प्रतिष्ठितम्
अभिघार्याऽग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते ऽन्वारब्धायां स्थालीपाकाज् जहोति ॥

▼ Oldenberg

3. After he has cooked (the Sthālīpāka), and has sprinkled (Ājya) over it, and has taken it from the fire towards the east or the north, and has sprinkled (Ājya) over it while it stands (there near the fire), (the ceremonies) from the putting of wood on the fire down to the Ājyabhāga oblations (are performed), and while she takes hold of him, he sacrifices of that Sthālīpāka.

श्रपयित्वाभिघार्य प्राचीनमुदीचीनं वोद्धास्य
प्रतिष्ठितमभिघार्यग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्तेऽन्वारब्धायां स्थालीपाकाज्जुहोति।

०७ ०४ सकृदुपस्तरणाभिघारणे②

सकृदुपस्तरणाभिघारणे द्विरवदानम् ॥

▼ Oldenberg

4. The 'spreading under' and the sprinkling over (of Ājya are done) once; two Avadānas (or cut-off portions are taken).

सकृदुपस्तरणाभिघारणे द्विरवदानम्।

०७ ०५ अग्निर्देवता स्वाहाकारप्रदानः②

(त्रिर्जमदग्नीनाम्!) अग्निर्देवता स्वाहाकारप्रदानः॥

▼ Oldenberg

5. Agni is the deity (of the first oblation); the offering is made with the word Svāhā.

अग्निर्देवता स्वाहाकारप्रदानः ।

०७ ०६ अपि वा②

अपि वा सकृदुपहत्य जुहयात् ॥

▼ Oldenberg

6. [f2] Or he may sacrifice after having picked out, once, a portion (of the sacrificial food with the Darvi spoon).

[f2]: As to the technical meaning of upahatya or upaghātam, comp. the note on Gobhila I, 8, 2; Grhya-saṃgraha I, 111.

अपि वा सकृदुपहत्य जुहयात् ।

०७ ०७ अग्निस्स्विष्टकृद् द्वितीयः②

अग्निस्स्विष्टकृद् द्वितीयः ।

▼ Oldenberg

7. Agni Sviṣṭakṛt is the second (deity).

अग्निस्स्विष्टकृद् द्वितीयः ।

०७ ०८ सकृदुपस्तरणावदाने②

सकृदुपस्तरणावदाने द्विरभिधारणम् (जमदग्नीनां तु द्विरवदानम्) ॥

▼ Oldenberg

8. (At the Sviṣṭakṛt oblation) the 'spreading under' and taking an Avadāna are done once, the sprinkling over (of Ājya) twice.

सकृदुपस्तरणावदाने द्विरभिघारणम्।

०७ ०९ मध्यात् पूर्वस्यावदानम्②

मध्यात् पूर्वस्यावदानम् ॥

▼ Oldenberg

9. The Avadāna for the first deity (is taken) out of the middle (of the Sthālīpāka);

मध्यात् पूर्वस्यावदानम्।

०७ १० मध्ये होमः②

मध्ये होमः ॥

▼ Oldenberg

10. It is offered over the centre (of the fire).

मध्ये होमः।

०७ ११ उत्तरार्धादुत्तरस्य②

उत्तरार्धादुत्तरस्य ॥

▼ Oldenberg

11. (The Avadāna) for the second (deity is taken) from the northern part (of the Sthālīpāka);

उत्तरार्धादुत्तरस्य।

- - - - -

०७ १२ उत्तरार्धपूर्वार्ध होमः②

उत्तरार्धपूर्वार्ध होमः ॥

▼ Oldenberg

12. It is offered over the easterly part of the northerly part (of the fire).

उत्तरार्धपूर्वार्ध होमः।

०७ १३ लेपयोः प्रस्तरवत्②

लेपयोः प्रस्तरवत्तूष्णीं बर्हिरङ्कत्वा ऽग्नौ प्रहरति ॥

▼ Oldenberg

13. [f3] Having silently anointed (a part of) the Barhis (by dipping it) into the remains both (of the Sthālīpāka and the Ājya) in the way prescribed (in the Śrauta ritual) for the (part of the Barhis called) Prastara, he throws (that part of the Barhis) into the fire.

[f3]: Comp. Śrauta-sūtra III, 5, 9 seqq. - On the prastara, see Hillebrandt, Neu- and Vollmondsopfer, 64. 142. 146.

लेपयोः प्रस्तरवत् तूष्णीं बर्हिरङ्कत्वाग्नौ प्रहरति ।

०७ १४ सिद्धमुत्तरम् परिषेचनम्②

सिद्धमुत्तरं परिषेचनम् (= अनेनोपहोमा भवन्तीति केचिन्, नेत्यन्ये)॥

▼ Oldenberg

14. [f4] (The rule regarding) the second sprinkling (of water round the fire) is valid (here).

[f4]: See above, I, 2, 8. The upahomas prescribed above, I, 2, 7, are not performed here, but the second parṣecana is.

सिद्धमुत्तरं परिषेचनम् ।

०७ १५ तेन सर्पिष्मता②

तेन सर्पिष्मता ब्राह्मणं भोजयेत् ॥

▼ Oldenberg

15. He gives (the remains of) that (sacrificial food) with butter to a Brāhmaṇa to eat -

तेन सर्पिष्मता ब्राह्मणं भोजयेत्।

०७ १६ योऽस्यापचितस्तस्मा ऋषभम्③

योऽस्यापचितस्तस्मा ऋषभं ददाति (वराय याजकेन न दक्षिणा वध्वा देयेति भावेन, तत्पतिनिषिः:)॥

▼ Oldenberg

16. [f5] Whom he reveres. To that (Brāhmaṇa) he makes the present of a bull.

[f5]: I have altered in my translation the division of the two sentences. Comp. Hiranyakeśin I, 7, 23, 5-6, and the note there.

योऽस्यापचितस्तस्मा ऋषभं ददाति।

०७ १७ एवमत ऊर्ध्वम्②

एवम् अत ऊर्ध्वं दक्षिणावर्जम् उपोषिताभ्यां पर्वसु कार्यः ॥

▼ Oldenberg

17. In the same way, with the exception of the sacrificial gift, they should sacrifice a Sthālipāka from then onwards, on the days of the new and full moon, after having fasted.

एवमत ऊर्ध्वं दक्षिणावर्जमुपोषिताभ्यां पर्वसु कार्यः ।

०७ १८ पूर्णपात्रस्तु दक्षिणेत्येके②

पूर्णपात्रस् तु (=१००/ १२८ मुण्डमात्रम् अन्नम् पात्रे) दक्षिणेत्येके ॥

▼ Oldenberg

18. Some say that a vessel full (of grain) is the sacrificial gift.

पूर्णपात्रस्तु दक्षिणेत्येके।

०७ १९ सायम् प्रातरत②

सायं प्रातरत ऊर्ध्वं हस्तेनैते आहुती तण्डुलैर्यवैर्वा जुह्यात् ॥

▼ Oldenberg

19. [f6] From then onwards he should offer morning and evening with his hand these two oblations (to Agni and to Agni Sviṣṭakṛt) of (rice) grains or of barley.

[f6]: The two regular daily oblations corresponding to the Agnihotra of the Śrauta ritual.

सायं प्रातरत ऊर्ध्वं हस्तेनैते आहुती तण्डुलैर्यवैर्वा जुह्यात्।

०७ २० स्थालीपाकवद्वैवतम् देवतैव②

स्थालीपाकवद्वैवतम् ॥

▼ Oldenberg

20. The deities are the same as at the Sthālīpāka (just described).

स्थालीपाकवद्वैवतम्।

०७ २१ सौरी पूर्वाहुतिः②

सौरी पूर्वाहुतिः प्रातरित्येके ॥

▼ Oldenberg

21. Some say that the first oblation in the morning is sacred to Sūrya.

सौरी पूर्वाहुतिः प्रातरित्येके।

०७ २२ उभयतः परिषेचनम्②

उभयतः परिषेचनं यथा पुरस्तात् ॥

▼ Oldenberg

22. [f7] Before and after (those oblations) the sprinkling (of water) round (the fire is performed) as stated above.

[f7]: See I, 2, 3. 8.

उभयतः परिषेचनं यथा पुरस्तात्।

०७ २३ पार्वणेनातो इन्यानि②

पार्वणेनातो इन्यानि (पव्र-हविर्-युक्तानि स्थालीपाक-पश्चादीनि) कर्माणि व्याख्यातान्य् - आचाराद्
(→शास्त्रान्तराद् अपि) यानि गृह्यन्ते २३

▼ Oldenberg

23. [f8] By the sacrifice of the new and full moon the other ceremonies have been explained (the knowledge of) which is derived from practice.

[f8]: See I, 1, 1.

पार्वणेनातो इन्यानि कर्माणि व्याख्यातान्य् - आचाराद् यानि गृह्यन्ते।

०७ २४ यथोपदेशन् देवताः②

यथोपदेशं देवताः २४

▼ Oldenberg

24. The deities (of those rites) are as stated (with regard to each particular case),

यथोपदेशं देवताः।

०७ २५ अग्नि स्विष्टकृतम्②

अग्नि स्विष्टकृतं चान्तरेण २५

▼ Oldenberg

having their place between Agni (Sūtra 5) and Sviṣṭakṛt (Sūtra 7).

अग्नि स्विष्टकृतं चान्तरेण ।

०७ २६ अविकृतमातिथ्यम्②

अविकृतम् आतिथ्यम् (= गवालम् न स्थालीपाकतन्त्रम्) २६

▼ Oldenberg

25. [f9] The sacrifice (of a cow) on the arrival of a guest
(should be performed as stated below) without
alterations.

[f9]: See below, V, 13, 16.

अविकृतमातिथ्यम् ।

०७ २७ वैश्वदेवे विश्वे②

वैश्वदेवे विश्वे देवाः २७

▼ Oldenberg

26. [f10] (The deities) of the Vaiśvadeva ceremony are the
Viśve devās,

[f10]: See Āpastamba Dharma-sūtra II, 2, 3, 1 (S.B.E., vol. ii, p. 103).

वैश्वदेवे विश्वे देवाः।

०७ २८ पौर्णमास्याम् पौर्णमासी②

पौर्णमास्यां पौर्णमासी यस्यां क्रियते २८

▼ Oldenberg

27. [f11] Of ceremonies performed on full-moon days, the full-moon day on which they are performed.

[f11]: For instance, the Srāvāṇī paurṇamāsī is the deity of the ceremony described below, VII, 18, 5 seq.

पौर्णमास्यां पौर्णमासी यस्यां क्रियते।

०८ ०१ उपाकरणे समापने②

(स्थातीपाकतन्त्रेण होमे -) उपाकरणे समापने च ऋषिर्यः प्रज्ञायते १

▼ Oldenberg

1. [f1] At the opening and concluding ceremonies of the Vedic study, the Ṛṣi who is indicated (as the

[f1]: 8, 1. Haradatta observes that at the kāṇḍopākaraṇa and kāṇḍasamāpana the Ṛṣi of that kāṇḍa, at the general adhyāyopākaraṇa and samāpana all kāṇḍarshis, should be worshipped.

R̥ṣi of the Kāṇḍa which they study, is the deity to whom the ceremony belongs),

उपाकरणे समापने च ऋषिर्यः प्रज्ञायते।

०८ ०२ सदसस्पतिर्द्वितीयः②

(सदसस्पतिमद्भूतमिति मन्त्रेण) सदसस्पतिर् द्वितीयः (स्विष्टकृतस् स्थान इति सुदर्शनसूरि:) २

स"दसस्प"तिम् अ"द्भूतं
प्रिय"म् इ"न्द्रस्य का"म्यम् ।
सनिं" (=दानरूपम्) मेधा"म् अयासिषम् ६

▼ Oldenberg

2. And in the second place Sadasaspati (cf. Mantrap. I, 9, 8).

सदसस्पतिर्द्वितीयः।

०८ ०३ स्त्रियाऽनुपेतेन②

स्त्रिया ऽनुपेतेन क्षार-लवणावरान्न-संसृष्टस्य च होमं परिचक्षते ३

▼ Oldenberg

3. They reject a sacrifice performed by a wife or by one who has not received the Upanayana initiation, and a sacrifice of salt or pungent food, or of such food as has an admixture of a despised sort of food.

स्त्रियाऽनुपेतेन क्षारलवणावरान्नसंसृष्टस्य च होमं परिचक्षते।

०८ ०४ यथोपदेशङ् काम्यानि②

यथोपदेशं काम्यानि बलयश् च ४

▼ Oldenberg

4. Sacrifices connected with special wishes and Bali sacrifices (should be performed) as stated (even against the clauses of the last Sūtra).

यथोपदेशं काम्यानि बलयश्च।

०८ ०५ सर्वत्र स्वयम्②

सर्वत्र स्वयं (धमनादि पुरुषप्रयत्नमन्तरण) प्रज्जवलितेऽग्नावृत्तराह्यां (=उद्दीप्यस्व जातवेदः, मा नो हिसीः) समिधावादध्यात् ५

उद्दीप्यस्व जातवेदो
ऽपृष्ठन् निर्देति ममं ।
पृश्णं च मह्यम् आ वहं
जीवनञ् च दिशों दश । (२५)

मा नो हिंसीज् जातवेदो
गाम् अश्वं पुरुषज् जगंत् ।
(परहर्तींष्य) अर्बिभृद् (न्) अग्नु आर्गहि (=आगच्छ),
श्रिया मा परिपातय ॥ (9)

▼ Oldenberg

5. Whenever the fire flames up of itself, he should put two pieces of wood on it with the next two (verses: M. I, 9, 9-10),

सर्वत्र स्वयं प्रज्ज्वलितेऽग्नावुत्तराभ्यां समिधावादध्यात् ।

०८ ०६ आपन्माश्रीः श्रीमर्गादिति②

"आपन् मा श्रीः, श्रीर् मा गाद्" इति वा ६

▼ Oldenberg

6. Or with (the two formulas), 'May fortune reach me! May fortune come to me!'

आपन्माश्रीः श्रीमर्गादिति वा।

०८ ०७ एतदहर्विजानीयाद्यदहर्भार्यामावहते②

एतदहर् विजानीयाद् यदहर् भार्याम् आवहते (विवाहाब्दिकम् अत्रोक्तम् इति हरदत्तः) ७

▼ Oldenberg

7. Let him notice the day on which he brings his wife home.

एतदहर्विजानीयाद्यदहर्भार्यामावहते ।

०८ ०८ त्रिरात्रमुभयोरधशश्या②

त्रिरात्रमुभयोरधश् शश्या ब्रह्मचर्यं क्षारलवणवर्जनं च ८

▼ Oldenberg

8. (From that day) through three nights they should both sleep on the ground, they should be chaste, and should avoid salt and pungent food.

त्रिरात्रमुभयोरधश्शया ब्रह्मचर्यं क्षारलवणवर्जनं च ।

०८ ०९ तयोश्शयामन्तरेण दण्डो②

तयोश् शय्यामन्तरेण दण्डो गन्धलिप्तो वाससा सूत्रेण वा परिवीतस्तिष्ठति ॥

▼ Oldenberg

9. Between their sleeping-places a staff is interposed, which is anointed with perfumes and wrapped round with a garment or a thread.

तयोश्शय्यामन्तरेण दण्डो गन्धलिप्तो वाससा सूत्रेण वा परिवीतस्तिष्ठति ।

०८ १० तज् चतुर्थाऽपररात्र②

तं (दण्डं) चतुर्था ऽपररात्रं (=रात्रेस्तृतीयो भागः) उत्तराभ्याम् (=“उदीष्वत” इत्येताभ्याः) उत्थाप्य, प्रक्षाल्य,
निधाय,

उदीष्वा॑ ऽतो विश्वावसो॒ (गन्धर्व)

न॒ मसेडामहे॒ त्वा॑ ।

अन्या॑ म॒ इच्छ प्रफव्य॑ (=प्रथमवयसं)

सञ्जायां॑ प॒ त्या॑ सुज॑ ।

उ॑ “दीर्घा॑” (=उद्द्वच्छ) + अ॑ “तः॒ प॒” तिवती हौ॑ ३ “षा॑”

विश्वा॑ “वसुं॒ न॒ मसा॑ गीर्भि॑ र॒ ईळे॑ ।

अन्या॑ म॒ इच्छ पितृष॑ दं॒ व्यूक्तां॑

स॑ ते॒ भागो॑ जनु॑ षा॑ त॒ स्य॑ विद्धि॑ ॥२१

उदीष्वतः॑ पतिवती॑ ह्य॑ एषा॑

विश्वावसुं॑ नमसा॑ गीर्भि॑ ईट॑ (=याचे॑) ।

अन्याम्॑ इच्छ पितृषदु॑ व्यक्ताँ॑

स॑ ते॒ भागो॑ जुनुषा॑ तस्य॑ विद्धि॑ ।

शेष-होम-मन्त्राः ५

अग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते ऽन्वारब्धायाम् उत्तरा आहुतीर् (=सप्त प्रधानाहुतीर्जुलोति "अग्ने प्रायश्चित्ते" इत्यैवमाद्याः) हुत्वा जयादि प्रतिपद्यते।

अग्ने प्रायश् (=विनाश) चिर्ते (=सन्धातः)! त्वन् देवानां प्रायश्चित्तिर् असि।

ब्राह्मणस् त्वां नाथ-कामः प्रपंच्ये।

याऽस्यां पंतिघ्नी तनूः प्रजाघ्नी पंशुघ्नी लंक्षिघ्नी, जारघ्नीम् अंस्यै ताङ् कृणोमि स्वाहा॑ । (२५)

वायों प्रायश्चित्ते! त्वन् देवानां प्रायश्चित्तिर् असि।

ब्राह्मणस् त्वां नाथ-कामः प्रपंच्ये।

याऽस्यां पंतिघ्नी तनूः प्रजाघ्नी पंशुघ्नी लंक्षिघ्नी, जारघ्नीम् अंस्यै ताङ् कृणोमि स्वाहा॑ । (२५)

आदित्य प्रायश्चित्ते! त्वन् देवानां प्रायश्चित्तिर् असि।

ब्राह्मणस् त्वां नाथ-कामः प्रपंच्ये।

याऽस्यां पंतिघ्नी तनूः प्रजाघ्नी पंशुघ्नी लंक्षिघ्नी, जारघ्नीम् अंस्यै ताङ् कृणोमि स्वाहा॑ । (२५)

प्रजापते प्रायश्चित्ते! त्वन् देवानां प्रायश्चित्तिर् असि।

ब्राह्मणस् त्वां नाथ-कामः प्रपंच्ये।

याऽस्यां पंतिघ्नी तनूः प्रजाघ्नी पंशुघ्नी लंक्षिघ्नी, जारघ्नीम् अंस्यै ताङ् कृणोमि स्वाहा॑ । (२५)

पृसुवश् (=अनुजा) चौपयामश् (=पृथिकी) चु

(इयं वा उपयामः इति श्रुतेः)

काटंश् (=लिङ्गरूपलद्धः) चार्णवश् चं

धर्ण्णसिश् (=गृहं) चु द्रविणज् चु

भग्नश् चान्तरिक्षज् चु

सिन्धुश् च समुद्रश् चु

सरस्वाँश् च विश्वव्यंचाश् चु

ते यं द्विष्पो यश्च नो द्वैष्टि, तमेषाज् जम्भे (=दन्ते) ददध्मुस् स्वाहा॑ ।

(वसन्तादीनां षण्णामृतूनां द्वैष्टौ मासौ-)

मधुश्व माधवश्व

शुक्रश्व शुचिंश्व

नभंश् नभुस्यंश् च
+द्विषश् चोर्जश्व
सहंश् च सहुस्यंश् च
तपश् च तपुस्यंश् च
ते यं द्विष्पो यश्वं नो द्वेष्टि तमेषाज् जाष्मे^(=दन्ते) ददध्मुस् स्वाहा॑ ।

चित्तज् चु चित्तिश् चा+
ऽकूतुज्^(=अभिग्रेतम्) चाकूतिश्^(=अभिप्रायः) च
+अधींतुज् चाधीतिश्व
विज्ञातञ्च विज्ञानञ्च
नामं चु क्रतुश्^(=आकृतिः) चु
दर्शश्व पूर्णमासश्व
ते यं द्विष्पो यश्वं नो द्वेष्टि तमेषाज् जाष्मे^(=दन्ते) ददध्मुस् स्वाहा॑ ।

वध्वाश् शिरस्य् आज्यशेषानयनम्⑥

भूस् स्वाहा॒, भुवुस् स्वाहा॒, सुवुस् स्वाहा॑॑॑ स्वाहा॑ ॥ (10)

(भूरादयः त्रयो लोकाः । ओमिति ब्रह्म ॥)

इति श्रीहरदत्तविरचिते एकाग्निकाण्डमन्त्र व्याख्याने दशमः खण्डः

परस्परवीक्षणम्⑦

परिषेचनान्तं कृत्वा, अपरेणाग्निं प्राचीम् उपवेश्य तस्याश् शिरस्याज्यशेषाद् व्याहृतिभिर्
ओड्कारचतुर्थाभिरानीयोत्तराभ्यां (= "अपश्यं त्वे"त्येताभ्याः) यथालिङ्गं (=पूर्वया वधूः उत्तरया वरः)
मिथस्समीक्ष्य,

(वधूर् वरं समीक्षते)

अपंश्यन् त्वा मनसा चैकितान्^(=जानन्तं)
तपसो ज्ञातं तपसो विभूतम् ।
इह प्रजाम् इह रुयिं राणः
प्रजायस्व प्रजयां पुत्रकाम ।

(वरो वधूम् ईक्षते)

अपंश्यन् त्वा मनसा दीध्यानाँ^(=ध्यायन्तीं)
स्वायां तुन्^(न्वा) ऋत्विये^(काले) नाथमानाम् ।
उपु माम्^(सम्भोगकाले) उच्चा युवतिर् बुभूयाः^(=अनुभूयाः)
प्रजायस्व प्रजयां पुत्रकामे ।^(४)

उत्तरया ("समज्जन्ति"त्येतया) ऽज्यशेषेण हृदयदेशौ संमज्य,

(उत्तरयाऽऽज्यशेषेण हृदयदेशौ समनविते)

स "मञ्जन्तु वि"श्वे देवाः"
स "मा"पो हृ"दयानि नौ ।
सं" मातरि"श्वा सं" धाता"
स"मु दे"ष्ट्री^(=दात्री [फलानाम्]) दधातु नौ ॥

समंजन्तु विश्वे देवास्
समापो हृदयानि नौ ।
सं मातुरिश्वा सं धाता
समु देष्ट्री^(=सरस्वती) दिदेष्टु नौ ।^(२५)

अथ जपः⑥

उत्तरास् तिसो^(="प्रजापते तन्व"मित्याद्या:) जपित्वा,

प्रजापते तुन्वं मे जुषस्व
 त्वष्टर् द्वेवेभिंस् सुहसाम्_(न= सममान) इन्द्र ।
 विश्वैर् द्वैवै रातिभिंस् सँ रश्णः
 पृसां बंहूनां मातरंस् स्याम ।_(४)

(गृहप्रवेश -)

आ" नः प्रजा"ज् जनयतु प्रजा"पतिर्
 आजरसा"य_(स्नेहाय) स"मनकत्व् अर्यमा" ।
 अ"-दुर्-मङ्गलीः पतिलोक"म् आ" विश
 श"न् नो भव द्विप"दे श"ज् च"तुष्पदे ।

त" पूषब्ज् छिव"तमाम् ए"रयस्व
 य"स्यां बी"जं मनुष्या॒ व"पन्ति ।
 या" न ऊर्" उशती"_(=कामयमाना) विस्"_(श्र)यातै_(=विश्लेषै कुर्यात)
 य"स्याम् उश"न्तः_(=कामयमानः) प्र" हरेम शे"फम् ॥_(५) (11)

शेषं_(= "आरोहोरु" मित्यादि) समावेशने जपेत् ॥

(अन्तरात्मन्!) आरोहोरुम् उपर्बहस्व बाहुं
 परिष्वजस्व जायाँ सुमनुस्यमानः_(=प्रीयमाणः) ।
 तस्याँ पुष्यतं मिथुनौ सयोनी_(=सङ्गतोपस्थौ)
 बृह्णीं प्रजां जनयन्तौ सरेतसा ।

आर्द्रया_(आज्ञावत्त्वा) रण्या_(अन्तिम्) यत्रा_(था) मन्थृत्
 (तथा) पुरुषं_(गभम्) पुरुषेण_(शेफेन) शुक्रः ।
 तद् एतौ मिथुनौ सयोनी_(=सङ्गतोपस्थौ)
 प्रजयाऽमृतैन् नेह गच्छतम् ।

▼ Oldenberg

10. In the last part of the fourth night he takes up the (staff)
 with the next two (verses; M. I, 10, 1-2), washes it and put
 it away; then (the ceremonies) from the putting of wood
 on the fire down to the Ājyabhāga oblations (are

performed), and while she takes hold of him, he sacrifices the oblations (indicated by the) next (Mantras; M. I, 10, 3-9); then he enters upon the performance of the Jaya and following oblations, and performs (the rites) down to the sprinkling (of water) round (the fire). Then he makes her sit down to the west of the fire, facing the east, and pours some Ājya of the remains (of those oblations) on her head with the (three) Vyāhṛtis and the word Om as the fourth (M. I, 10, 10-13). Then they look at each other with the next two verses (M. I, 11, 1-2), according to the characteristics (contained in those verses); with the next verse (M. I, 11, 3) he besmears the region of their hearts with remains of Ājya; then he should murmur the next three verses (I, 11, 4-6), and should murmur the rest (of the Anuvāka; I, 11, 7-11) when cohabiting with her.

तं चतुर्थ्याऽपररात्र उत्तराभ्यामुत्थाप्य प्रक्षाल्य
 निधायाग्नेरूपसमाधानाद्याज्यभागान्तेऽन्वारब्धायामुत्तरा आहुतीर्हत्वा जयादि प्रतिपद्यते
 परिषेचनान्तं कृत्वाऽपरेणान्मि ग्राचीमुपवेश्य
 तस्याशिरस्याज्यशेषाद्वयाहृतिभिरोङ्कारचतुर्थाभिरानीयोत्तराभ्यां यथालिङ्गं
 मिथस्समीक्ष्योत्तरया ५५ज्यशेषेण हृदयदेशौ समृज्योत्तरास्तिसो जपित्वा शेषं समावेशने जपेत्
 ।

०८ ११ अन्यो वैनामभिमन्त्रयेत्②

अन्यो वैनाम् अभिमन्त्रयेत् (अत्र सुदर्शनाचार्यः - इदं च "अहं गर्भमदधाम्" इत्यादि लिङ्गविरोधेऽपि श्रुतेर्बलीयस्त्वा) ११

अहं गर्भम् अदधाम् ओषधीष्व
 अहं विश्वेषु भुवनेष्व अन्तः ।

अुहं प्रजा अंजनयं पितृणाम्
अुहं जनिभ्यो (=जन्याः = वधाः) अपुरीषु (=पश्चात्कालस्तुषासु) पुत्रान् । (५)

पुत्रिणेमा कुमारिणा विश्वम् आयुर् व्यंश्वतम् ।
उभा हिरण्य-पेशसा (=रूपौ) वीति (=हविरु) हौत्रा कृतद्वंसू (=कृतवसू) ।

दुशस्यन्त्वा (=दशस्यन्त्वौ =दातारौ) इमृतायु कं (पादपूरणे) श (स) म ऊधौ
रोमशँ हंथो (=श्लिष्टं कुरुतम्) द्वेषु कृणुतो दुवः (=परिचरणम्) । (४)

▼ Oldenberg

11. Or another person should recite (the rest of the Anuvāka) over her, (before they cohabit).

अन्यो वैनामभिमन्त्रयेत।

०८ १२ यदा मलवद्वासाः②

यदा मलवद्वासाः स्यादथैनां ब्राह्मण-प्रतिषिद्धानि कर्माणि संशास्ति "यां मलवद्वाससम्" (तै. सं. २. ५. १) इत्येतानि ॥

▼ Oldenberg

12. [f2] During her (first) monthly illness he instructs her about the things forbidden (to menstruous women), contained in the Brāhmaṇa, in the section, 'A menstruous woman with whom,' &c.

[f2]: Taittirīya Saṃhitā II, 5, 1, 6 seq.

यदा मलवद्वासाः स्यादथैनां ब्राह्मणप्रतिषिद्धानि कर्माणि सँशास्ति "या मलवद्वासस" मित्येतानि ।

1.

../../../../../../vedAH_Rk/static/shAkalam/saMhitA/vishvAsa-prastutiH/10/AdityaH/Rk/raibhy_AsId_anudeyI

2.

../../../../../../vedAH_Rk/static/shAkalam/saMhitA/vishvAsa-prastutiH/10/AdityaH/Rk/raibhy_AsId_anudeyI

०५ ऋतुसमवेशनम्①

०८ १३ रजसः प्रादुर्भावात्②

रजसः प्रादुर्भावात्स्नातामृतुसमावेशने उत्तराभिरभिमन्त्रयेत् (=विष्णुयाऽनिर्मित्यादिभिः त्रयोदशाभिः)
१३

▼ *Oldenberg*

13. After the appearance of her monthly illness, he should, when going to cohabit with her after her illness, recite over her, after she has bathed, the next verses (M. I, 12, 1-13, 4).

रजसः प्रादुर्भावात् स्नातामृतुसमावेशने उत्तराभिरभिमन्त्रयते ।

०९ ०१ चतुर्थीप्रभृत्याषोडशीमुत्तरामुत्तरां②

चतुर्थीप्रभृत्याषोडशीमुत्तरामुत्तरां युग्मां प्रजानिःश्रेयसमृतुगमन इत्युपदिशन्ति १

▼ *Oldenberg*

1. Each following night with an even number, from the fourth (after the beginning of her monthly illness) till the sixteenth, brings more excellent offspring to them, if chosen for the (first) cohabiting after her illness; thus it is said.

चतुर्थीप्रभृत्याषोडशीमुत्तरामुत्तरां युग्मां प्रजानिःश्रेयसमृतुगमन इत्युपदिशन्ति ।

०६ कर्मान्तराणि①

०९ ०२ अर्थप्राधस्य परिक्षवे②

अर्थप्राधस्य (अर्थाय प्रस्थितस्य) परिक्षवे परिकासने चाप उपस्पृश्योत्तरे (अनुहवं परिहवं) यथालिङ्गं (अनुहवे = अन्वाहने, परिहवे, दुःस्वप्ने ... इपीति हरदत्तः) जपेत् ॥

▼ Oldenberg

2. If he sneezes or coughs while going about on business, he should touch water and should murmur the two following (verses; M. I, 13, 5. 6) according to the characteristics (which they contain).

अर्थप्राधस्य परिक्षवे परिकासने चाप उस्पृश्योत्तरे यथालिङ्गं जपेत्।

०९ ०३ एवमुत्तरैर्यथालिङ्गज्②

एवम् (अर्थप्राधस्य दुनिमित्ते इप उपस्पृश्य) उत्तरैर्यथालिङ्गं (=अग्निरस्त्विति चित्रियपक्षी, सिंगवाते सिंगसिनसि, शकुनौ "उद्ग्रातेव शकुने", "आराते अग्ने:" इति बनस्पतौ, "नमश्शकृत्सदे" इति शकृद्रीतौ) चित्रियं (=अश्वत्थविशेषं) वनस्पतिं (पुष्टिविना फलवन्तम्) शकृद्रीति सिंगवातं (=सिंचो वस्त्रस्य वातम्) शकुनिम् (=सुवचनम्। अशुभवचनम् इति सुदर्शनः।) इति ॥

▼ Oldenberg

3. In the same way with the next (Mantras - M. I, 13, 7-10 - he should address the following objects), according to the characteristics (which those Mantras contain): a conspicuous tree, a heap of excrements, the skirt (of his garment) which is blown against him by the wind, and a shrieking bird.

एवमुत्तरैर्यथालिङ्गं चित्रियं वनस्पतिं शकृद्रीतिं सिंगवातं शकुनेमिति ।

०९ ०४ उभयोर्हृदयसंसर्गऽप्सुस्त्रिरात्रावरम्②

उभयोर् हृदय-संसर्गप्सुस् त्रिरात्रावरं ब्रह्मचर्यं चरित्वा, (पुनर्वस्कोः) स्थालीपाकं श्रपयित्वा ७७नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते ७न्वारब्धायाँ स्थालीपाकादुत्तरा आहुतीर् (सप्त प्रधानाहतयः प्रातरनिमित्येवमाद्याः) हुत्वा, जयादि प्रतिपद्यते, परिषेचनान्तं कृत्वा, तेन (स्थालीपाकेन) सर्पिष्मता युग्मान् द्व्यवरान् ब्राह्मणान् भोजयित्वा सिद्धिं वाचयीत ।

▼ Oldenberg

4. One (for instance, the wife's father) who wishes that the hearts of both (husband and wife) may be in accord should observe chastity through at least three nights and should prepare a Sthālipāka. Then (the ceremonies) from the putting (of wood) on (the fire) down to the Ājyabhāga oblations (are performed), and while the wife takes hold of him, he sacrifices of the Sthālipāka the oblations (indicated by the) next (Mantras; M. I, 14, 1-7); then he enters upon the performance of the Jaya and following oblations, and performs (the rites) down to the sprinkling (of water) round (the fire). (The remains of) the (sacrificial food) with butter, he should give to eat to an even number of Brāhmaṇas, at least to two, and should cause them to pronounce wishes for his success.

उभयोर्हृदयसंसर्गऽप्सुस्त्रिरात्रावरं ब्रह्मचर्यं चरित्वा स्थालीपाकं श्रपयित्वा ७७नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते ७न्वारब्धायाँ स्थालीपाकादुत्तरा आहुतीहुत्वा जयादि प्रतिपद्यते परिषेचनान्तं कृत्वा तेन सर्पिष्मता युग्मान् द्व्यवरान् ब्राह्मणान् भोजयित्वा सिद्धिं वाचयीत ।

०९ ०५ श्वस्तिष्येणेति②

(विवाहप्रकरणे तूष्णेशात्सकृत्यात्रप्रयोगः शम्याश्च ।)

श्वस्तिष्येणेति त्रिस्सप्तैर् (=२१) यवैः पाठां (=ओषधिविशेषम्) परिकिरति - "यदि वारुण्यसि वरुणात्त्वा निष्क्रीणामि यदि सौम्यसि सोमात्त्वा निष्क्रीणामि" इति ५

▼ Oldenberg

5. [f1] When the moon, on the following day, will be in conjunction with Tiṣya, she strews three times seven barley-grains around (the plant) Clypea Hernandifolia with (the formula), 'If thou belongest to Varuṇa, I redeem thee from Varuṇa. If thou belongest to Soma, I redeem thee from Soma.'

[f1]: 9, 5. Comp. Gobhila II, 6, 6 seq.

श्वस्तिष्येणेति त्रिस्सप्तैर्यवैः पाठां परिकिरति "यदि वारुण्यसि वरुणात्त्वा निष्क्रीणामि यदि सौम्यसि सोमात्त्वा निष्क्रीणामि" ति ।

०९ ०६ श्वोभूते②

(उपोष्य) श्वोभूते (पाठम्) उत्तरया ("इमां खनीमि") + उत्थाप्य (उत्थाय खनित्रेण)
+ उत्तराभिस् तिसृभिर् ("उत्तनपर्णं") अभिमन्त्र्य
उत्तरया ("अहमस्मी" ति) प्रतिच्छन्नां (छित्त्वा) हस्तयोराबध्य
शय्याकाले बाहुभ्यां भर्तारं परिगृह्णीयाद् उपधानलिङ्गया ("उपतेऽधा") ६

▼ Oldenberg

6. On the following day she should set upright (the plant) with the next (verse; M. I, 15, 1), should recite the next three (verses; M. I, 15, 2-4) over it, should tie (its root) with the next (verse; M. I, 15, 5) to her hands so that (her husband) does not see it, and should, when they have gone to bed, embrace her husband with her arms, with

the verse alluding to the word upadhāna ('putting on;' M. I, 15, 6).

श्वेभूते उत्तरयोत्थाप्योत्तराभिस्तिसृभिरभिमन्त्रोत्तरया प्रतिच्छन्नां हस्तयोराबध्य शय्याकाले
बाहुभ्यां भर्तारं परिगृह्णीयादुपथानलिङ्गया ।

०९ ०७ वश्यो भवति②

वश्यो भवति ७

▼ Oldenberg

7. Thus he will be subject to her.

वश्यो भवति।

०९ ०८ सपत्नीबाधनञ्च②

सपत्नीबाधनं च।

▼ Oldenberg

8. By this (rite) also (a wife) overcomes her co-wives.

सपत्नीबाधनञ्च ।

०९ ०९ एतेनैव कामेनोत्तरेणानुवाकेन②

एतेनैव कामेनोत्तरेणानुवाकेन ("उदस्तौ सूर्यो अगात्") सदादित्यमुपतिष्ठते ९

▼ Oldenberg

9. For this same purpose she worships the sun daily with the next Anuvāka (M. I, 16).

एतेनैव कामेनोत्तरेणानुवाकेन सदादित्यमुपतिष्ठते ।

०९ १० यक्षमगृहीतामन्यां वा②

यक्षमगृहीतामन्यां (मातृप्रभृतिं) वा ब्रह्मचर्ययुक्तः पुष्करसंवर्तमूलैरुत्तरैर् ("अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां") यथालिङ्गमङ्गानि समृश्य प्रतीचीनं निरस्येत् (प्रतिमन्त्रं सम्पर्शनं निरसनं च) १०

▼ Oldenberg

10. If a wife is affected with consumption or is otherwise sick, one who has to observe chastity, should rub her limbs with young lotus leaves which are still rolled up, and with lotus roots, with the next (formulas, limb by limb) according to the characteristics (contained in those formulas; M. I, 17, 1-6), and should throw away (the leaves and roots) towards the west.

यक्षमगृहीतामन्यां वा ब्रह्मचर्ययुक्तः पुष्करसंवर्तमूलैरुत्तरैर्थालिङ्गमङ्गानि समृश्य प्रतीचीनं निरस्येत् ।

०९ ११ वधूवास उत्तराभिरेतद्विदे②

वधूवास उत्तराभिर् ("परा देही" त्यादयश्वतसः) एतद्_{मन्त्रकर्म-}विदे दद्यात् ११

▼ Oldenberg

11. With the next (verses; M. I, 17, 7-10) he should give the wife's garment (which she has worn at the wedding [?]) to (a Brāhmaṇa) who knows this (ceremony).

वधूवास उत्तराभिरेतद्विदे दद्यात् ॥

०७ उपनयनप्रकरणम्①

१० ०१ उपनयनं व्याख्यास्यामः②

उपनयनं व्याख्यास्यामः १

▼ Oldenberg

1. We shall explain the Upanayana (or initiation of the student).

उपनयनं व्याख्यास्यामः।

१० ०२ गर्भाष्टमेषु ब्राह्मणमुपनयीत②

गर्भाष्टमेषु (=गर्भवर्षाद्य-अष्टमं ये षां तेषु [वर्षेषु]) ब्राह्मणम् उपनयीत २

▼ Oldenberg

2. Let him initiate a Brāhmaṇa in the eighth year after the conception,

गर्भाष्टमेषु ब्राह्मणमुपनयीत।

१० ०३ गर्भेकादशेषु राजन्यम्②

गर्भेकादशेषु राजन्यं

गर्भद्वादशेषु वैश्यम् ३

▼ Oldenberg

3. A Rājanya in the eleventh, a Vaiśya in the twelfth year after the conception.

गर्भेकादशेषु राजन्यं गर्भद्वादशेषु वैश्यम्।

१० ०४ वसन्तो ग्रीष्मश्②

वसन्तो ग्रीष्मश् शरद् इत्य् ऋतवो वर्णनुपूर्व्येण ४

▼ Oldenberg

4. Spring, summer, autumn: these are the (fit) seasons (for the Upanayana), corresponding to the order of the castes.

वसन्तो ग्रीष्मश् शरद् इत्य् ऋतवो वर्णनुपूर्व्येण।

१० ०५ ब्राह्मणान् भोजयित्वाशिषो②

ब्राह्मणान् भोजयित्वाशिषो वाचयित्वा कुमारं भोजयित्वा

(उपनयने - एवमन्तं पित्रादैः कर्म । अथाचार्यः उष्णाशीताश्चापः संसृजति।)

अनुवाकस्य प्रथमेन यजुषाऽपः ("उष्णोनवाय" वित्येतेन) संसृज्योष्णाश् शीतास्व् आनीय (न शीता उष्णासु)

हरदत्तो ऽत्र॑ ।

(उष्णा आपः शीतास्वानयति) उष्णोनं वायवुदुकेनेह्य, अदितिः केशान् वपतु ।

उत्तरया (आप उन्दन्त्विष्टत्येतया) शिर उनत्ति ५

(शिरस उन्दनम् = आदीकरणम्) आप उन्दन्तु जीवसे
दीर्घायुत्वायु वर्चसे ।
ज्योक् चु सूर्यं दुशो ।

▼ Oldenberg

5. (The boy's father) serves food to Brāhmaṇas and causes them to pronounce auspicious wishes, and serves food to the boy. (The teacher?) pours together, with the first Yajus (of the next Anuvāka, warm and cold) water, pouring the warm water into the cold, and moistens (the boy's) head with the next (verse; M. II, 1, 2).

ब्राह्मणान् भोजयित्वाशिषो वाचयित्वा कुमारं भोजयित्वाऽनुवाकस्य प्रथमेन यजुषाऽपः
संसृज्योष्णाश् शीतास्वानीयोत्तरया शिर उनत्ति ।

१० ०६ त्रींस्त्रीन्②

त्रींस्त्रीन् दर्भन् अन्तर्धायोत्तराभिश् चतसृभिः ("येनावपत्" इत्यादिभः) प्रतिमन्त्रं प्रतिदिशं प्रवपत्ति ६

(प्राच्यादिशि) येनावंपत् सविता क्षुरेण
सोमस्यु राज्ञे वरुणस्य विद्वान् ।
तेन ब्रह्माणो! वपत्तेदम् अस्या-
ऽऽयुष्माज् जरदष्ट्रैर्यथा ऽसंद् अयम्
असौ (← अज्ञोहः)।

(दक्षिणतः) येन पूषा बृहस्पतेर् अग्नेर्
इन्द्रस्यु चाऽऽयुषे ऽवंपत् ।
तेनास्याऽऽयुषे वप्
सौश्लौक्याय स्वस्तर्यै ।

(पश्चात्) येन भूयश् चरान्त्य् अयज्
ज्योक् च पश्याति सूर्यम् ।
तेनास्याऽऽयुषे वप्
सौश्लौक्याय स्वस्तर्यै ।

(उत्तरे) येन पूषा बृहस्पतेर् अग्नेर्
इन्द्रस्यु चाऽऽयुषे ऽवंपत् ।

तेन ते वपाम्य् असाव् (←अत्रोहः)
आयुषा वर्चसा यथा ज्योक् सुमना असाः ।

▼ Oldenberg

6. [f1] Having put three Darbha blades into his hair (towards each of the four directions) (the teacher [?]) shaves his hair with the next four (verses; M. II, 1, 3-6) with the different Mantras, towards the different (four) directions.

[f1]: 10, 6, 7. The difference which Haradatta makes between the teacher who begins to shave him (pravapati) and the barber who goes on with shaving (vapantam) seems too artificial.

त्रीस्त्रीन् दर्भनन्तर्धयोत्तराभिश् चतसृभिः प्रतिमन्त्रं प्रतिदिशं प्रवपति ।

१० ०७ वपन्तमुत्तरयानुमन्त्रयते②

वपन्तम् उत्तरया ("यत् क्षुरेण" इत्य् एतया) अनुमन्त्रयते दक्षिणतो माता ब्रह्मचारी वा ७

(नापितम् अनुमन्त्रयति-) यत् क्षुरेण मुर्च्यता (=तीक्ष्णेन)
सुपेशसा वज्रा वर्पसि केशान् ।
शुन्धि शिरो, मास्यायुः प्रमोषीः ।

▼ Oldenberg

7. [f2] With the following (verse, M. II, 1, 7, somebody) addresses him while he is shaving.

[f2]: Haradatta: The teacher addresses the barber, &c. -
Sudarśanārya: The mother of the boy or a Brahmacārin [comp. Sūtra 8] . . . addresses the teacher who shaves him.

वपन्तमुत्तरयानुमन्त्रयते दक्षिणतो माता ब्रह्मचारी वा।

१० ०८ आनङ्गुहे शकृत्पिण्डे②

आनङ्गुहे शकृत्पिण्डे यवान् निधाय तस्मिन् केशान् उपयम्योत्तरया ("उप्त्वाय केशा"नित्येतया) उम्बर-मूले दर्भ-स्तम्बे वा निदधाति ८

उप्त्वास्यु केशान् वरुणस्यु राज्ञे,
बृहस्पतिं स् सविता सोमैः अुनिः ।
तेभ्यौ (=केशेभ्यः) निधानं बहुधा इन्द्रविन्दन्
अन्तुरा द्यावां पृथिवी अुपस् सुवः ॥

▼ Oldenberg

8. Towards the south, his mother or a Brahmacārin strews barley-grains on a lump of bull's dung; with this (dung) she catches up the hair (that is cut off), and puts it down with the next (verse; M. II, 1, 8) at the root of an Udumbara tree or in a tuft of Darbha grass.

आनङ्गुहे शकृत्पिण्डे यवान्निधाय तस्मिन् केशानुपयम्योत्तरयोदुम्बरमूले दर्भस्तम्बे वा निदधाति।

१० ०९ स्नातम् अग्नेर②

स्नातम् (शुचि-वाससं बद्ध-शिखं यज्ञोपवीतिनम्) अग्नेर उपसमाधानाद्य आज्य-भागान्ते (शम्या: परिष्यर्थं, सकृत्पात्रप्रयोगः)
पालाशीं समिधम् उत्तरया ("आयुर्द देव" इत्येतया ऽचार्योक्तया) ५५धाप्य

आयुर्द देव जुरसें गृणानो
घृत (✓ क्षरणदीप्त्या) प्रतीको (=अवयवो) घृत-पृष्ठो अग्ने ।
घृतं पिबन् अमृतज् चारु गव्यं
पित्रेव पुत्रज् जुरसें नयेमम् ।

उत्तरेण अग्निं, दक्षिणेन पदा ऽश्मानम् आस्थापयत्य् - आतिष्ठेति ९

(तत्रैव चावस्थापनं यावत् तिष्ठति ।)

आतिष्ठेमम् अश्मानुम्

अश्मैवु त्वं स्थिरा_(रो पुस्ति) भंव ।

अभितिष्ठ पृतन्युतस्_(=पृतनाकामान्)

सहस्व पृतनायुतः_(=पृतनाकामान्) । (२५)

▼ Oldenberg

9. [f3] After (the boy) has bathed, and (the ceremonies) from the putting (of wood) on (the fire) down to the Ājyabhāga oblations (have been performed), he causes him to put a piece of Palāśa wood on the fire with the next (verse; M. II, 2, 1), and makes him tread with his right foot on a stone to the north of the fire, with (the verse), 'Tread' (M. II, 2, 2).

[f3]: Comp. above, II, 4, 3.

स्नातम् अग्नेर् उपसमाधानाद्य-आज्यभागान्ते पालाशीं समिधम् उत्तरया ९९धाप्योत्तरेणाग्निं दक्षिणेन पदा ऽश्मानम् आस्थापयत्य् आतिष्ठेति ।

१० १० वासः②

वासः सद्यः कृत्तोतम्_(=सद्यः कृत्तम् ऊतं च - विनूतनम्) उत्तराभ्याम् ("रेवतीस्त्वे" त्वेताभ्यां) अभिमन्त्र्य

(नक्षत्रेषु) रेवतीस् त्वा व्यक्षण्_(=व्यध्वंसयन् [मेषादिभ्यः])

कृत्तिकाश् चाकृन्त्स् त्वा ।

धियोँ दवयन्, अवु म्न_(=देवता) आंवृच्जन्त्_(=अच्छिन्दनः)

सुहस्रम् अन्ताँ_(=दशासूत्राणि) अभितौ अयच्छन् ।

देवीर् देवायं_(वस्त्र) परिधी_(धौ) संवित्रे ।

मुहत् तद् आंसाम् अभवन् महित्वुनम्_(=महत्वम्) । (२४)

वासः-परिधापनम्^⑥

उत्तराभिस्तिसृभिः ("या अकृन्तं"नित्येताभिः) परिधाप्य

(पूर्वमन्त्रस्योल्लेखो ऽत्र)

या अकृन्तुन् अवयुन् या अतन्वत्
 याश् चं देवीर् (वस्त्रस्य) अन्तान् अभितो ऽददन्त् (←दद दाने) ।
 तास् त्वा देवीर् जुरसे संव्ययुन्त्
 आयुष्मान् इुदं परिधत्त्वा वासः ।

परिधत्त धन्त् वाससैन्
 श्रुतायुषं कृणुत दीर्घम् आयुः ।
 बृहस्पतिः प्रायच्छृद् वासं एतत्
 सीमायु राज्ञे परिधात्वा उ ।

जुरां गच्छासि, परिधत्त्वा वासो
 भवां कृष्टीनाम् (=मनुष्याणां) अंभिशस्ति-पावां (ता) ।
 श्रुतज् चं जीव शुरदंस् सुवर्ची
 रायश् चं पोषम् उप संव्ययस्व (वासो यथा रायस्योषं भवति तथा) ।

परिहितम् उत्तरयानुमन्त्रयते ("परीदं वास") १०

(परिहितवन्तं कुमारम् उत्तरयानुमन्त्रयते)

परीदं वासो अधि^(+अ)धास् स्वस्तये
 ऽभूर् आपीनाम् (=आपानां) अंभिशस्ति-पावां (ता) ।
 श्रुतज् चं जीव शुरदः पुरुचीर् (=बहुगतीः)
 वसूनि चार्यो विभजासि^(←स्वरः??) जीवन् ।

▼ Oldenberg

10. Having recited the next two (verses; M. II. 2, 3. 4) over a garment that has been spun and woven on one day, and

has caused him, with the next three (verses; M. II. 2, 5-7), to put it on, he recites over him, after he has put it on, the next (verse; M. II, 2, 8).

वासः सद्यः कृत्तोत्तमुत्तराभ्यामभिमन्त्रोत्तराभिस्तिसृभिः परिधाप्य परिहितमुत्तरयाऽनुमन्त्रयते।

१० ११ मौज्जीम् मेखलाम्②

मौज्जी⑥

मौज्जीं मेखलां त्रिवृतां (त्रिःप्रदक्षिणम् उत्तराभ्यां ("इयं दुरुक्ता" दित्येताभ्यां कुमारोक्ताभ्यां) परिवीय

इयं दुरुक्तात् परिबाधं माना
शर्म वर्स्थं (=वरणीय) पुनृती नु आगांत्।
प्राणापानाभ्यां बलम् अुभरन्ती
प्रिया देवानाँ सुभगा मेखलेयम्।

ऋतस्य गोष्ठी, तपसः परस् (=प्र)पी (=पात्री)
छृती रक्षास् सहमाना अरांतीः ।
सा नंस् समन्तम् अनु परीहि भुद्रयां
भुतरिस् (=बिभ्राणः) ते मेखले मा रिषाम ।

अजिनमन्त्रः⑥

+अजिनम् उत्तरमुत्तरया (मित्रस्य चक्षुरित्येतया कुमारोक्तया) ११

(धर्मसूत्रेषु - "क्षत्र-वृद्धिम् इच्छन् वस्त्राण्य् एवोभय-वृद्धिम् इच्छन् उभयमिति हि ब्राह्मणम् ९" इत्यादि विकल्पा उक्ताः/
तस्मिन् पक्षे अजिनप्रतिनिधित्वेन प्रायेण ग्राह्यं वस्त्रम्।)

११ मित्रस्य चक्षुर्धरुणम्⑥

मित्रस्य चक्षुर् धरुणं बलीयुस्
 तेजों यशस्वि स्थविरुँ समिद्धम् ।
 अनाहनुस्यं (=अधूर्णयोग्य) वसनज् जरिष्णु
 परीदं वृज्य (=अन्नवत्) अजिनं दध्ये ऽहम् ॥ (२)

▼ Oldenberg

11. [f4] He ties thrice around him, from left to right, a threefold-twisted girdle of Muñja grass with the next two (verses; M. II. 2, 9. 10), and (gives him) a skin as his outer garment with the next (verse; II, 2, 11).

[f4]: Comp. Āpast. Dharma-sūtra I, I, 2, 33; I, 3, 3 seq.

मौञ्जीं मेखलां त्रिवृतां त्रिः प्रदक्षिणमुत्तराभ्यां परिवीयाजिनमुत्तरमुत्तरया ।

१० १२ उत्तरेणाग्निन् दर्भन्②

उदकाञ्जलिम् अस्मा अञ्जलाव् (प्रोक्षणार्थम्) आनीयोत्तरया ("समुद्रादूर्मिं"रित्येतया) त्रिः प्रोक्ष्य (कुमार-कृत्यम् एतत्) आचार्यः प्रोक्षति तत इति विश्वासः । सकृत् मन्त्रेण, द्विस्तुष्टीम् ।

(प्रोक्षणमन्त्रः)

समुद्राद् ऊर्मिर् मधुमाँ उदारद् (=उदागमद् [एतैः प्रोक्षणाविन्दुभिः])
 उपाँशुना (=उपांशैः → अंशुनिष्ठैः) सम् अंमृत्त्वम् अंश्याम् ।
 इमे नु ते रथमयुस् सूर्यस्य
 येभिस् सपित्वं (=समानपान) पितरों नु आयन् ।

(यैः रथेभिस् सह वामदेवस्य पितरो सोमपानं कृतवन्तः, तत्कारणका बिन्दवो मायि पतितःः)

हस्तग्रहणम्⑥

उत्तरैर् (अनिष्टे हस्तमग्रमीदित्यादिभिः) दक्षिणे हस्ते गृहीत्वा (- प्रतिमन्त्रं ग्रहणावृत्तिः)

आग्निष् टे हस्तम् अग्रभी_{(ही)त्}
सोमस् ते हस्तम् अग्रभीत्।
सुविता ते हस्तम् अग्रभीत्।
सरंस्वती ते हस्तम् अग्रभीत्।
पूषा ते हस्तम् अग्रभीत्।
अर्युमा ते हस्तम् अग्रभीत्।
ॐशुस् ते हस्तम् अग्रभीत्।
भग्स् ते हस्तम् अग्रभीत्।
मित्रस् ते हस्तम् अग्रभीत्।
मित्रस् त्वम् अंसि धर्मणा,
ऽग्निर् आच्युर्यस् तवं ।(४)

(कीदृशश्च सः? मित्रं देवा अब्लवन्त - सोमं राजानं हनामेति। सोऽब्रवीन् - नाहं सर्वस्य वा अहं मित्रम् अस्मि ।)

परिदानम्⑦

उत्तरैर् ("अग्नये त्वा परिददामी"त्यादिभिः) देवताभ्यः परीदाय

(असौशब्दस्य स्थाने माणवकस्य नाम निर्देशः संबुद्ध्या ॥)

(असौशब्दस्य स्थाने माणवकस्य नाम निर्देशः संबुद्ध्या, स्वरं विना ॥)

आग्नये त्वा परिददाम्य्_(→रक्षार्थं दानं परिदानम्) असौ।
सोमाय त्वा परिददाम्य् असौ।
सुवित्रे त्वा परिददाम्य् असौ।
सरंस्वत्यै त्वा परिददाम्य् असौ।
मृत्यवें त्वा परिददाम्य् असौ।
युमाये त्वा परिददाम्य् असौ।

गुदायं त्वा परिंददाम्य् असौ।
 अन्तकाय त्वा परिंददाम्य् असौ।
 अृद्भ्यस् त्वा परिंददाम्य् असौ।
 ओषधीभ्यस् त्वा परिंददाम्य् असौ।
 पृथिव्यै त्वा सवैश्वानुरायै(←उदात्तद्वयम्??) परिंददाम्य् असौ ।

उपनयनम्⑤

उत्तरेण यजुषा ("देवस्य त्वा सवितुः" इत्येतेन स्वसमीपं) +उपनीय

द्वेवस्यं त्वा सवितुः प्रसुव (=अनुजायाम्) उपेनये ऽसौ (←नामनिर्देशः पूर्ववत् । केचिच्चु - अन्तोदातस्य पाठात् आचार्यस्य नामः प्रथमया निर्देशं मन्यन्ते ॥) ।

सुप्रजा इति ("सुपोषः पोषै"रित्येवमन्तम्) दक्षिणे कर्णे जपति १२

(कर्णे जपः)

सुप्रजा: प्रुजयां भूयास्
 सुवीरो वीरैस्,
 सुवर्चा॑ वर्चसा,
 सुपोषः पोषैः ।

(→सूपसर्ग-बहुव्रीहाव् उत्तरपदादिर् उदात्तः ।)

▼ Oldenberg

12. [f5] To the north of the fire (the teacher) spreads out Darbha grass; on that he causes (the boy) to station himself with the next (verse; M. II. 3, 1), pours his joined hands full of water into (the boy's) joined hands, makes him sprinkle himself three times with the next (verse; M. II, 3, 2), takes hold of his right hand with the next (formulas; M. II, 3, 3-12), gives him with the next (formulas; M. II, 3, 13-23) in charge to the deities (mentioned in those

Mantras), initiates him with the next Yajus (M. II, 3, 24), and murmurs into his right ear the (Mantra), 'Blessed with offspring' (II, 3, 25).

[f5]: As to the words, 'he initiates him' (upanayati), comp. Śāṅkhāyana II, 2, 11. 12; Āśvalāyana I, 20, 4 &c.

उत्तरेणाग्ने दर्भन् संस्तीर्य तेष्व् एनम् उत्तरया ऽवस्थाप्योदकाज्जलिम् अस्मा अज्जलाव् आनीयोत्तरया त्रिः प्रोक्षयोत्तरैर् दक्षिणे हस्ते गृहीत्वोत्तरैर् देवताभ्यः परीदायोत्तरेण यजुषोपनीय "सुप्रजा" इति दक्षिणे कर्णे जपति ॥

११ ०१ ब्रह्मचर्यमागामिति कुमार②

"ब्रह्मचर्यम् आगाम्" इति (सवित्रा प्रसूत इत्येवमन्तो मन्त्रः) कुमार आह १

(कुमारस्य मन्त्रः)

ब्रह्मचर्यम् आगाम्, उपु माऽऽनंयस्व, देवेन सवित्रा प्रसूतः (अनुज्ञातः) ।

▼ Oldenberg

1. The boy says, 'I am come to be a student' (II, 3, 26).

ब्रह्मचर्यमागामिति कुमार आह।

११ ०२ प्रष्टम् परस्य③

प्रष्टं परस्य प्रतिवचनं कुमारस्य २

(आचार्यः-) को नामांसि?

(ब्रह्मचारी-) असौ (←नामनिर्देशः प्रथमया) नामांस्मि।

(आचार्यः-) कस्य ब्रह्मचार्यसि असौ (←नामनिर्देशसंबुद्ध्या)?

(ब्रह्मचारी-) "प्राणस्य ब्रह्मचार्यं अंस्मि असौ" (←स्वनामनिर्देशः प्रथमया)।

▼ Oldenberg

2. The other (i.e. the teacher) has to ask; the boy has to answer (II, 3, 27-30).

प्रष्टं परस्य प्रतिवचनं कुमारस्य।

११ ०३ शेषम् परो②

शेषं ("एष ते देव सूर्यं") परो (आचार्यः) जपति ३

(आचार्यः-) एष ते देव सूर्य ब्रह्मचारी।

तं गोपाय, सु मा मृतं।

एष ते सूर्य पुत्रस्, स दीर्घयुस्, सु मा मृतं।

याँ स्वस्तिम् अग्निर् वायुस् सूर्येश् चुन्द्रमा आपो ऽनुं सञ्चरन्ति,

ताँ स्वस्तिम् अनुं सञ्चरासौ (←नामनिर्देशसंबुद्ध्या)।

▼ Oldenberg

3. The other murmurs the rest (of the Anuvāka),

शेषं परो जपति।

११ ०४ प्रत्यगाशिषज् चैनम्②

प्रत्यगाशिषं (आत्मगाम्याशीःफलं यस्मिन्मन्त्रे, अध्वनामित्यारभ्य आ उपनयनसमाप्तेर्ये प्रत्यगाशिषे
मन्त्रः "योगे"इत्यादयः) चैनं वाचयति ४

(ब्रह्मचारी सूर्यम् प्रति-) अध्वनाम् अध्वपते (सूर्य) श्रेष्ठस्याऽध्वनः (ब्रह्मचर्यमार्गस्य) पारम् अंशीय ॥ (3)

▼ Oldenberg

4. And causes the boy to repeat (the Mantra) which contains wishes for himself (II, 3, 32).

प्रत्यगाशिषं चैनं वाचयति।

११ ०५ उक्तमाज्यभागान्तम्②

उक्तम् आज्यभागान्तम् ("आयुर्दा देव ..." इति समिदाधाने) ५

▼ Oldenberg

5. [f1] (The rites) down to the Ājyabhāgas have been prescribed.

[f1]: 11, 5. See above, Section 10, Sūtra 9.

उक्तमाज्यभागान्तम्।

११ ०६ अत्रैनमुत्तरा आहुतीर्हवियित्वा②

अत्रैनम् उत्तरा ("योगे योगे" इत्येकादशच्च:) आहुतीर् हावयित्वा जयादि प्रतिपद्यते ६

(तत्र द्वितीयचतुर्थी "इममग्न आयुषे" "अग्निष्ट आयुः प्रतराम्" इति लिङ्गविरोधात् "आयुर्दा देव जरसम्" इतिवत् स्वयमेव ब्रूयात् नैनं वाचयति । प्रधान-होमेषु हावयित्वेति वचनाद् उपहोमेष्व आचार्य एव कर्ता।)

(ते च सर्वे माणवकर्त्यैव । द्वितीयचतुर्थार्थव आचार्यस्येत्येके ।)

०७ योगेयोगे तवस्तरं

(रथादि) यो"गेयोगे तव" स् (=गति[वत्]) तरवँ
वा"जेवाजे हवामहे ।
(वयं स्तोतृत्वेन) स"खाय (ऽऽऽ) इ"न्द्रम् ऊत"ये । (५)

०२ इममग्न आयुषे

इमम् अंगु आयुषे वर्चसे कृथि
 तिग्मम् ओजों वरुण सौशिंशाधि ।
 मृतेवांस्मा अदिते शर्म यच्छु
 विश्वे देवा जरंदहिर् यथा ऽसत् (जनः)॥

(अग्नि-वरुण-सोमादिति-विश्वेभ्यः देवेभ्यः इदन्न मम ।)

शत "म् इ" न् नु" शर"दो अ"न्ति_(कं) देवा,
 य"त्रा नश् चक्रा"_(कृ.) जर"सन् तनू"नाम् ।
 पुत्रा"सो य"त्र पित"रो भ"वन्ति
 (तादृशे काले) मा" नो मध्या" रीरिषता"ऽऽयुर् (आ स्वत)ग"न्तोः (=गमनात) । (४)

(देवेभ्यः इदन्न मम ।)

अग्निष् ट आयुः प्र_(कृष्ट्वा)तरां दंधात्व्
 अग्निष् टे पुष्टि प्रतुरां कृणोतु ।
 इन्द्रौ मुरुद्धिर् त्रह्तु-धा (पुष्टि) कृणोत्व्
 आदित्यैस् ते वसुभिर् आ दंधातु ।

(अग्नीन्द्र-मरुद्-आदित्य-वसुभ्य इदन्न मम ।)

मेधां मह्यम् अङ्गिरसो
 मेधाँ संपत्कृष्ययो ददुः ।
 मेधां मह्यं प्रजापतिर्
 मेधाम् अग्निर् ददातु मे ।

(अङ्गिरस्-सप्तर्षि-प्रजापति+अग्निभ्यः इदन्न मम ।)

अप्सुरासु या मेधा
 गन्धूर्वेषु च यद् यशः ।
 दैवी या मानुषी मेधा
 सा मामा विंशताद्बिह ।

(मेधायशोभ्याम् इदन्न मम ।) इमं मे वरुण श्रुधी (=श्रुणु)
 ह"वम् (=आह्वानम्) अद्या" च मृल्य (=सुखय)।

त्वा॑ म् अवस्यु॒र् आ॑ चके॒ (=अवदन्)॥

त॒ त् त्वा॑ यामि॒ ब्र॑ ह्यणा॒ व॒ न्दमानस्॒
त॒ द॒ आ॑ शास्ते॒ य॒ जमानो॒ हवि॑ र्भिः॒ ।
अ॒ हेळमानो॒ (=अकृध्यन्) वरुणेह॒ बोध्य॒ उ॒ रुशंस॒
मा॒ न आ॒ युः॒ प्र॒ मोषीः॒ ॥

त्व॒ न॒ नो॒ अग्ने॒ व॒ रुणस्य॒ विद्वा॒ न॒
देव॒ स्य॒ हे॒ डो॒ (=क्रोधो॒) ऽव॒ यासि॒ सीष्टा॒ (=यक्षीष्टा॒) ।
य॒ जिष्ठो॒ (=हविर्) व॒ हितमश्॒ शो॒ शुचानो॒ (=देवीप्यमानः॒)
वि॒ श्वा॒ द्वे॒ षाँसि॒ प्र॒ मुमुग्ध॒ अस्म॒ त्॒ ।

(अग्नीवरुणाभ्याम् इदं न मम) स॒ त्व॒ न॒ नो॒ अग्ने॒ ऽवमो॒ (=मूलभूतो॒) भव॒ + ऊती॒ (त्वा॒)
(“अग्निरवमो॒ देवतानां॒ विष्णुः॒ परमः॒” इति॒ ब्राह्मणम्॒)
ने॒ दिष्ठो॒ (=अन्तिकरमो॒) अस्या॒ उष॒ सो॒ व्युष्टौ॒ (=व्युषायाम्॒) ।
अ॒ व॒ यक्ष्य॒ नो॒ व॒ रुण॒, र॒ राणो॒
वीहि॒ (=खाद) मृडीकँ॒ (=सुखयितारं॒ [हविः॒]) सुह॒ वो॒ न॒ एधि॒ ।

(अग्नीवरुणाभ्याम् इदं न मम)

१६ त्वमग्ने अयाऽस्यया॑ ॥

त्वम्॒ अंगे॒ अुया॒ (=एतव्यः॒/ प्रत्येता॒) ऽस्य॒
अुया॒ सन्॒ मनसा॒ हितः॒ ।
अुया॒ सन्॒ हृव्यम्॒ ऊहिष्ठे॒
ऽया॒ नो॒ धैहि॒ भेषुजम्॒ ॥ (4)

▼ Oldenberg

6. Having then caused him to sacrifice the oblations
(indicated in the) next (Mantras; M. II, 4, 1-11), he enters

upon (the performance) of the Jaya and following oblations.

अत्रैनमुत्तरा आहुतीर्हावयित्वा जयादि प्रतिपद्यते।

११ ०७ परिषेचनान्तङ्गः②

परिषेचनान्तं कृत्वा
उपरेणाग्निम् उदग्-अग्रं कूर्चं निधाय
तस्मिन् उत्तरेण ("राष्ट्रभूदसि"इत्यनेन) यजुषोपनेता (आचार्यः) +उपविशति ७

(हे कूर्च!) राष्ट्रभूद् अस्य आचार्याऽसुन्दी, मा त्वद्(तः) योषम् (←यौति: पृथगभावे) ।

▼ Oldenberg

7. Having performed (the rites) down to the sprinkling (of water) round (the fire), he puts down, to the west of the fire, a bunch of northward-pointed grass; on that (the teacher) who performs the initiation, sits down with the next Yajus (M. II, 4, 12).

परिषेचनान्तं कृत्वापरेणाग्निमुदगग्रं कूर्चं निधाय तस्मिन्नुत्तरेण यजुषोपनेतोपविशति।

११ ०८ पुरस्तात्प्रत्यङ्गासीनः कुमारो②

पुरस्तात् प्रत्यङ्गः आसीनः कुमारो दक्षिणेन पाणिना दक्षिणं पादम् अन्वारभ्य (उपसंगृह) आह "सावित्री भो अनुबूहि" इति ८

▼ Oldenberg

8. The boy, sitting to the east (of him), facing the west, seizes with his right hand (the teacher's) right foot and says, 'Recite the Sāvitrī, Sir!'

पुरस्तात्प्रत्यङ्गडासीनः कुमारो दक्षिणेन पाणिना दक्षिणं पादमन्वारभ्याह"सावित्रीं भो अनुबृहि" इति ॥

११ ०९ तस्मा अन्वाह②

तस्मा अन्वाह - "तत् सवितुर्" इति ९

त"त् सवितु"र् व"रेण्य" (णिय)म्
भ"र्गो" (=भर्जनम्) देव"स्य धीमहि" (\leftarrow धा धारणे/ धै ध्याने / धी आराधने) ।
धि"यो यो" नः प्रचोद"यात् ॥
(परो"-रजसे इसा"वद् ओ"ऽम् ॥)

▼ प्र' चो"द या"त्-स्व' रः"

प्र" + चु"द + णि"च उ"दा"तः" + श"प् अ"नु"दा"तः" पि"त्वा"त् + [ले"ट → आ"ट + ति"प् अ"नु"दा"तः" पि"त्वा"त्] ।

प्रा"नु"दा"त"त्वं ति"ड"न्त"स्यो"दा"त"व"त्वा"त्। त"च्च" य"त्का"र"स"द्वा"वा"त्।

▼ Oldenberg

9. He recites (the Sāvitri) to him, 'That (glorious splendour) of Savitṛ' (Taitt. Saṃh. I, 5, 6, 4; M. 4, 13);

तस्मा अन्वाह तत्सवितुरिति।

११ १० पच्छोऽर्धर्चशस्ततस्सर्वाम्②

पच्छोऽर्धर्चशस् ततस् सर्वाम् १०

▼ Oldenberg

10. Pāda by Pāda, hemistich by hemistich, and the whole (verse).

पच्छोऽर्धर्चशस्ततस्सर्वाम्।

११ ११ व्याहृतीर्विहृताः②

व्याहृतीर् विहृताः - पादादिष्व अन्तेषु वा, तथार्थ्योर् उत्तमां कृत्स्नायाम् ११
(आद्युच्चारणपक्षे)

पादशः⑥

ओं भूस् तत् सवितुर् वरेण्यं (ज्ञय)म्।
ओं भुवर् (पापादि)भर्गों (=भर्जनम्) देवस्यं धीमहि (← धै ध्याने / धी आराधने)।
ओं सुवर् धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

अर्धशः पूर्णश्श्र॑⑥

ओं भूस् तत् सवितुर् वरेण्यं (ज्ञय)म् (पापादि)भर्गों (=भर्जनम्) देवस्यं धीमहि (← धै ध्याने / धी आराधने)।
ओं भुवर् धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

ओं सुवस्

त "त् सवितु"र् व "रेण्य" (ज्ञय)म्
भ "र्गों (=भर्जनम्) देव"स्यं धीमहि (← धा धारणे/ धै ध्याने / धी आराधने)।
धि"यो यो" नः प्रचोद"यात् ॥
(परो"-रजसे इसा"वद् ओ"३म् ॥)

▼ प्र' चाद या' त्-स्व' रः"

प्रे" + चु"द् + णि"चूउदा"तः" + श"प् अ"नु"दा"तः" पि"त्वा"त् + [ले"द् → आ"ट् + ति"प् अ"नु"दा"तः" पि"त्वा"त्]।

प्रा"नु"दा"त"त्वं" ति"ड"न्त"स्यो"दा"त"व"त्वा"त्। त"च्च" य"त्का"र"स"द्वा"वा"त्।

पुनः पूर्णाच्यते कैश्चित्⑥

ॐ भूर्-भुवस्-सुवस्

त"त् सविरु"र् व"रेण्य" (ग्रीष्म)

भ"र्गो_(=भजनम्) देव"स्य धीमहि_(←धा धारणे/ धौ ध्याने / धी आराधने) ।

धि"यो यो" नः प्रचोद"यात् ॥

(परो"-रजसे इसा"वद् ओ"३म् ॥)

▼ प्र'चो"द"या"त्-स्व'रः"

प्रे" + चु"द् + णि"चूउदा"तः" + श"प् अ"नु"दा"तः" पि"त्वा"त् + [ले"द् → आ"ट् + ति"प् अ"नु"दा"तः" पि"त्वा"त्]।

प्रा"नु"दा"त"त्वं" ति"ड"न्त"स्यो"दा"त"व"त्वा"त्। त"च्च" य"त्का"र"स"द्वा"वा"त्।

▼ Oldenberg

11. (When repeating the Sāvitrī Pāda by Pāda, he pronounces) the Vyāhṛtis singly at the beginning or at the end of the Pādas;
12. In the same way (the first and the second Vyāhṛti at the beginning or at the end) of the hemistichs; the last (Vyāhṛti, when he repeats) the whole verse.

व्याहृतीर्विहताः पादादिष्वन्तेषु वा तथार्धर्घयोरुत्तमां कृत्सनायाम्।

११ १२ कुमार उत्तरेण②

कुमार उत्तरेण ("वृथमसौ सोभ्ये"त्यनेन, असावित्यनेन प्राणोऽभिधीयते) मन्त्रेणोत्तरमोष्ठम् उपस्पृशते १२

(सावित्रीग्रहणात्) अवृंधम् अुसौ(←प्राण-सम्बोधने) सौम्य प्राण, स्वं में गोपाय ।(५)

(सम्बोधने स्वरः कथम्??)

▼ Oldenberg

13. With the next Mantra (M. II, 4, 14) the boy touches his upper lip;

कुमार उत्तरेण मन्त्रेणोत्तरमोष्ठमुपस्पृशते।

११ १३ कर्णावुत्तरेण②

कर्णावुत्तरेण ("ब्रह्मण आणि स्थ"इत्यनेन) १३

(सावित्री)ब्रह्मण(=मन्त्रस्य) आणी(=कीले) स्थः ॥(५)

▼ Oldenberg

14. With the next (II, 4, 15) both his ears;

कर्णावुत्तरेण ।

११ १४ दण्डमुत्तरेणाऽऽदत्ते②

(पलाश-)दण्डमुत्तरेणाऽऽदत्ते ("सुश्रवस्सुश्रवस"मित्यनेन)१४

सुश्रवंस(पलाश!) सुश्रवंसं मा कुरु।(५)
यथा त्वं सुश्रवंस् सुश्रवां अस्य्
एवम् अहं सुश्रवंस् सुश्रवां भूयासम्॥

यथा त्वं सुश्रवस्! सुश्रवो! देवानां निधिगृपोऽस्य,
एवमुहं ब्राह्मणानां ब्रह्मणो निधि-गृपो भूयासम्। (५)

▼ Oldenberg

15. With the next (II, 5, 1) he takes up the staff.

दण्डमुत्तरेणाऽऽदत्ते।

११ १५ पालाशो दण्डो②

पालाशो दण्डो ब्राह्मणस्य
नैय्यग्रोधस् स्कन्धजोऽवाङ्ग्रो_(=अवाजग्रः) राजन्यस्य
बादर औदुम्बरो वा वैश्यस्य १५

▼ Oldenberg

16. [f2] The staff of a Brāhmaṇa is made of Palāśa wood, that of a Rājanya of a branch of the Nyagrodha tree, so that the downward-turned end (of the branch) forms the tip (of the staff), that of a Vaiśya of Bādara or Udumbara wood.

[f2]: 16, 17. These Sūtras are identical with Dharma-sūtra I, 1, 2, 38 (S.B.E., vol. ii, p. 9).

पालाशो दण्डो ब्राह्मणस्य नैय्यग्रोधस्स्कन्धजोऽवाङ्ग्रो राजन्यस्य बादर औदुम्बरो वा वैश्यस्य।

११ १६ वाक्षो दण्ड②

वाक्षो दण्ड इत्य् अवर्ण-संयोगेनैक उपदिशन्ति १६ (५)

▼ Oldenberg

17. Some state (only), without any reference to caste, that the staff should be made of the wood of a tree:

वाक्षो दण्ड इत्यर्वणसंयोगेनैक उपदिशन्ति।

११ २७ स्मृतज् च②

"स्मृतं च म" इत्य् एतद्वाचयित्वा

स्मृतज् चु मे, ऽस्मृतज्ज्य मे - तन् मं उभयैँ व्रतं,
निन्दा चु मे ऽनिन्दा च मे - तन् मं उभयैँ व्रतं,
श्रुद्धा चु मे ऽश्रुद्धा च मे - तन् मं उभयैँ व्रतं,
विद्या चु मे ऽविद्या च मे - तन् मं उभयैँ व्रतं,
श्रुतज् चु मे ऽश्रुतज्ज्य मे - तन् मं उभयैँ व्रतं,
सूत्यज् चु मे ऽनृतज्ज्य मे - तन् मं उभयैँ व्रतं,
तपश् चु मे ऽतंपश्च मे - तन् मं उभयैँ व्रतं,
व्रतज् चु मे ऽव्रतज्ज्य मे - तन् मं उभयैँ व्रतं,

यद् ब्राह्मणानुं ब्रह्मणि_(=वेदविषये) व्रतम्,

यद् अग्नेस्_(→यातृत्वं) सेन्द्रस्यु_(→प्राधान्यम्) सप्रांजापतिकस्यु_(→सष्टृत्वं) सदैवस्यु_(→दातृत्वादि)
सदैवराजस्यु समनुष्ठस्यु_(→प्रियवचनादि) समनुष्ठराजस्यु_(→प्रजारक्षणम्) सपितृकस्यु_(→पुत्रोत्पत्ति)
सपितृराजस्यु_(यमस्य → सर्वसमत्वं) सगांधर्वाप्सरस्कस्यु_(→परिचरणकौशलम्, उदात्तद्वयम्??),
यन् मं आत्मनं आत्मनि व्रतन्,
तेनाहृहं सर्वव्रतो भूयासम् ।

वरदानम्⑤

गुरवे वरं_{(अग्न्याधाने "गौर्वै वरः" (आप. श्री. ४११४))} दत्त्वा

उत्थापनमन्त्रः⑥

+उदायुषेत्य् उत्थाप्य

(कुमारो वदति -)

उद् आयुषा स्वायुषा,
+उद् ओर्बधीनँ रसेनु+,
+उत् पुर्जन्यस्यै शुष्मेण (=बलेन)+
+उद् अंस्थाम्,
अमृताँ (=देवान्) अनुं ।

आदित्योपस्थानम् ⑤

उत्तरैर् ("तच्चक्षुर्देव हितम्") आदित्यम् उपतिष्ठते १७

(सूर्यसु) तच् चक्षुर् देव (नि)हितं पुरस्तांच् छुक्र (द्वा)म् उच्चरंत् -
पश्येम शुरदेश् शुतं
जीवेम शुरदेश् शुतं
नन्दाम शुरदेश् शुतं
मोदाम शुरदेश् शुतं
भवाम शुरदेश् शुताँ
शुणवाम शुरदेश् शुतं
प्रब्रवाम शुरदेश् शुतम्
अजींताः स्याम शुरदेश् शुतं
ज्योक् (=दीर्घकाल) चु सूर्यन् दृशो ।

▼ Oldenberg

18. After (the teacher) has made him repeat (the formula), 'My memory' (M. II, 5, 2), and he has bestowed an optional gift on his teacher, and (the teacher) has made him arise with (the formula, M. II, 5, 3), 'Up, with life!' (the student) worships the sun with the next (Mantras; II, 5, 4).

स्मृतं च म इत्येतद्वाचयित्वा गुरवे वरं दत्त्वोदायुषेत्युथाप्योत्तरेरादित्यमुपतिष्ठते।

११ १८ यङ् कामयेत②

यं कामयेत (मत्) नायमाच्छिद्येतेति, तम् उत्तरया ("यस्मिन् भूतमि"त्येतया) दक्षिणे हस्ते गृहीयात् १८

यस्मिन् भूतज् च भव्यंज् च
सर्वे लौकास् सुमाहिताः ।
तेन गृह्णामि त्वाम् अुहं,
मह्यैँ गृह्णामि त्वाम् अुहं
प्रुजापतिना त्वा मह्यैँ गृह्णाम्य् असौ (→नामनिर्देशः) ॥

▼ Oldenberg

19. If (the teacher) wishes, 'May this (student) not be estranged from me,' let him take (the student) by the right hand with the next (verse; II, 5, 6).

यं कामयेत नायमाच्छिद्येतेति तमुत्तरया दक्षिणे हस्ते गृहीयात्।

११ १९ ऋहमेतमग्निन् धारयन्ति②

(पित्रादयः) ऋहम् एतम् अग्निं धारयन्ति १९

▼ Oldenberg

20. They keep that fire (used at the Upanayana) three days,

ऋहमेतमग्निं धारयन्ति।

११ २० क्षारलवणवर्जनज् च②

▼ Oldenberg

21. And (during that time) salted and pungent food should be avoided.

क्षारलवणवर्जनं च ।

११ २१ 'परित्वे' तिः ②

परि त्वेति परिमृज्य

प"रि त्वाऽग्ने प"रिमृजाय्य आ"युषा च ध"नेन च ।
 सुप्रजाः" प्रज"या भूयासँ,
 सुवी"रो वीरै"स् सुव"र्चा व"र्चसा, सुपो"षः पो"षैस् सुगृ"हो गृहै"स् सुप"तिः प"त्या (\rightarrow आचार्यण),
 सुमेधा" मेध"या, सुब्र"ह्ना (सं)ब्रह्मचारि"भिः ।

समिदाधानम् ⑤

तस्मिन् उत्तरैर् मन्त्रैस् ("अग्नये समिध"मित्यादिभिः द्वादशभिः प्रतिमन्त्रं) समिध आदध्यात् २१

अग्न"ये समि"धम् आ"हार्ष
 बृहते" जात"-वेदसे ।
 य"था त्व"म् अग्ने समि"धा समिद्ध्य"स,
 एवं" मा"म् आ"युषा व"र्चसा सन्या" (=लाभेन) मेध"या प्रज"या पशु"भिर्
 ब्रह्मवर्चसे"नान्ना"द्येन (=अन्नादनेन)
 स"मेधय स्वा"हा ।

(है समित् अन्नेर) ए"धो (\leftarrow इन्धी दीप्तौ) इस्य्
 एधिषीम"हि स्वा"हा ।

समि"द् असि,
समेधिषीम"हि (अन्नं) स्वा"हा ।

ते"जोसि,
ते"जो म"यि धेहि स्वा"हा ।(५)

अ"पो (=कर्म) अद्य" + अ"न्वचारिष्ठ
(श्रद्धा) र"सेन स"मसृक्षमहि (=संसृष्टे भवेयम्/ समग्नहीति शकले) ।
प"यस्वाँ (→हविष्यान्) अग्न आ"गमन्
तं" मा सँ सृज व"र्चसा स्वा"हा ।

सं" माडने व"र्चसा सृज
प्रज"या च ध"नेन च स्वा"हा ।

विद्यु"न्(र) मे अस्य देवा"
इ"न्द्रो विद्या"त् सह"र्षिभिः स्वा"हा ।(६)

अग्न"ये बृहते" ना"काय स्वा"हा ।
(दिविनाको नमाग्निः इति ब्राह्मणम् ।)

द्या"वापृथिवी"भ्याँ स्वा"हा ।

एषा" ते अग्ने समि"त्
त"या व"र्द्धस्व चा"प्यायस्व च,
त"याऽहं" व"र्धमानो भूयासम् आप्या"यमानश्च स्वा"हा ।

यो" माडने भागि"न न सन्त"म्
अ"थाभाग"ज् चि"कीर्षति ।
अभाग"म् ("नज्जुभ्याम्") अग्ने तं" कुरु
मा"म् अग्ने भागि"न कुरु स्वा"हा ।(७)

समि"धम् आधा"याग्ने
स"र्वत्रतो भूयासँ स्वा"हा ।

▼ Oldenberg

22. Having wiped (with his hand wet) around (the fire) with (the formula), 'Around thee' (M. II, 6, 1), he should put (twelve) pieces of wood on that (fire) with the next Mantras (II, 6, 2-13).

'परित्वे' ति परिमृज्य तस्मिन्नुत्तरैर्मन्त्रैस्समिध आदध्यात् ॥

११ २२ एवमन्यस्मिन्नपि②

एवम् अन्यस्मिन् अपि (अग्नौ, तस्मिन् एव वा धार्यमाणे -) सदा उरण्याद् (न ग्राम्यात् फलवतः) एधान् आहृत्य (समिदाधानं कुर्यात्)^{२२} (नात्र पलाशनियमः!)

▼ Oldenberg

23. In the same way also on another (fire, when the Upanayana fire is kept no longer),
 24. Fetching fuel regularly from the forest.

एवमन्यस्मिन्नपि सदारण्यादेधानाहृत्य।

११ २३ उत्तरया सँशास्ति②

उत्तरया ("ब्रह्मचार्यसी"त्येतया) सँशास्ति २३ (बाढमिति प्रतिवचनम् !)

ब्रह्मचार्य् अ॒सि।
 (वटुः - बाढ"म्!)

अ"पोऽशान (नानिवेदितम् अन्नम्)।
 (वटुः - बाढ"म्!)

क"र्म कुरु।
 (वटुः - बाढ"म्!)

मा" सु"शुध्याः।

(अथ यः पूर्वोत्थायी जघन्यसंवेशी तमाहुर्न स्वपितीति एवंविधो वा स्वापाभावः ।)
(वटुः - बाढ"म्।)

भिक्षाचर्यूज् चर। (वटुः - बाढ"म्।)

आचार्याधीनो" भव ।
(वटुः - बाढ"म्।)

▼ Oldenberg

25. With the next (formula - M. II, 6, 14 - the teacher) instructs
(the student in his duties).

उत्तरया सँशास्ति।

११ २४ वासश्वतुर्थीमुत्तरयादत्तेऽन्यत्परिधाप्य②

(अयं मन्त्रवत्-परिहितमेव) वासश् चतुर्थीम् (चतुर्थीहोरात्रे अहन्येव) उत्तरया ("यस्य ते प्रथमवास्य"मित्येतया)
ददत्ते (=स्वीकरोति)

य"स्य ते प्रथमवास्यैः (प्रथमाच्छादितं) ह"रामस्
तं त्वा विश्वे अवन्तु देवाः" ।
त"न् त्वा भ्रा"तरस् सुवृ"धो व"र्धमानम्
अ"नु जायन्तां बह"वस् सु"जातम् ॥

अन्यत् परिधाप्य २४

▼ Oldenberg

26. [f3] On the fourth day (after the Upanayana the teacher)
takes the garment (of the student) for himself with the
next (verse; M. II, 6, 15), having made him put on another
(garment).

[f3]: The garment which the teacher takes for himself is that mentioned above, IV, 10, 10.

वासश्वतुर्थमुत्तरयादत्तेऽन्यत्परिधाप्य ।

1.

<https://archive.org/stream/EKAGNIKANDABHASHYAMSAMSKRUTHAM/EKAGNIKANDA%20BHASHYAM%20SAMSKRUTHAM#page/n89/mode/2up>

०८ उपाकर्मोत्सर्जनप्रकरणम्①

११उ ०१②

अथात उपाकरणोत्सर्जने व्याख्यास्यामः १

अथात उपाकरणोत्सर्जने व्याख्यास्यामः।

११उ ०२②

(आर्तव)श्रवणा(पूर्व)पक्ष

ओषधीषु जातासु

हस्तेन पौर्णमास्यां वा ऋद्धायोपाकर्म २

▼ विश्लेष-टिप्पनी

वर्षऋताव् एव प्ररोहन्ति धन्याः।

श्रवणापक्ष ओषधीषु जातासु हस्तेन पौर्णमास्यां वाध्यायोपाकर्म ॥२॥

११उ ०३②

(शिष्टाचारानुसारेण मध्याह्नात् परं)

अग्नेर् उपसमाधानाद्य-आज्यभागान्ते

इन्द्रारब्धेषु (शिष्येषु) काण्ड-ऋषिभ्यो जुहोति,

सदस्पतये, सावित्र्या,

ऋग्वेदाय यजुर्वेदाय सामवेदायाथर्वणवेदायेति हुत्वा

उपहोमो (= साहितीभ्यो, याजिकीभ्यो, वारुणीभ्यो, ब्रह्मणे स्वयंभुवे इति सुदर्शनसूरिः / हरदत्तस्तु जयादय इति/),
वेदाहुतीनाम् उपरिषात् सदस्पतिम् इत्येके ३

०८ सदस्पतिमद्दूतम् प्रियमिन्द्रस्य

स "दसस्प" तिम् अ "द्वृतं
प्रिय म् इ "न्द्रस्य का" म्यम् ।
सनिं" (=दानरूपम्) मेधा" म् अयासिषम् ६

▼ विश्वास-टिप्पणी

होम-स्थाने तर्पणम् बहुधा क्रियते ।
होमाङ्गत्वेनाध्ययनम् इच्छन्ति केचित् ।

अग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्तेऽन्वारब्धेषु काण्डऋषिभ्यो जुहोति सदस्स्पतये सावित्र्या
ऋग्वेदाय यजुर्वेदाय सामवेदायाथर्वणवेदायेति हुत्वा उपहोमो
वेदाहुतीनामुपरिष्टात्सदस्स्पतिमित्येके ॥३॥

११उ ०४②

परिषेचनान्तं कृत्वा

त्रीन् अनुवाकान् आदितोऽधीयीरन् ४

परिषेचनान्तं कृत्वा त्रीननुवकानादितोऽधीयीरन् ॥४॥

११उ ०५②

प्रथमोत्तमाव् अनुवाकौ वा ५

प्रथमोत्तमावनुवाकौ वा ॥५॥

११उ ०६②

ऋहम् एकाहं वा क्षम्याधीयीरन् ६

ऋहमेकाहं वा क्षम्याधीयीरन् ॥६॥

११उ ०७②

यथोपाकरणमध्यायः (नाम त्रीनिधायान् अधीयीरन् प्रथमोत्तमौ वा) ७

यथोपाकरणमध्यायः ॥७॥

११उ ०८②

तैषी(=पौष्टि)पक्षस्य रोहिण्यां पौर्णमास्यां वोत्सर्गः ८

तैषीपक्षस्य रोहिण्यां पौर्णमास्यां वोत्सर्गः ॥८॥

११उ ०९②

प्राचीमुदीर्चीं वा सगणो दिशम् उपनिष्क्रम्य

यत्रापः पुरस्तात् सुखाः सुखावगाहा अवकिन्यः (=तीरतृणवत्यः) शङ्खिन्यः, तासाम् अन्तं गत्वा

अभिषेकान् कृत्वा

सुराभिमत्या अब्लिङ्गाभिर् वारुणीभिर् (= "अवते हेड, उदुच्चमम्, इमं मे वरुण, तत्वा यामी" त्य एताभिः)

हिरण्यवर्णाभिः (= "हिरण्यवणश् शुचयः पावका" इति चतस्रभिः) पावमनीभिर् (= "पवमानः सुवर्जन"

इत्येतेनानुवाकेन) इति मार्जयित्वा

अन्तर्-जल-गतो अघ-मर्षणेन (=तृचेन "ऋतं च सत्यं च" इत्य अघमर्षण-दृष्टेन) त्रीन् प्राणायामान्

धारयित्वा

उत्तीर्याचम्योपोत्थाय

दर्भान् अन्योन्यस्मै सम्प्रदाय

शुचौ देशे प्राक्-कूलैर् दर्भेर् आसनानि कल्पयन्ति ९

मन्त्राः ⑤

०६ दधिक्रावणो अकारिषं

(pegasus-प्रोष्टपदासु) दधि-क्रा"व्णो अकारिषं

जिष्णो"र् अ"श्वस्य वाजि"नः ।

सुरभि" नो मु"खा करत्

प्र" ण आ"यूषि तारिषत् ।

आपो हि ष्ठा

आ"पो हि" ष्ठा" मयो-भु"वस्
ता" न ऊर्जे" (_(जा.)) दधातन ।
महे" र"णाय" (_{=रमणीयाय}) च"क्षसे" (_{=दर्शनाय}) ॥

यो" वः शिव"तमो र"सस्
त"स्य भाजयतेह" नः ।
उशती"र्" (_{=कामयमाना}) इव मात"रः ॥

(रसाय) त"स्मा अ"रं" (_{=शीघ्रम्}) गमाम वो
यस्य (प्रभावेण) क्ष"याय" (_{=निवासाय}) जि"चथ" (_{=प्रीणयथ}) ।
आ"पो" (_{प्रजा}) जन"यथा च नः ॥
(चादिषु च इति न स्वर-निघातः ।)

वारुण्यः

अ"व ते हे"लो" (_{←हेड़ अवज्ञाया}) वरुण न"मोभिर्
अ"व यज्ञे"भिर् ईमहे" (_{=नयामः}) हवि"र्भिः ।
क्ष"यन्" (_{=निवसन्}) अस्म"भ्यम् असुर प्रचेता
रा"जन् ए"नांसि शिश्रथः" (_{=शिथिलीकुरु}) कृता"नि ॥

उ"द् उत्तमं" वरुण पा"शम् अस्म"द्
अ"वाधमं" वि" मध्यमं" श्रथाय
अ"था वय"म् आदितिय व्रते" त"व
अ"नागसो अ"दितये सियाम इमं" मे वरुण श्रुधी" (_{=शृणु})
ह"वम्" (_{=आहानम्}) अद्या" च मृक्ष्य (_{=सुख्य})।
त्वा"म् अवस्यु"र आ" चके" (_{=अवदन्})॥

त"त् त्वा यामि ब्र"ह्यणा व"न्दमानस्
त"द् आ" शास्ते य"जमानो हवि"र्भिः ।
अ"हेळमानो" (_{=अकृध्यन्}) वरुणेह" बोध्य् उ"रुशंस
मा" न आ"युः प्र" मोषीः ॥

हिरण्यवर्णाश् शुचयः

हिरण्यवर्णश् शुचय~ पावुका,
 यासुं ज्ञात् कृशयपो, यास्व इन्द्रः ।
 अुनियँ या गर्भन् दधि॒रे, विरूपास् -
 ता नु आपुश् शौं स्योना भंवन्तु । यासुँ राजा वरुणो याति मध्ये,
 सत्यानुते अंवपश्युज् जनानाम् ।
 मुधुश्-चुतश् शुचयो या~ पांवुकास् -
 ता नु आपुश् शौं स्योना भंवन्तु । यासान् देवा दिवि कृष्णन्ति भुक्ष्यँ -
 या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति ।
 या~ पृथिवीम् पर्यसोन्दन्ति शुक्रास् -
 ता नु आपुश् शौं स्योना भंवन्तु । श्रिवेनं मा चक्षुषा पश्यतापश् -
 श्रिवयां तुनुवोप स्पृशत् त्वचंम् मे ।
 सर्वां अग्नीर् अंप्सु-षदो हुवे वो,
 मयि वर्चो बलम् ओजो नि धंत ।

पवमानुस् सुवर्-जनः ।
 पुवित्रेणु (जना-विषयेषु) विचर्षणिः ।
 य~ पोता स पुनातु मा ।

 पुनन्तु मा देवजुनाः ।
 पुनन्तु मनवो धिया ।
 पुनन्तु विश्वं आयवः (=मनुष्यः) ।

जातवेद~ पुवित्रवत् ।
 पुवित्रेण पुनाहि (=पुरीहि) मा ।
 शुक्रेण देव दीद्यन्त् ।
 अग्ने क्रत्वा (=प्रज्या) क्रतूर् अनु ॥46॥

यत् ते पुवित्रम् अर्चिषि ।
 अग्ने विततम् अन्तुरा ।
 ब्रह्म तेन पुनीमहे ।

उभाभ्यान् देव सवितः ।
 पुवित्रेण सुवेन च ।
 इदम् ब्रह्म पुनीमहे । (5)

वैश्वदेवी पुनृती देव्य् आगांत्_(=आगच्छतु) ।
 यस्यै ब्रह्मीस् तनुवों वीत-पृष्ठाः_(=कान्त-स्तुतयः) ।
 तया मदन्त्सस् सधु-माद्येषु_(=सह माद्यान्ति येषु सवनेषु) ।
 वृयं स्याम् पतंयो रथीणाम् ॥47॥

वैश्वानुरो रुशिभिर् मा पुनातु ।
 वातं^w प्राणेनेषिरो_(←इष गतौ) मंयोभूः ।
 द्यावांपृथिवी पर्यसा पर्योभिः_(इति क्रमशः) ।
 ऋतावरी_(=ऋतवत्यौ) युज्जियें मा पुनीताम् ।

बृहद्विस् सवितस् तृभिः_(=त्रिभिः [लोकगणनया])/ तृष्यते: करणे क्विपु ।
 वर्षिष्टैर्_(=प्रवृद्ध-धर्मैः) देव मन्मंभिः_(=मननीयैः) ।
 अग्ने दक्षैः पुनाहि मा ।

येन द्वेवा अपुनत ।
 येनापौ द्विव्यद् कशः_(←कशेर् गतिकर्मणोऽसुन्) ।
 तेन द्विव्येनु ब्रह्माणा ॥48॥
 इदम् ब्रह्म पुनीमहे ।

य^w पांवमानीर् अध्येति ।
 ऋषिभिस् सम्भृतैः रसम् ।
 सर्वैः स पूतम् अश्जाति ।
 स्वद्वितम्_(=स्वादुकृत) मातृरिश्वना_(=वायुना) ।

पावमानीर् यो अध्येति ।
 ऋषिभिस् सम्भृतैः रसम् ।
 तस्मै सरस्वती दुहे ।
 क्षीरैः सुर्पिर् मधूदुकम् ।

पावमानीस् स्वस्त्य-अयनीः ॥49॥
 सु-दुघा हि पर्यस्वतीः ।
 ऋषिभिस् सम्भृतो रसः ।
 ब्राह्मणेष्व अमृतैः हितम् ।

पावमानीर् दिशन्तु नः ।
इमलैँ लोकम् अथो अमुम् ।
कामान्त् समर्थयन्तु नः ।
देवीर् देवैस् सुमाभृताः ।

पावमानीस् स्वस्त्य्-अयनीः ।
सु-दुघा हि धृत्य-चुतः^(=क्षारविक्र.) ।
ऋषिभिस् सम्भृतो रसः ॥50॥
ब्रह्मणेष्व् अमृते हितम् ।

येन देवां पुवित्रेण ।
आत्मानंम् पुनर्ते सदा ।
तेन सुहसं-धारेण ।
पावमान्यं पुनन्तु मा ।

ग्राजुपत्यम् पुवित्रंम् ।
शुतोद्यांमँ हिरुण्मयंम् ।
तेन ब्रह्म-विदो वृयम् ।
पूतम्^(यथा तथा स्वीयम्) ब्रह्मं पुनीमहे ।

इन्द्रस् सुनीती^(त्वा) सुह मा पुनातु ।
सोमस् स्वस्त्या वरुणस् सुमीच्यां^(=सम्यगञ्चनया) ।
युमो राजा प्रमुणाभिं^(=प्रमारिकाभिः) पुनातु मा ।
ज्ञातवेदा मा+ऊर्जयन्त्या पुनातु ॥51॥

▼ विस्तारः (ब्रह्मं नोद्यम्)

जले निमज्जने विनियोग आपस्तम्बगृह्यसूत्र उक्तः।

ऋतं" च सत्यं" चाभीद्वात्
त"पसो" इध्यजायत ।
त"तो रा"त्रिर्^(रात्र्य् इति शाकले) अजायत
त"तः समुद्रो" अर्णवः"^(←अर्णः = जलम्) ॥

समुद्रा"द् अर्णवा"द्_(←अर्णः = जलम्) अ"धि
 संवत्सरो" अजायत ।
 अहो-रात्रा"णि विद"धद्
 वि"श्वस्य (नेत्राभ्यां) मिष्ठो" (प्राणिजातस्य) वशी" (प्रजापतिर् *demiurge*)॥

सूर्या-चन्द्रम्"सौ धाता"
 यथा-पूर्वी"म् अकल्पयत् ।
 दि"वं च पृथिवीं चान्तं रिक्षम् अ"थो स्वः_(=लोक-विशेषम्) ॥

प्राचीमुदीर्चीं वा सगणो दिशमुपनिष्कर्ष्य यत्रापः पुरस्तात् सुखाः सुखावगाहा अवकिन्यः
 शङ्खिन्यः तासामन्तं गत्वाभिषेकान् कृत्वा सुरभिमत्याब्लिङ्गाभिर्वर्णणीभिर्हिरण्यवर्णाभिः
 पावमानीभिरिति मार्जयित्वाऽन्तर्जलगतोऽधमर्षणेन त्रीन् प्राणायामान्
 धारायित्वोत्तीर्याच्यम्योपोत्थाय दर्भनन्योन्यस्मै सम्प्रदाय शुचौ देशे प्राक्कूर्लैदर्भैरासनानि
 कल्पयन्ति ॥९॥

११उ १०②

ब्रह्मणे, प्रजा-पतये, बृहस्-पतये,
 ऋग्नये, वायवे, सूर्याय,
 चन्द्रमसे, नक्षत्रेभ्यः,
 ऋतुभ्यस्, संवत्सराय,
 इन्द्राय राज्ञे, सोमाय राज्ञे, यमाय राज्ञे, वरुणाय राज्ञे, वैश्रवणाय राज्ञे,
 वसुभ्यो, रुद्रेभ्य, आदित्येभ्यो,
 विश्वेभ्यो देवेभ्यस्, साध्येभ्यो,
 मरुद्भ्य, ऋभुभ्यो,
 भृगुभ्यो, ऋङ्गिरोभ्य, (कल्पयामि) इति (२४) देवगणानाम् (स्थापन-क्रमेण + उदग्-अपवगण्य आसनानि दभैः
 प्रागग्नैः कल्पयति) १०

ब्रह्मणे प्रजापतये बृहस्पतये ऋग्नये वायवे सूर्याय चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यः ऋतुभ्यस्संवत्सराय इन्द्राय
 राज्ञे सोमाय राज्ञे यमाय राज्ञे वैश्रवणाय राज्ञे वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो
 देवेभ्यसाध्येभ्यो मरुद्भ्य ऋभुभ्यो भृगुभ्योऽङ्गिरोभ्य इति देवगणानाम् ॥१०॥

११उ ११②

अथर्वयः -

विश्वामित्रो जमदग्निर् भरद्वाजो गौतमो ऽत्रिर् वसिष्ठः (अरुन्धत्या: कल्पान्तर-दर्शनात्) कश्यप इत्य्
एते सप्तर्षयः।

सप्तर्षिभ्यः (देवानाम् उत्तरत आसनानि दर्भः) कल्पयित्वा, दक्षिणतो (प्राचीन-प्रवणे) ऽगस्त्याय
कल्पयन्ति ११

अथर्वयः — विश्वामित्रो जमदग्निर्भरद्वाजो गौतमोऽत्रिर्विसिष्ठः कश्यप इत्येते सप्तर्षयः
सप्तर्षिभ्यः कल्पयित्वा दक्षिणतोऽगस्त्याय कल्पयन्ति ॥११॥

११उ १२२②

(निवीतिन उत्तरत उदीचीनप्रवण उदगग्रैर्दर्भः प्राग्-अपवर्गाण्य् आसनानि)
ततो यावद् (सप्तर्षिभः) एक-वैद्य-अन्तैः कल्पयन्ति १२

▼ विश्वास-टिप्पनी

हिरन्यकेश्यनुसारेण -

- कष्ण-द्वैपायनाय जीतू-कर्ण्याय तरुक्षाय तुणी-बिन्दवे
- वर्मिणे वरूथिने वाजिने
- वाजश्रवसे सत्यश्रवसे सुश्रवसे सुतश्रवसे
- सोमशुष्मायणाय सत्ववते
- बृहदुक्थाय वामदेवाय वाजिरलाय हर्यज्वायनायोदमयाय
- गौतमाय ऋणञ्जयाय ऋतञ्जयाय कृतञ्जयाय धनञ्जयाय
- बध्रवे त्र्यरुणाय त्रिवर्षाय त्रिधातवे शिबिन्ताय पराशराय
- विष्णावे रुद्राय स्कन्दाय काशीश्वराय श्वराय
- धर्मायार्थाय कामाय क्रोधाय
- वसिष्ठायेन्द्राय त्वष्टे कर्त्रे धर्त्रे धात्रे मृत्यवे
- सवित्रे सावित्रै
- वेदेभ्यश्च पृथक्
- पृथग् ऋग्वेदाय यजुर्वेदाय सामवेदायार्थवेदायेति हासपुराणायेति ६

ततो यावदेकवैद्यन्तैः कल्पयन्ति ॥१२॥

११उ १३②

प्राचीनावीतानि कृत्वा

(दैवानाम् अगस्त्यस्य च दक्षिणा-प्रवणदेशे दक्षिणाग्रैः प्रत्यग्-अपवर्गम्) दक्षिणतो
 वैशम्पायनाय, पैङ्गये, तित्तिरये, उखाय,
 आत्रेयाय पदकाराय, कौण्डिन्याय वृत्तिकाराय,
 बौधायनाय प्रवचनकाराय, आपस्तम्बाय सूत्रकाराय, भरद्वाजाय सूत्रकाराय, सत्याषाढाय
 हिरण्यकेशाय,
 आचार्येभ्य ऊर्ध्व-रेतोभ्य, एकपल्नीभ्यो वानप्रस्थेभ्यः
 कल्पयामीति (दर्भेर् आसनानि कल्पयति) ॥ १३ ॥

प्राचीनावीतानि कृत्वा दक्षिणतो वैशम्पायनाय पैङ्गये तित्तिरये उखायात्रेयाय पदकाराय,
 कौण्डिन्याय वृत्तिकाराय, बौधायनाय प्रवचनकाराय, आपस्तम्बाय सूत्रकाराय, भरद्वाजाय
 सूत्रकाराय, सत्याषाढाय हिरण्यकेशाय, आचार्येभ्य ऊर्धरेतोभ्य, एकपल्नीभ्यो वानप्रस्थेभ्यः
 कल्पयामीति ॥ १३ ॥

११उ १४②

अथ यथास्वं (=जीवपितृकर्त्वं परिगणय) पितृभ्यः कल्पयन्ति
 मातामहेभ्यश्च च पृथक् १४

अथ यथास्वं पितृभ्यः कल्पयन्ति मातामहेभ्यश्च पृथक् ॥ १४ ॥

११उ १५②

यज्ञोपवीतानि कृत्वा

तेष्व एव देशेषु, तथैवानुपूर्व्या, तैर् एव नामभिर्,
 देवान् ऋषींश्च तर्पयन्ति।

वैशम्पायन-प्रभृतींस् तु मातुः प्रपितामह-पर्यन्तान् प्राचीनावीतिनस् तर्पयन्ति।
 "अमुं तर्पयाम्य, अमुं तर्पयाम्य, अमुं तर्पयामी" ति १५

यज्ञोपवीतानि कृत्वा तेष्वेव देशेषु तथैवानुपूर्व्या तैरेव नामाभिर्देवानुषींश्च तर्पयन्ति
 वैशम्पायनप्रभृतींस्तु मातुः प्रपितामहपर्यन्तान् प्राचीनावीतिनस्तर्पयन्ति – अमुं तर्पयाम्यमुं
 तर्पयाम्यमुं तर्पयामीति ॥ १५ ॥

११उ १६②

अभिष्यन्ते (*=प्रार्थयन्ते [स्नानादिकं सहैव कर्तुं]*) वान्योन्यम् १६

अभिष्यन्ते वान्योन्यम् ॥१६॥

११उ १७②

यज्ञोपवीतानि कृत्वा त्रीनादितोऽनुवाकानधीयीरन् १७

यज्ञोपर्वतानि कृत्वा त्रीनादितोऽनुवाकानधीयीरन् ॥१७॥

११उ १८②

काण्डादीन्प्रथमोत्तमौ वा १८

काण्डादीन् प्रथमोत्तमौ वा ॥१८॥

११उ १९②

"काण्डात् काण्डात् प्ररोहन्ती" ति द्वाभ्यामुपोदके दूर्वा रोपयन्ति ॥१९॥

काण्डांत्-काण्डात् प्ररोहन्ती
पर्लष~पर्लष~ (*=पर्वणः पर्वणः*) परिं ।
एवा नौ दूर्वा प्रतंनु
सुहसेण श्रुतेन च ।

"काण्डात् काण्डात् प्ररोहन्ती" ति द्वाभ्यामुपोदके दूर्वा रोपयन्ति ॥१९॥

११उ २०②

अपः प्रगाह्योदधि कुर्वन्ति (*=क्षोभयन्ति*) २०

अपः प्रगाह्योदधि कुर्वन्ति ॥२०॥

११उ २१②

सर्वतः परिवायोर्मिमन्तः कुर्वन्ति २१

सर्वतः परिवायोर्मिमन्तः कुर्वन्ति ॥२१॥

११उ २२②

उद्ग्राह्य +आतमितोर् (=श्रमं यावत्) आजिं (प्राचीमुदीर्चीं वा) धावन्ति २२

उद्ग्राह्याऽतमितोराजिं धावन्ति ॥२२॥

११उ २३②

प्रत्येत्य

+अभिदानानि (=??) सक्तुभिर् ओदनेनेति

ब्राह्मणान् भोजयित्वा वाचयति २३

प्रत्येत्याभिदानादि सक्तुभिरोदनेनेति ब्राह्मणान् भोजयित्वा वाचयति ॥२३॥

११उ २४②

एवं पारायण (=यथारुच्यध्ययनमिति केचित्) समाप्तौ च -

काण्डादि (-अध्ययन) दूर्वारोपणोदधि-धावनवर्जम् २४

एवं पारायणसमाप्तौ च काण्डादि दूर्वारोपणोदधिधावनवर्जम् ॥२४॥

११उ २५②

(पारायण-समाप्तौ) प्रत्येत्य ब्राह्मण-भोजनादि कर्म प्रतिपद्यते २५

प्रत्येत्य ब्राह्मणभोजनादि कर्म प्रतिपद्यते ॥२५॥

११उ २६②

एवम् एवाद्विर् (एवासनादिवर्जम्) अहरहर् देवान् ऋषीन् पितृंश् च तर्पयेत् ॥२६॥

एवम् एवाद्विर् अहर्-अहर् देवान् ऋषीन् पितृंश् तर्पयेत् ॥२६॥

०९ समावर्तनम्①

१२ ०१ वेदमधीत्य स्नास्यन्②

वेदमधीत्य स्नास्यन् प्राग् उदयाद् व्रजं प्रविश्यान्तर्लोम्ना चर्मणा द्वारम् अपिधायास्ते १

▼ Oldenberg

- Having studied the Veda, when going to take the bath (which signifies the end of his studentship), he enters a cow-shed before sunrise, hangs over its door a skin with the hair inside, and sits there.

वेदमधीत्य स्नास्यन् प्रगुदयाद्ब्रजं प्रविश्यान्तर्लोम्ना चर्मणा द्वारमपरिधायास्ते ॥

१२ ०२ नैनमेतदहरादित्योऽभितपेत्②

नैनमेतदहरादित्योऽभितपेत् २

▼ Oldenberg

- On that day the sun should not shine upon him.

नैनमेतदहरादित्योऽभितपेत्।

१२ ०३ मध्यन्दिनेऽग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते②

मध्यन्दिने ऽग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते (शम्या: परिथि; सकृत्यात्राणि मानुषाणि, स्नातक एव कता)

पालाशीं समिधमुत्तरया ("इमं स्तोमं"मित्येतया) ५५धाय

अपरेणाग्निं कट एरकायां (कटप्रकृतिभूते तुणे) वोपविश्य

उत्तरया ("ऋग्युषं"मित्येतया) क्षुरमभिमन्त्र्योत्तरेण यजुषा ("शिवो नामासी"त्यनेन) वष्टे प्रदायापां

संसर्जनाद्याकेशनिधानात् समानम् ३

3. [f1] At noon, after (the ceremonies) from the putting (of wood) on the fire down to the Ājyabhāga oblations (have been performed), he puts a piece of Palāśa wood on (the fire) with the next (verse; M. II, 7, 1), sits down to the west of the fire on a mat or on erakā grass, recites the next (verse, II, 7, 2) over a razor, and hands it over to the barber with the next Yajus (II, 7, 3). (The rites) beginning with the pouring together of (warm and cold) water down to the burying of the hair are the same as above (comp. M. II, 7, 4).

[f1]: 12, 3. See above, IV, 10, 5-8.

मध्यनिदेऽग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते पालाशीं समिधमुत्तरयाऽऽधायापरेणाग्निं कट
एरकायां वोपविश्योत्तरया क्षुरमभिमन्त्रोत्तरेण यजुषा वज्रे प्रदायापौ सँसर्जनाद्या
केशनिधानात् समानम् ॥

१२ ०४ जघनार्थं व्रजस्योपविश्य②

जघनार्थं (_{=पश्चात्}) व्रजस्योपविश्य विस्त्रस्य मेखलां ब्रह्मचारिणे प्रयच्छति ४

4. He sits down behind the cow-shed, takes the girdle off, and hands it over to a Brahmacārin.

जघनार्थं व्रजस्योपविश्य विस्त्रस्य मेखलां ब्रह्मचारिणे प्रयच्छति ॥

१२ ०५ तां स③

तां स उत्तरेण ("इदमहमसुष्यामुष्ये"त्यादिना) यजुषोदौम्बरमूले दर्भस्तम्बे वोपगृहति ५

▼ Oldenberg

5. The (Brahmacārin) hides it with the next Yajus (II, 7, 5) at the root of an Udumbara tree or in a tuft of Darbha grass.

तां स उत्तरेण यजुषोदौम्बरमूले दर्भस्तम्बे वोपगृहति।

१२ ०६ एवं②

एवं विहिताभिर्_(पूर्ववत्संसूचाभिः: शीतोष्याभिः) एवाद्विरुत्तराभिष् षडभिस्<sub>(आपोहिषीयाभिः:
हिरण्यवर्णीयाभिश्च)</sub> स्नात्वा

उत्तरया ("अन्नाद्याय व्यूहध्वम्"इत्यनया) उदुम्बरेण दतो_(दन्तान्) धावते ६

▼ Oldenberg

6. [f2] With water of the description stated above he bathes with the six next (verses; II, 7, 6-11), and with the next (II, 7, 12) he cleanses his teeth with a stick of Udumbara wood.

[f2]: See IV, 10, 5.

एवं विहिताभिरेवाद्विरुत्तराभिष्ठद्भिस्स्नात्वोत्तरयोदुम्बरेण दतो धावते।

१२ ०७ स्नानीयोच्छादितस्स्नातः②

स्नानीयाच्छादितस् स्नातः ७

▼ Oldenberg

7. Having bathed and shampooed his body with such ingredients as are used in bathing, (aromatic powder, &c.),

स्नानीयोच्छादितस्सनातः।

१२ ०८ उत्तरेण यजुषाऽहतमन्तरम्②

उत्तरेण यजुषाऽहतमन्तरं वासः परिधाय
 सार्वसुरभिणा चन्दनेनोत्तरैर्देशताभ्यः प्रदायोत्तरयानुलिप्य
 मणिं सौवर्णं सोपधानं सूत्रोत्तरम् उत्तरयोदपात्रे त्रिः प्रदक्षिणं परिष्प्लाव्य
 +उत्तरया ग्रीवास्व आबध्यैवम् एव बादरं मणिं मन्त्रवर्जं सव्ये पाणाव् आबध्य
 +अहतम् उत्तरं वासो रेवतीस्त्वेति समानम् ८

▼ *Oldenberg*

8. He puts on with the next Yajus (M. II, 7, 13) a fresh under garment, and anoints himself, after having given the salve in charge of the deities with the next (Mantras, II, 7, 14), with the next (verse, II, 7, 15) with sandal salve which is scented with all kinds of perfumes. With the next (verse, II, 7, 16) he moves about a gold pellet with its setting, which is strung on a string, three times from left to right in a water-pot; with the next (verse, II, 7, 17) he ties the (pellet) to his neck; in the same way, without Mantras, he ties a pellet of Bādara wood to his left hand, and repeats the rites stated above with a fresh upper garment, with the (verses), 'May the rich' (comp. above, IV, 10, 10; M. II, 7, 18).

उत्तरेण यजुषाऽहतमन्तरं वासः परिधाय सार्वसुरभिणा चन्दनेनोत्तरैर्देशताभ्यः
 प्रदायोत्तरयानुलिप्य मणिं सौवर्णं सोपधानं सूत्रोत्तमुत्तरयोदपात्रे त्रिः प्रदक्षिणं परिष्प्लाव्योत्तरया

ग्रीवास्वाबध्यैवमेव बादरं मणिं मन्त्रवर्जं सव्ये पाणावाबध्याहतमुत्तरं वासो रेवतीस्त्वेति
समानम्।

१२ ०९ तस्य दशायाम्②

तस्य दशायां प्रवर्तौ^(=कण्ठलङ्कारै सौवर्णै) प्रबध्य
दर्व्याम् आधायाज्येनाभ्यानायन्न उत्तरा आहुतीर्हुत्वा जयादि प्रतिपद्यते ९

▼ Oldenberg

9. To the skirt (of that garment) he ties two earrings, puts them into the (sacrificial spoon called) Darvi, offers the oblations (indicated by the) next (Mantras; M. II, 8, 1-8), pouring the Ājya over (the ear-rings), and enters upon (the performance of) the Jaya and following oblations.

तस्य दशायां प्रवर्तौ प्रबध्य दर्व्यामाधायाज्येनाभ्यानायन्न उत्तरा आहुतीर्हुत्वा जयादि प्रतिपद्यते।

१२ १० परिषेचनान्तङ्ग कृत्वताभिरेव②

परिषेचनान्तं कृत्वा +एताभिर्^(→ "आयुष्यं वर्चस्यम्") एव दक्षिणे कर्ण आबधीतैताभिस् सव्ये १०

▼ Oldenberg

10. Having performed (the ceremonies) down to the sprinkling (of water) round (the fire), he should tie (one of the ear-rings) with the same (verses) to his right ear, and with the same (verses one) to his left ear.

परिषेचनान्तं कृत्वताभिरेव दक्षिणे कर्ण आबधीतैताभिस्सव्ये।

१२ ११ एवमुत्तरैर्यथालिङ्गं②

एवमुत्तरैर् यथालिङ्गं - सजश् शिरस्य्

आञ्जनम्

आदशविक्षणम्

उपानहौ

छत्रं

दण्डमिति ११

▼ Oldenberg

11. In the same way he should with the following (formulas, M. II, 8, 9-9, 5), according to the characteristics (contained in them), (put) a wreath on his head, anoint (his eyes), look into a mirror, (put on) shoes, (and should take) a parasol and a staff.

एवमुत्तरैर्यथालिङ्गं सजश्शिरस्याञ्जनमादशविक्षणमुपानहौ छत्रं दण्डमिति ॥

१२ १२ वाचं यच्छत्यानक्षत्रेभ्यः②

वाचं यच्छत्य् आनक्षत्रेभ्यः १२

▼ Oldenberg

12. He keeps silence until the stars appear.

वाचं यच्छत्यानक्षत्रेभ्यः।

१२ १३ उदितेषु नक्षत्रेषु②

उदितेषु नक्षत्रेषु प्राचीम् उदीचीं वा दिशम् उपनिष्ठम्योत्तरेणार्धर्चेन दिश उपस्थाय
+उत्तरेण नक्षत्राणि चन्द्रमसम् इति १३

▼ Oldenberg

13. When the stars have appeared, he goes away towards the east or north, worships the quarters (of the horizon) with the next hemistich, and the stars and the moon with the next (M. II, 9, 6).

उदितेषु नक्षत्रेषु प्राचीमुदीर्चिं वा दिशमुपनिष्कम्योत्तरेणाधर्चं दिश उपस्थायोत्तरेण नक्षत्राणि
चन्द्रमसमिति।

१२ १४ रातिना सम्भाष्य②

रातिना सम्भाष्य यथार्थं गच्छति १४

▼ Oldenberg

14. Having spoken with a friend he may go where he likes.

रातिना सम्भाष्य यथार्थं गच्छति।

१० मधुपर्कः①

१३ ०१ अथैतदपरन् तूष्णीमेव②

अथैतदपरं तूष्णीमेव तीर्थे स्नात्वा तूष्णीं समिधमादधाति ।

▼ *Oldenberg*

- Now this (is) another (way for performing the Samāvartana). He bathes silently at a bathing-place and puts silently a piece of wood on (the fire).

अथैतदपरं तूष्णीमेव तीर्थे स्नात्वा तूष्णीं समिधमादधाति ।

१३ ०२ यत्रास्मा अपचितिम्②

यत्रास्मा अपचितिं कुर्वन्ति तत्कूर्च उपविशति यथापुरस्तात्।

▼ *Oldenberg*

- [f1] He sits down on a bunch of grass, as stated above (comp. M. II, 9, 7), at a place where they are going to honour him (with the Argha reception).

[f1]: 13, 2. See above, IV, II, 7.

यत्रास्मा अपचितिं कुर्वन्ति तत्कूर्च उपविशति यथापुरस्तात्।

१३ ०३ एवमुत्तराभ्यां यथालिङ्गम्②

एवमुत्तराभ्यां यथालिङ्गं राजा स्थपतिश्च ।

▼ Oldenberg

3. A king and a chieftain (sit down) in the same way (as a Brāhmaṇa), with the next two (formulas, M. II, 9, 8. 9), according to the characteristics (contained in them).

एवमुत्तराभ्यां यथालिङ्गं राजा स्थपतिश्च ।

१३ ०४ आपः पाद्या②

आपः पाद्या इति प्राह ।

▼ Oldenberg

4. (The host) announces (to the guest), 'The water for washing the feet!'

आपः पाद्या इति प्राह ।

१३ ०५ उत्तरयाऽभिमन्त्र्य दक्षिणम्②

उत्तरयाऽभिमन्त्र्य दक्षिणं पादं पूर्वं ब्राह्मणाय प्रयच्छेत्सव्यं शूद्राय।

▼ Oldenberg

5. [f2] (The guest) should recite the next (verse, II, 9, 10) over (that water) and should stretch out the right foot first to a Brāhmaṇa, the left to a Śūdra.

[f2]: Comp. Āśvalāyana-Grhya I, 24, 11. 12.

उत्तरयाऽभिमन्त्र्य दक्षिणं पादं पूर्वं ब्राह्मणाय प्रयच्छेत्सव्यं शूद्राय।

१३ ०६ प्रक्षालयितारमुपस्पृश्योत्तरण②

प्रक्षालयितारमुपस्पृश्योत्तरण यजुषाऽऽत्मानं प्रत्यभिमृशेत् ।

▼ Oldenberg

6. Having touched the person who washes him, he should touch himself (i.e. his own heart) with the next (formula, M. II, 9, II).

प्रक्षालयितारमुपस्पृश्योत्तरण यजुषाऽऽत्मानं प्रत्यभिमृशेत् ।

१३ ०७ कूर्चाभ्याम् परिगृह्य②

कूर्चाभ्यां परिगृह्य मृन्मयेना'हणीया आप' इति प्राह ।

▼ Oldenberg

7. (The host, taking the Argha water) in an earthen vessel which he holds with two bunches of grass, announces (to the guest), 'The Argha water!'

कूर्चाभ्यां परिगृह्य मृन्मयेना'हणीया आप' इति प्राह ।

१३ ०८ उत्तरयाऽभिमन्त्र्याऽजलावेकदेश②

उत्तरयाऽभिमन्त्र्याऽजलावेकदेश आनीयमान उत्तरं यजुर्जपेत् ।

▼ Oldenberg

8. (The guest) should recite the next (formula, II, 9, 12) over (that water) and should murmur the next Yajus (II, 9, 13), while a part (of the water) is poured over his joined hands.

उत्तरयाऽभिमन्न्याज्जलवेकदेश आनीयमान उत्तरं यजुर्जपेत् ।

१३ ०९ शेषम्②

शेषं पुरस्तान्निनीयमानमुत्तरयाऽनुमन्त्रयते ।

▼ Oldenberg

9. Over the rest (of the water) which is poured out towards the east, he recites the next (verse, M. II, 9, 14).

शेषं पुरस्तान्निनीयमानमुत्तरयाऽनुमन्त्रयते ।

१३ १० दधि मध्विति②

दधि मध्विति संसृज्य कांस्येन वर्षीयसा पिधाय कूर्चाभ्यां परिगृह्य "मधुपर्क" इति प्राह ।

▼ Oldenberg

10. (The host) pours together curds and honey in a brass vessel, covers it with a larger (brass cover), takes hold of it with two bunches of grass, and announces (to the guest), 'The honey-mixture!'

दधि मध्विति संसृज्य कांस्येन वर्षीयसा पिधाय कूर्चाभ्यां परिगृह्य "मधुपर्क" इति प्राह ।

१३ ११ त्रिवृतमेके घृतम्②

त्रिवृतमेके घृतं च ।

▼ Oldenberg

11. Some take three substances, (those stated before) and ghee.

त्रिवृतमेके घृतं च ।

१३ १२ पाङ्कतमेके धानास्सकर्तूंश्च②

पाङ्कतमेके धानास्सकर्तूंश्च ।

▼ Oldenberg

12. Some take five, (the three stated before), and grains, and flour.

पाङ्कतमेके धानास्सकर्तूंश्च ।

१३ १३ उत्तराभ्यामभिमन्त्र्य②

उत्तराभ्यामभिमन्त्र्य यजुर्भार्यमप आचामति पुरस्तादुपरिष्टाच्छोत्तरया त्रिः प्राश्यानुकम्प्याय प्रयच्छेत् ।

▼ Oldenberg

13. The guest recites the next two (formulas, M. II, 10, 1. 2) over (the honey-mixture) and sips water with the two Yajus (II, 10, 3. 4) before (eating) and afterwards; with the next (verse, II, 10, 5) he should partake three times (of the food) and should give the remainder to a person towards whom he is kindly disposed.

उत्तराभ्यामभिमन्त्र्य यजुर्भार्यमप आचामति पुरस्तादुपरिष्टाच्छोत्तरया त्रिः प्राश्यानुकम्प्याय प्रयच्छेत् ।

१३ १४ प्रतिगृह्यैव राजा②

प्रतिगृह्यैव राजा स्थपतिर्वा पुरोहिताय ।

▼ Oldenberg

14. A king or a chieftain should only accept it and (give it) to his Purohita.

प्रतिगृह्यैव राजा स्थपतिर्वा पुरोहिताय ।

१३ १५ गौरिति गाम्②

गौरिति गां प्राह ।

▼ Oldenberg

15. (The host) announces the cow with (the word), 'The cow!'

गौरिति गां प्राह ।

१३ १६ उत्तरयाभिमन्त्र्य तस्यै②

उत्तरयाभिमन्त्र्य तस्यै वर्णं श्रपयित्वोपस्तीर्णभिघारितां मध्यमेनान्तमेन वा पलाशपर्णेनोत्तरया जुहोति ।

▼ Oldenberg

16. After the guest has recited the next (formula, M. II, 10, 6) over (the cow, the host) cools its omentum, and having performed the 'spreading under' and the sprinkling over (of Ājya), he sacrifices it with the next (verse, M. II, 10, 7) with a Palāśa leaf from the middle or the end (of the stalk).

उत्तरयाभिमन्त्र्य तस्यै वपाँ श्रपयित्वोपस्तीर्णभिघारितां मध्यमेनान्तमेन वा पलाशपर्णोत्तरया जुहोति ।

१३ १७ यद्युत्सृजेदुपांशूत्तराज्②

यद्युत्सृजेदुपांशूत्तरां जपित्वोमुत्सृजतेत्युच्चैः ।

▼ Oldenberg

17. If the guest chooses to let (the cow) loose, he murmurs the next (formulas, II, 10, 8-11) in a low voice (and says) loudly, 'Om! Let it loose!' (II, 10, 12).

यद्युत्सृजेदुपांशूत्तरां जपित्वोमुत्सृजतेत्युच्चैः ।

१३ १८ अन्नम्②

अन्नं प्रोक्तमुपांशूत्तरैरभिमन्त्र्यों कल्पयतेत्युच्चैः ।

▼ Oldenberg

18. (In this case) he recites the next (formulas, M. II, 10, 13-17) in a low voice over the food which is announced to him (instead of the cow), (and says) loudly, 'Om! Make it ready!' (II, 10, 18).

अन्नं प्रोक्तमुपांशूत्तरैरभिमन्त्र्यों कल्पयतेत्युच्चैः ।

१३ १९ आचार्यायत्विजे श्वशुराय②

आचार्यायत्विजे श्वशुराय राज्ञ इति परिसंवत्सरादुपतिष्ठद्भ्य एतत्कार्यम् ।

▼ Oldenberg

19. For his teacher, for a Ṛtvij, for his father-in-law, for a king he ought to perform this (Arghya ceremony) as often as they visit his house, if at least one year has elapsed (since they came last).

आचार्यार्थिंजे श्वशुराय राज्ञ इति परिसंवत्सरादुपतिष्ठदभ्य एतत्कार्यम् ।

१३ २० सकृत्प्रवक्त्रे चित्राय②

सकृत्प्रवक्त्रे चित्राय।

▼ *Oldenberg*

20. For a renowned teacher (of the Veda the ceremony should be performed) once.

सकृत्प्रवक्त्रे चित्राय।

१४ ०१ सीमन्तोन्नयनम्①

१४ ०२ सीमन्तोन्नयनम् प्रथमे②

सीमन्तोन्नयनं प्रथमे गर्भे चतुर्थे मासि ॥ आपस्तम्बगृह्यसूत्र १४.१ ॥

▼ Oldenberg

1. The Simantonnayana (or parting of the pregnant wife's hair, is performed) in her first pregnancy, in the fourth month.

सीमन्तोन्नयनं प्रथमे गर्भे चतुर्थे मासि ।

१४ ०२ ब्राह्मणान् भोजयित्वाऽशिषो②

ब्राह्मणान् भोजयित्वा ऽशिषो वाचयित्वा,

अग्नेर् उपसमाधानाद्य-आज्यभागान्ते

अन्वारब्धायाम् (चौले - अन्वारब्धः)

उत्तरा आहुतीर्हुत्वा (= "धाता ददातु नो रयिम्" इति चतस्रो, "यस्त्वा हृदा कीरिणे" ति चतसः)

जयादि प्रतिपद्यते ॥

परिषेचनान्तं कृत्वा

धृता ददातु नो रुयिम्

ईशानो जगत्स॒(१)पतिः ।

स नः पूर्णेन वावनत् ।

धृता प्रुजायां उत रुय ईशे (=ईषे)

धृतेदं विश्वम् भुवनं जजान ।

धृता पुत्रं यजमानायु दाता

तस्मां उ हृव्यं घृतवंद विधेम ।

धृता दंदातु नो रुयिम्
 प्राचीं जीवातुम् अक्षिंताम् ।
 वृयं देवस्य धीमहि
 सुमुत्तिं सृत्य-राधसः: (=धनस्य) ।

धृता दंदातु दाशुषे वसूनि
 पृजाकामाय मीदुषे (=सेक्ट्रे) दुरोणे (=दारेषु) ।
 तस्मै देवा अमृताः सं व्ययन्तां (=ददतु)
 विश्वे देवासो अदितिः सृजोषाः ।

य "स् त्वा हृदा" कीरि"णा (=स्तोत्रिणा) म "न्यमानो"
 ऽमर्त्य म "त्यो जो"हवीमि ।
 जा"तवेदो य "शो अस्मा"सु धेहि
 प्रजा"भिर् अग्ने अमृतत्व"म् अश्याम् ॥

य "स्मै त्वैं सुकृ"ते जातवेद उ"
 लोक"म् अग्ने कृण"वः (=कुर्याः) स्योन"म् (सुखमयम्)|
 अश्वि"नैं स" पुत्रि"णं वीर"वन्तं
 गो"मन्तौ रयिं" नशते (=प्राप्तोति) स्वस्ति" ॥

त्वे" सु" पुत्र (आमत्रिताङ्गत्वाद अनुदात्तः←) शवसो"
 ऽवृत्तन् (=अवर्तन्त) का"म-कातयः: (=काम-कामनाः [सुतयः]) ।
 न" त्वा"म् इन्द्रा"ति रिच्यते ॥

उवथ"उवथे सो"म इ"न्द्रं ममाद
 नीथे"नीथे (समाप्ते समाप्ते) मघ"वानैं सुता"सः ।
 य"द् ईं" सबा"धः पित"रं न" पुत्राः"
 समान" -दक्षा (=समानबलाः) अ"वसे ह"वन्ते ।

▼ Oldenberg

2. (The husband) serves food to Brāhmaṇas and causes them to pronounce auspicious wishes; then, after (the ceremonies) from the putting (of wood) on the fire down

to the Ājyabhāga oblations (have been performed), he offers the oblations (indicated in the) next (Mantras, M. II, 11, 1-8), while (the wife) takes hold of him, and enters upon the (performance) of the Jaya and following oblations.

ब्राह्मणान् भोजपित्वाऽशिषो वाचयित्वाऽन्नेर् उपसमाधानाद्य-आज्य-भागान्ते इन्वारब्धायाम्
उत्तरा आहुतीर् हुत्वा जयादि प्रतिपद्यते ।

१४ ०३ परिषेचनान्तङ् कृत्वा②

परिषेचनान्तं कृत्वा ऽपरेणाग्निं प्राचीम् उपवेश्य त्रेण्या शलल्या त्रिभिर् दर्भ-पुञ्जीलैश् शलालु-
ग्लप्सेनेत्य् (→उदुम्बर-फल-सङ्घातेन) ऊर्ध्वं सीमन्तम् उत्त्रयति व्याहृतीभिर् उत्तराभ्यां च ।

▼ Oldenberg

3. Having performed (the rites) down to the sprinkling (of water) round (the fire), he makes her sit down to the west of the fire, facing the east, and parts her hair upwards (i.e. beginning from the front) with a porcupine's quill that has three white spots, with three Darbha blades, and with a bunch of unripe Udumbara fruits, with the Vyāhṛtis or with the two next (verses, II, 11, 9. 10).

परिषेचनान्तं कृत्वा ऽपरेणाग्निं प्राचीम् उपवेश्य त्रेण्या शलल्या त्रिभिर् दर्भ-पुञ्जीलैश् शलालु-
ग्लप्सेनेत्य् ऊर्ध्वं सीमन्तम् उत्त्रयति व्याहृतीभिर् उत्तराभ्यां च ।

१४ ०४ 'गायतम्' इति②

गायतम् इति वीणा-गाथिनौ संशास्ति ॥

▼ Oldenberg

4. He says to two lute-players, 'Sing!'

'गायतम्' इति वीणागाथिनौ सँशास्ति ॥

१४ ०५ उत्तरयोः पूर्वा②

उत्तरयोः पूर्वा साल्वानां ब्राह्मणानामितरा ।

यौगन्धरिर् एव नो राजेति साल्वीर् अवादिषुः ।
विवृत्तचक्रा आसीनास् तीरेण यमुने तवं ।

▼ Oldenberg

5. Of the next two (verses, II, 11, 11. 12) the first (is to be sung on this occasion) among the (people of the) Sālvās.

उत्तरयोः पूर्वा साल्वानां ब्राह्मणानामितरा ।

१४ ०६ नदीनिर्देशश्च यस्याम्②

(अन्येषाम् - "सोम एव नो राजा" इत्येषा।) नदी-निर्देशश्च यस्यां वसन्ति ॥

सोमं एव नो राजेत्य्
आहुब्राह्मणीः प्रुजाः ।
विवृत्त-चक्रा आसीनास्
तीरेणासौ (→उपजीव्यनदीनाम) तवं ।

▼ Oldenberg

6. [f1] The second (is to be used) for Brāhmaṇas; and the river near which they dwell is to be named.

[f1]: Āśvalāyana I, 14, 7; Pāraskara I, 15, 8. Comp. Zeitschrift der D. M. Gesellschaft, XXXIX, 88.

नदीनिर्देशश्च यस्यां वसन्ति ।

१४ ०७ यवान् विसृष्टानाबध्य②

(पूर्वमेवैतदर्थम् उपान्) यवान् विसृष्टान् (शिरसि वधा:) आबध्य,
(वधूरु) वाचं यच्छत्य् आनक्षत्रेभ्यः ॥

▼ Oldenberg

7. [f2] He ties barley-grains with young shoots (to the head of the wife); then she keeps silence until the stars appear.

[f2]: 7, 8. Sudarśanārya mentions that instead of the singular, 'She keeps silence, she breaks her silence,' some read the dual, so that the husband and his wife are referred to.

यवान् विसृष्टानाबध्य वाचं यच्छत्यानक्षत्रेभ्यः ।

१४ ०८ उदितेषु नक्षत्रेषु②

उदितेषु नक्षत्रेषु प्राचीम् उदीचीं वा दिशम् उपनिष्ठम्य
वत्सम् अन्वारभ्य
व्याहृतीश् च जपित्वा
वाचं विसृजेत् ॥

▼ Oldenberg

8. When the stars have appeared, he goes (with his wife) towards the east or north, touches a calf, and murmurs the Vyāhṛtis; then she breaks her silence.

उदितेषु नक्षत्रेषु प्राचीमुदीचीं वा दिशमुपनिष्कम्य वत्समन्वारभ्य व्याहृतीश्च जपित्वा वाचं
विसृजेत् ।

१२ पुंसुवनम्①

१४ ०९ पुँसवनं व्यक्ते②

पुँसवनं व्यक्ते गर्भे तिष्येण ।

पुँ सुवनंम् असि ।

▼ *Oldenberg*

9. The Pumsavana (i.e. the ceremony to secure the birth of a male child) is performed when the pregnancy has become visible, under the constellation Tiṣya.

पुँसवनं व्यक्ते गर्भे तिष्येण ।

१४ १० न्यग्रोधस्य या②

न्यग्रोधस्य या प्राच्युदीर्चीं वा शाखा ततस्सवृषणां शुङ्गामाहृत्य सीमन्तवदग्नेरुपसमाधानादि ॥

▼ *Oldenberg*

10. From a branch of a Nyagrodha tree, which points eastward or northward, he takes a shoot with two (fruits that look like) testicles. The putting (of wood) on the fire, &c., is performed as at the Simantonnayana (Sūtra 2).

न्यग्रोधस्य या प्राच्युदीर्चीं वा शाखा ततस्सवृषणां शुङ्गामाहृत्य सीमन्तवदग्नेरुपसमाधानादि ।

१४ ११ अनवस्नातया कुमार्या②

अनवस्नातया कुमार्या दृष्टत्पुत्रे दृष्टत्पुत्रेण पेषयित्वा परिप्लाव्यापेरणाम्नि प्राचीमुत्तानां
निपात्योत्तरेण यजुषाऽङ्गुष्ठेन दक्षिणे नासिकाच्छिद्रेऽपि नयति ।

▼ Oldenberg

11. He causes a girl who has not yet attained maturity to pound (the Nyagrodha shoot) on an upper mill-stone with another upper mill-stone, and to pour water on it; then he makes his wife lie down on her back to the west of the fire, facing the east, and inserts (the pounded substance) with his thumb into her right nostril, with the next Yajus (II, 11, 13).

अनवस्नातया कुमार्या दृष्टत्पुत्रे दृष्टत्पुत्रेण पेषयित्वा परिप्लाव्यापेरणाम्नि प्राचीमुत्तानां
निपात्योत्तरेण यजुषाऽङ्गुष्ठेन दक्षिणे नासिकाच्छिद्रेऽपि नयति ।

१४ १२ पुमाँसञ् जनयति②

पुमाँसं जनयति ।

▼ Oldenberg

12. Then she will give birth to a son.

पुमाँसं जनयति ।

१४ १३ क्षिप्रैँ सुवनम्②

क्षिप्रैँ सुवनम् ।

▼ Oldenberg

13. Here follows the ceremony to secure a quick deliverance.

क्षिप्रं सुवनम् ।

१४ १४ अनाप्रीतेन②

अनाप्रीतेन शरावेणानुसोतसम् उदकम् आहृत्य, पत्तस् (=पादयोः) तूर्यन्तीं (=ओषधिविशेषं) निधाय, मूर्धज् +शोष्यन्तीम् उत्तरेण यजुषा (आभिष्टवाहं दशभिरभिमृशामि) ८८भिमृश्य+, एताभिर् अद्विरुत्तराभिर् (यथैव सोमः पवते) अवोक्षेत् ॥

(अहृतीभिर्) आ॒भिष् ट्वा॑ ९हं दुशभिर् अ॒भिमृशामि॑ - दशुमास्यांयु॑ सूतंवे॑ । (२४)

मन्त्रः⑥

- यथैव सोमः पवते यथां समुद्र एजंति ।
एवन्ते गर्भु एजंतु सुह जुरायुणा निष्कम्यु प्रतिंतिष्ठतु ।
आयुषि ब्रह्मवर्चुसि युशसि वीर्येऽन्नाद्यै ।

यथैव सोमः पवते, यथां समुद्र एजंति (=कम्पते),
एवन्ते गर्भु एजंतु ।
सुह जुरायुणा (=गर्भविष्टज्ञेन) निष्कम्यु प्रतिंतिष्ठतु - आयुषि ब्रह्मवर्चुसि युशसि ।

दशु मासाज् छशंयानो
धात्रा हि तथां कृतम् ।
ऐतु गर्भु अक्षिंतो
जीवो जीवन्त्याः ।

आयमनीर् यमयतु गर्भम्
आपो देवीस् सरस्वतीः ।
ऐतु गर्भु अक्षिंतो
जीवो जीवन्त्याः ।

▼ Oldenberg

14. With a shallow cup that has not been used before, he draws water in the direction of the river's current; at his wife s feet he lays down a Tūryantī plant; he should then touch his wife, who is soon to be delivered, on the head, with the next Yajus (II, 11, 14), and should sprinkle her with the water, with the next (three) verses (II, 11, 15-17).

अनाप्रीतेन शरावेणानुसोतसमुदकमाहत्य पत्तस्तूर्यन्तीं निधाय मूर्धज्ञोष्यन्तीमुत्तरेण
यजुषाऽभिमृश्यैताभिरद्विरुत्तराभिरवोक्षेत् ।

१४ १५ यदि जरायु②

यदि जरायु न पतेदेवंविहिताभिरेवाद्विरुत्तराभ्यामवोक्षेत् ।

तिलदे (जरायो!) ऽवंपद्यस्त् (=अवपत), न माँसम् अंसि, नोदलं (८)म् । (४)

स्थुवित्र्य अवंपद्यस्त्, न माँसेषु, न स्नावंसु (=tendon) न बुद्धमंसि मुज्जसु ।
निरैतु पृश्चि (=स्वल्परूप) शेवं (=सुख)लौ शुने जुराय्य अुत्तरै ॥ (11)

▼ Oldenberg

15. Yadi jarāyu na pated evaṁvihitābhīr evādbhīr uttarābhyām (II, 11, 18. 19) avokṣet.

यदि जरायु न पतेदेवंविहिताभिरेवाद्विरुत्तराभ्यामवोक्षेत् ।

१३ जातकर्म①

१५०२ जातं वात्सप्रेणाभिमृश्योत्तरेण②

जातं (=जातमात्रम् "ग्राङ्मनाभिवर्धनात्मुंसो जातकर्म विधीयते") वात्सप्रेण (=दिवसस्परीत्येषः) +अभिमृश्य,

दिव "स् प"रि प्रथमं" जन्मे अग्निं "र्
अस्म"द् द्विती"यम् प"रि जात"वेदाः ।
तृती"यम् अप्सु" नृ-म"णा अ"जस्म
इ"न्धान एनं जरते (=स्तौति) स्वाधीः" (=सुप्रज्ञाता) ।

(प्रतिज्ञा+ऋक्/ अग्निमायाम् उत्तरम्)
विद्या" ते अने त्रेधा" (रूपाणि अग्नि-विद्युत्-सूर्यस्) त्रया"णि
विद्या" ते स"द्वा (नानाकुण्डेषु) वि"भूतम् पुरुत्रा" (=बहुधा)।
विद्या" ते ना"म परमं गु"हा य"द्
विद्या" त"म् उ"त्सं (=fount) य"त आजग"न्थ ।

(प्राक्तनाया विस्तारः!) समुद्रे" त्वा नृम"णा अप्सु" अन्त"र्
नृच"क्षा (=नुद्रात्) ईर्धे (=दीपयते) दिवो" अग्न ऊ"धन् (=उधस्थानीये मेरे) ।
तृती"ये त्वा" र"जसि (=लोके) तस्थिवाँ"सम्
ऋत"स्य यो"नौ महिषा" अहिन्चन् (=बुद्धवन्तः) ।

अ"क्रन्दद् अग्निः" स्तन"यन्निव द्यौः"
क्षा"मा (=पृथिवी) रे"रिहद् (=आस्वादयन्) वीरु"धः (=वृक्ष)गुल्मान् समञ्ज"न् ।
सद्यो" जज्ञानो" (दावानलः) वि" ही"म् इद्धो"
अ"ख्यद् आ" रो"दसी भानु"ना भात्य् अन्तः" ।

उशि"क् (=कामयिता) पावको" अरतिः" (=गन्ता) सुमेधा"
म"र्त्यज् अग्नि"र् अमृ"तो नि"धायि ।
इ"यति (=गमयति) धूम"म् अरुष"म् (=महत्) भ"रिभ्रद्
उ"च् छुक्रे"ण शोचि"षा द्या"म् इ"नक्षत् (=दीपयत) ।

वि"श्वस्य केतु"र् भु"वनस्य ग"भ
 आ" रो"दसी अपृणाज्_(=अपूर्यत) जा"यमानः ।
 वीडु"_(=दृढ़) चिद् अ"द्रिम् अभिनत् पराय"ज्_(=परागच्छन्)
 ज"ना य"द् अग्नि"म् अ"यजन्त प"ज्च ।

श्रीणा"म् उदारो" धरु"णो रथीणा"म्
 मनीषा"णाम् प्रा"र्णः सो"म-गोपाः ।
 व"सोः सूनुः स"हसो अप्सु" रा"जा_(=दीप्यमानः)
 वि" भात्य् अ"ग्र उष"साम् इधानः" ।

य"स् ते अद्य" कृण"वद् भद्रशोचे
 ऽपूर्पं देव घृत"वन्तम् अग्ने ।
 प्र" तं" नय प्रतरां"_(=नितरां) व"स्यो_(=वसीयः)
 अ"च्छाभि" द्युम्नं_(=धनं) देव"भक्तं यविष्ठ ।

आ" त"म् भज सौश्रवसे"ष्व_(स्वज्ञेषु [यागेषु]) अग्न
 उकथ"-उकथ आ" भज शस्य"माने ।
 प्रियः" सु"र्ये प्रियो" अग्ना" भवात्य्
 उ"ज् जाते"न_(पुत्रादिना) भिन"दद_(=उद्दिद्य प्रकाशताम्) उ"ज्ज"नित्वै_(=जनिष्यमाणैः) ।

त्वा"म् अग्ने य"जमाना अ"नु द्यू"न्
 वि"श्वा व"सूनि दधिरे वा"र्णाणि_(=वरणीयानि) ।
 त्व"या सह" द्र"विणम् इच्छ"माना
 व्रजं" गो"मन्तम् उशि"जो_(=मेधाविनो) वि" वन्नुः ।

दृशानो" रुक्म"_(=रोचमानः) उर्वा"_(=महत्या) व्य"द्यौद्
 दुर्म"र्षम् आ"युः श्रिये" रुचानः" ।
 अग्नि"र् अमृ"तो अभवद् व"योभिर्
 य"द् एनं द्यौ"र् अ"जनयत् सुरे"ताः ॥

उपस्थ आधानम्⑥

उत्तरेण यजुषोपस्थ आधाय (="अस्मिन्ह"मित्यनेन),

अुस्मिन्नहँसुहस्रं पुष्याम्येधंमानुस् स्वे वर्शे ।

अभिमन्त्रणम्⑥

उत्तराभ्याम् ("अङ्गादङ्गाद" इति) अभिमन्त्रणं ,

अङ्गादङ्गात्संभवसि हृदयादधिं जायसे ।
आत्मा वै पुत्रनामांडसि स जीव शुरदंशुतम् ।

मूर्धन्यवग्राणम्⑥

("अश्मा भवे"ति) मूर्धन्यवग्राणं,

अश्मां भव परशुर्भवु हिरण्युमस्तृतं भव ।
प्रशुनान्त्वां हिङ्कुरेणाभि जिग्राम्य् असौ(→नामनिर्देशः)।

दक्षिणकर्ण-जपः⑥

("मेधां त" इति) दक्षिणे कर्णे जापः १

मेधान् तें द्रेवस् संविता
मेधान् द्रेवी सरंस्वती ।
मेधान् तें अश्विनौ द्रेवाव्
आधंत्तुं पुष्करसजा ।

▼ Oldenberg

1. [f1] After he has touched the new-born child with the Vātsapra hymn (Taitt. Saṃh. IV, 2, 2; M. II, 11, 20), and has taken him on his lap with the next Yajus (M. II, II, 21), with the next (three) (verses - II, 11, 22; 12, 1. 2 - one by one) he addresses the child, kisses him on his head, and murmurs (the third verse) into his right ear.

[f1]: 15, 1. We ought to read uttarābhīr, not uttarābhīyām. Comp. below, Sūtra 12.

जातं वात्सप्रेणाभिमृश्योत्तरेण यजुषोपस्थ आधायोत्तराभ्यामभिमन्त्रणं मूर्धन्यवद्ग्राणं दक्षिणे कर्णं जापः ।

१५०२ नक्षत्रनाम च②

("अभिजिग्राम्यसौ") नक्षत्रनाम च निर्दिशति २

▼ Oldenberg

2. And he gives him a Nakṣatra name.

नक्षत्रनाम च निर्दिशति ।

१५०३ तद्रहस्यम् भवति②

तद्रहस्यं भवति (सूक्तवाकाभिवादनादिष्वपि!)^३

▼ Oldenberg

3. That is secret.

तद्रहस्यं भवति ।

--

१५०४ मधु घृतमिति②

मधु घृतम् इति संसूज्य
तस्मिन् दर्भण हिरण्यं निष्ठकर्य (= शिखाबन्धनवत्सरन्ध्रेण ग्रन्थिना),
बधा
ऽवदाय
+उत्तरैर् मन्त्रैः ("त्वयि मेधाम्" इति) कुमारं प्राशयित्वा,
त्वयि मेधां त्वयि प्रजां
त्वय् अुनिस् तेजों दधातु ।
त्वयि मेधां त्वयि प्रजां
त्वयीन्द्रं इन्द्रियं दधातु ।
त्वयि मेधां त्वयि प्रजां
त्वयि सूर्यो भाजों दधातु ।

स्नापनम्⑥

प्रतिज्ञा⑥

उत्तराभिः पञ्चभिस् (= "ऽक्षेत्रियै त्वे" त्यादिभिः) स्नापयित्वा,
क्षुत्रियै (= अचिकित्स्यव्याधेः) त्वा निर्द्रष्ट्यै त्वा..
दुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशांत् ।
अनुगासुं ब्रह्माणे त्वा करोमि
शुर्वे ते द्यावांपृथिवी उभे दुमे ।

शान्तिवचनम्⑥

शन् ते अग्निस् सुहाद्विर् अस्तु

शं द्यावांपृथिवी सुहौषधीभिः ।

शम् अन्तरिक्षं सुह वातेन ते

शन् ते चतंसः प्रदिशो भवन्तु ।

या दैवीश चतंसः प्रदिशो वातं-पल्नीर्

अभि सूर्यो विचुष्टे (=विषयति) ।

तासांन् त्वा ऽजुरसु आ दंधामि ।

प्र यक्षमं एतु निर्ऋतिं पराचैः (=प्राङ्गुखः) ।

अवर्तिनिवारणम्^⑥

अमोचि यक्षमांद दुरिताद् अवर्त्ये (=आपत्तः) ।

द्रुहः पाशान् निर्ऋत्यै च+उदंमोचि ।

अहा (=अहासीत्) अवर्तिम् (=दरिद्र्यम्), अविंदत् स्येनम् (=सुस्वम्) ।

अप्यभूद् भुद्रे सुकृतस्य लोके ।

सूर्यग्रहणमोक्षनिदर्शनम्^⑥

1

सूर्यम् ऋतन् (=प्राप्तम्) तमसो ग्राह्या

यद् द्वेवा अमुञ्च्यन्नसृजुन् व्येनसः (=व्यसृजन् एनसः) ।

(प्रतिज्ञापूर्ति:-)

एवम् अुहम् इमं क्षेत्रियाज् (=आनुवंशिकाद् [रोगात्]) जामिशँसाद् (=बन्धूक्ताद्)
द्वृहो मुञ्चामि वरुणस्यु पाशांत् ।

दधि-घृत-प्राशनम्⑥

दधि घृतमिति संसृज्य कांस्येन पृष्ठदाज्यं व्याहृतीभिरोड्कारचतुर्थाभिः ("भूः स्वाहेत्यादिभिः
प्रतिमन्त्रम्") कुमारं प्राशयित्वा, अद्विश् शेषं संसृज्य गोष्ठे निनयेत् ४

भूस्वाहा भुवस्वाहा सुवस्वाहा । ॐ स्वाहा ॥

▼ Oldenberg

4. He pours together honey and ghee; into this (mixture) he dips a piece of gold which he has tied with a noose to a Darbha blade. With the next (three) formulas (II, 12, 3-5) he gives the boy (by means of the piece of gold, some of the mixture) to eat. With the next five (verses, II, 12, 6-10) he bathes him. Then he pours curds and ghee together and gives him this (mixture which is called) 'sprinkled butter' (pr̥ṣadājya) to eat out of a brass vessel, with the Vyāhṛ̥tis to which the syllable 'Om' is added as the fourth (II, 12, 11-14). The remainder he should mix with water and pour out in a cow-stable.

मधु घृतमिति संसृज्य तस्मिन् दर्भेण हिरण्यं निष्टकर्य बध्वावदायोत्तरैर्मन्त्रैः कुमारं
प्राशयित्वोत्तराभिः पञ्चभिस्त्वापयित्वा दधि घृतमिति संसृज्य काँस्येन पृष्ठदाज्यं
व्याहृतीभिरोड्कारचतुर्थाभिः कुमारं प्राशयित्वाद्विशः शेषं संसृज्य गोष्ठे निनयेत् ।

१५ ०५ उत्तरया मातुरुपस्थ②

उत्तरया ("मा ते कुमारम्") मातुरूपस्थ आधाय,

मा ते कुमारं रक्षोवधीन्
मा धेनुरत्यासुरिणीं ।
प्रिया धनंस्य भूया
एधंमाना स्वे गृहे ।

दक्षिणे स्तने प्रतिधाप्य⑥

उत्तरया ("अयं कुमारः") दक्षिणं स्तनं प्रतिधाप्य,

अयं कुमारो ज़ुरां धंयतु दीर्घमायुः ।
यस्मै त्वरँ स्तनु! प्रप्याय (^{=प्रक्षर})
+आयुर्वर्चो यशो बलंम् ।

पृथिव्या अभिमर्शः⑥

उत्तराभ्यां ("यद्गूमेर्हदयन्दिवि चुन्द्रमंसि श्रितम्") पृथिवीमाभिमृश्य,

- यद्गूमेर्हदयन्दिवि चुन्द्रमंसि श्रितम् । तदुर्विं पश्युं (^{=पश्येयम्}) माऽहं पौत्रुमधौं रुदम् ।
- यत्ते सुसीमे हृदयं वेदाहं तत् प्रजापतौ (^{=चन्द्रमसि [छायारूपेण]}) । वेदामु तस्यं ते वृयं माऽहं पौत्रुमधौं रुदम् ।

संविष्टस्याभिमर्शनम्⑥

उत्तरेण यजुषा ("नामयति न रुदति") संविष्टम् ॥

न +आमंयति, न रुदति, यत्र वृयं वंदामसि, यत्र चाभिमृशामसि ।

5. With the next (verse, M. II, 13, 1) he places (the child) in the mother's lap; with the next (II, 13, 2) he causes her to give him her right breast; with the next two (verses, II, 13, 3. 4) he touches the earth, and after (the child) has been laid down, (he touches him) with the next (formula, II, 13, 5).

उत्तरया मातुरुपस्थ आधायोत्तरया दक्षिणं स्तनं प्रतिधाप्योत्तराभ्यां पृथिवीमभिमृश्योत्तरेण
यजुषा संविष्टम् ।

१५ ०६ उत्तरेण यजुषा②

उत्तरेण यजुषा शिरस्य उदकुम्भं निधाय,
आपंसुप्तेषु जाग्रतु रक्षाँसि निरितो नुददध्वम् ।

सूतकहोमः⑤

सर्षपान् फलीकरणमिश्रानञ्जलिनोत्तरैस् त्रिस्त्रि प्रतिस्वाहाकारं हुत्वा
हरदत्तो इत्र२।

- (सर्षपान् फलीकरणमिश्रान् जुहोति।)

अुयं कुलिं पुतयन्त्तँ (=प्रतिगच्छन्तम्) श्वानम् इवोद्वृद्धम् ।
अुजां वाशिंताम् इव मरुतः पर्यादध्वैँ (=पर्यास्याध्वम्) स्वाहा॑ ।

शण्डुरथुश् (शण्डो रथे यस्य) शण्डिकेर (शण्डिकम् बलम् इरयति) उलूखुलः ।
च्यवंनो नश्यताद् इतः स्वाहा॑ ।

अयुश् शण्डो मर्कि
उपुवीरं (यमवेक्ष्यान्ये वीरा नृनाः) उलूखूलः ।
च्यवंनो नश्यताद् इतः स्वाहा॑ ।

कुशिनीश् श्वलूमिनी॒ खजापो॑ (=खञ्जा =पडगवयो भूत्वामुवन्ति)
ऽजोपंकाशीनी॑ (=अजनिभाः) ।
अपैतु नश्यताद् इतस् स्वाहा॑ ।

मिश्रवाससः कौबेरुका
रंक्षोराजेनु प्रेषिता॑ ।
ग्राम॑ सजानयो गच्छन्ती-
च्छन्तो॑ ॐ परिदाकृतात्म्य (अनुपनीतान् - "अग्नये त्वा परिदामीति" तत्र मन्त्रः) स्वाहा॑ ।

एतान् धंतैतान् गृल्लीते-
त्य अ॒यं ब्रह्मणस्पुत्रः ।
तान् अ॒ग्निः पर्यसरुत्
तान् इन्द्र॒स् तान् बृहस्पतिः ।
तान् अ॒हं वैद ब्राह्मणः
प्रमृशुतः कूटदुन्तान्
विकेशान् लंबनस्तुनान्त् स्वाहा॑ ॥ (13)

नुक्तुज्यारिण॑ उरस्येशाज् (=उरस्युज्ज्वलान्)
छूल-हुस्तान् कंपालुपान् ।
पूर्व॑ एषां पिता ("एतान् धंतैतान् गृल्लीत") + इत्य-
उच्चैश् श्रांव्य कुर्णकं ।
मृता जंघुन्यां सर्पति
ग्राम॑ विधुरम् इच्छन्ती॑ स्वाहा॑ ।

निशीथुच्चारिणी॑ स्वसा॑
सुन्धिना॑ प्रेक्षते कुलम् ।
या स्वप्नन्तं बोध्यति
यस्यै विजातायां॑ मनः ।
तासां॑ त्वं कृष्णुवर्त्मने

क्लोमान्^३ (=श्वासकोशः) हृदयं यकृत् (=liver) ।
अग्ने अक्षीणि निरुद्धु स्वाहा ।

(पिता) संशास्ति- "प्रविष्टे प्रविष्ट एव तूष्णीमग्नावावपते" ति ६

▼ Oldenberg

6. With the next Yajus (II, 13, 6) he places a water-pot at (the child's) head, sacrifices mustard seeds and rice-chaff with his joined hands three times with each of the next (formulas, II, 13, 7-14, 2), repeating each time the word Svāhā, and says (to the people who are accustomed to enter the room in which his wife lies), 'Whenever you enter, strew silently (mustard seeds with rice-chaff) on the fire.'

उत्तरेण यजुषा शिरस्त उदकुञ्चं निधाय सर्षपान् फलीकरणमिश्रानञ्जलिनोत्तरैस्त्रिस्त्रि प्रतिस्वाहाकारं हुत्वा संशास्ति-प्रविष्ट प्रविष्ट एव तूष्णीमग्नावावपतेति ।

१५ ०७ एवमहरहरानिर्दशतायाः②

एवमहरहरानिर्दशतायाः (="निर्दशा"निर्गता दशभ्योऽहोरात्रेभ्यो या रात्रिस्त्रा)^४

▼ Oldenberg

7. This is to be done until the ten days (after the child's birth) have elapsed.

एवमहरहरानिर्दशतायाः ।

1.

https://vishvAsa.github.io/devaH/lokAntaram/images/solar_eclips

e_receding.jpg

2.

<https://archive.org/stream/EKAGNIKANDABHASHYAMSAMSKRUTHAM/EKAGNIKANDA%20BHASHYAM%20SAMSKRUTHAM#page/n153/mode/2up>

१४ नामकरणम्①

१५ ०८ दशम्यामुत्थितायां स्नातायाम्②

दशम्यामुत्थितायां स्नातायां पुत्रस्य नाम दधाति पिता मातेति ८

▼ Oldenberg

8. On the tenth day, after (the mother) has risen and taken a bath, he gives a name to the son. The father and the mother (should pronounce that name first).

दशम्यामुत्थितायां स्नातायां पुत्रस्य नाम दधाति पिता मातेति ।

१५ ०९ द्व्यक्षरज् चतुरक्षरम्②

द्व्यक्षरं चतुरक्षरं वा नामपूर्वमाख्यातोत्तरं (=क्विबन्तोत्तरम्) दीर्घाभिनिष्ठानान्तं (=दीर्घप्तरोऽभिनिष्ठानं विसर्जनीयोऽन्ते यस्य तत्) घोषवदाद्यन्तरन्तस्थम् (यरलवा अन्तस्थाः ।)
 +++(हरदत्तोदाहरणानि - गाः श्रयते इति गोश्रिः । गां प्रीणतीति गोप्रीः । हिरण्यः ददातीति हिरण्यदा: भूरिदा: हरदत्त इत्यादीन्युदाहरणानि ।
 सुदर्शनसूर्युदाहरणानि - द्व्यक्षरस्योदाहरणं - वा: उदकं ददातीति वार्द्धः, गिरं ददातीति गीर्दाः इत्यादि । चतुरक्षरस्य तु भाष्योक्तं "द्रविणोदाः वरिवोदाः" इति । एतद्व्ययमपि छान्दसम् । अन्यदपि हिरण्यदा युवतिदाइत्यादि ॥)+++ ९

▼ Oldenberg

9. (It should be a name) of two syllables or of four syllables; the first part should be a noun; the second a verb; it should have a long vowel (or) the Visarga at the end, should begin with a sonant, and contain a semi-vowel.

द्व्यक्षरं चतुरक्षरं वा नामपूर्वमाख्यातोत्तरं दीर्घाभिनिष्ठानान्तं घोषवदाद्यन्तरन्तस्थम् ।

१५ १० अपि वा②

अपि वा यस्मिन्स्वित्युपसर्गस्यात् तद्वि प्रतिष्ठितमिति हि ब्राह्मणम् (सुभद्रस्सुमुख इत्याद्युदाहरणम् । सुजातः सुदर्शन इत्यादि ।) १०

▼ Oldenberg

10. Or it should contain the particle su, for such a name has a firm foundation; thus it is said in a Brāhmaṇa.

अपि वा यस्मिन् स्वित्युपसर्गस्यात् तद्वि प्रतिष्ठितमिति हि ब्राह्मणम् ।

१५ ११ अयुजाक्षरङ् कुमार्याः②

अयुजाक्षरं कुमार्याः ११

▼ Oldenberg

11. A girl's name should have an odd number of syllables.

अयुजाक्षरं कुमार्याः ।

१५ १२ प्रवासादेत्य②

प्रवासादेत्य पुत्रस्योत्तराभ्यामभिमन्त्रणं (=अङ्गादङ्गात्)

अङ्गादङ्गात् संभंवसि हृदयादधिं जायसे । वेदो वै पुत्रनामाऽसि स जीवं शुरदंशशुतम् ।

मूर्धन्यवद्वाणं (=अश्मा भव) दक्षिणे कर्णं

मूर्धन्यवद्वाणम् -

अश्मां भव परशुर्भवुं हिरण्युमस्तुं भव ।
पृशूनान्त्वां हिङ्कारेणाभि जिग्नाम्य् असौ (→नामनिर्देशः) ।

कर्ण जपः⑥

उत्तरान्मन्त्रान् (=अग्निरायुष्मान् स वनस्पतिभिः) जपेत् १२

▼ मूल-प्रस्तुति:

(हे यजमान)

अग्निर् आयुष्मान्,
स वनुस्-पर्तिभिर् आयुष्मान्,
तेनु त्वा ॐयुषा ॐयुष्मन्तङ् करोमि ।

सोमु आयुष्मान् स ओषधीभिर् [आयुष्मान् तेनु त्वा ॐयुषा ॐयुष्मन्तङ् करोमि ।]

(हे यजमान) यज्ञ [आयुष्मान्], स दक्षिणाभिर् आयुष्मान्, [तेनु त्वा ॐयुषा ॐयुष्मन्तङ् करोमि ।]

(हे यजमान) ब्रह्मायुष्मत्, तद्ब्राह्मणैरायुष्मत्, [तेनु त्वा ॐयुषा ॐयुष्मन्तङ् करोमि ।]

(हे यजमान) देवा आयुष्मन्तः।

तैऽमृतेन [+आयुष्मन्तः] [तेनु त्वा ॐयुषा ॐयुष्मन्तङ् करोमि ।]

पितरु आयुष्मन्तुस् ते स्वधयोऽयुष्मन्तुस्, तेनु त्वा ॐयुषा ॐयुष्मन्तङ् करोमि ।

▼ भट्टभास्कर-टीका

अग्निरायुष्मान् दीर्घायुः । स वनस्पतिभिरायुष्मान् तैर्हतुभिस्तैर्वासह । तेनायुषा उभयेनायुषा त्वामायुष्मन्तं करोमि दीर्घायुषं करोमि । हे यजमान सोमादिषु 'आयुष्मान्तेन' इत्याद्यनुष्यज्यते । सोम ओषधीभिः, यज्ञो दक्षिणाभिः ब्रह्म ब्राह्मणैः, देवा अमृतेन, पितरस्स्वधया ॥

इति द्वितीये तृतीये दशमोनुवाकः ॥

▼ Oldenberg

12. [f2] When (the father) returns from a journey, he should address the child and kiss him on his head with the next two (verses, M. II, 14, 3. 4), and should murmur the next Mantras (II, 14, 5) into his right ear.

[f2]: Comp. above, Sūtra 1.

प्रवासादेत्य पुत्रस्योत्तराभ्यामभिमन्त्रणं मूर्धन्यवद्वाणं दक्षिणे कर्ण उत्तरान् मन्त्रान् जपेत्।

१५ १३ कुमारीमुत्तरेण②

कुमारीमुत्तरेण यजुषा ("सर्वस्मादात्मनुसंभूताऽसि सा जीव शुरदंशुतम् ।") अभिमन्त्रयते १३

सर्वस्माद् आत्मनुस् संभूताऽसि, सा जीव शुरदंश् शुतम् ।

▼ Oldenberg

13. With the next Yajus (II, 14, 6) he addresses a daughter (when returning from a journey).

कुमारीमुत्तरेण यजुषाऽभिमन्त्रयते।

१५ अन्नप्राशनम्①

१६०१ जन्मनोऽधि षष्ठे②

जन्मनोऽधि षष्ठे मासि ब्राह्मणान् भोजयित्वाऽशिषो वाचयित्वा दधि मधु घृतमोदनमिति
सँसृज्योत्तरैर्मन्त्रैः कुमारं प्राशयेत् ।

भूर् अुपां त्वौषधीनाँ रसुं प्राशयामि ।
शिवास्तु आपु ओषधयस् सन्त्व्,
अनमीवास्तु आपु ओषधयस् सन्त्व् असौ^(→नामनिर्देशः) ।

भुवोऽपाँ ...।
सुवरुपां ...।
भूर्भुवुरसुवरुपां ...।

तैत्तिरेण माँसेनेत्य् एके २

▼ Oldenberg

1. In the sixth month after the child's birth he serves food to Brāhmaṇas and causes them to pronounce auspicious wishes; then he should pour together curds, honey, ghee, and boiled rice, and should give (the mixture) to the boy to eat, with the next (four) Mantras (II, 14, 7-10);

जन्मनोऽधि षष्ठे मासि ब्राह्मणान् भोजयित्वाऽशिषो वाचयित्वा दधि मधु घृतमोदनमिति
सँसृज्योत्तरैर्मन्त्रैः कुमारं प्राशयेत् ।

१६०२ तैत्तिरेण माँसेनेत्येके②

तैत्तिरेण माँसेनेत्येके।

▼ Oldenberg

2. (He should feed him) with partridge, according to some (teachers).

तैक्तिरेण माँसेनेत्येके।

१६ चौलम्①

१६०३ जन्मनोऽधि तृतीये②

जन्मनोऽधि तृतीये वर्षे चौलं पुनर्वस्वोः ॥ १६.३ ॥

▼ Oldenberg

3. In the third year after his birth the Caula (or tonsure is performed) under (the Nakṣatra of) the two Punarvasus.

जन्मनोऽधि तृतीये वर्षे चौलं पुनर्वस्वोः।

१६०४ ब्राह्मणानाम् भोजनम्③

ब्राह्मणानां भोजनम् (इत्यादिकम्) उपायनवत्॥

+++ (ब्राह्मणान् भोजयित्वा

शिषो वाचयित्वा

कुमारं भोजयित्वेत्य् एतावद् इह द्रष्टव्यम् ।)+++

▼ Oldenberg

4. [f1] Brāhmaṇas are entertained with food as at the initiation (Upanayana).

[f1]: 16, 4. See above, IV, 10, 5.

ब्राह्मणानां भोजनम् उपायनवत्।

१६०५ सीमन्तवद् अग्नेर्④

सीमन्तवद् । अग्नेर् उपसमाधानादि ॥

▼ Oldenberg

5. [f2] The putting (of wood) on the fire, &c. (is performed) as at the Sīmantonnayana.

[f2]: See above, VI, 14. 2.

सीमन्तवद् अन्नेरु उपसमाधानादि।

१६ ०६ अपरेणाग्निम् प्राज्चमुपवेश्य②

अपरेणानि प्राज्चम् उपवेश्य

त्रेण्या शलल्या (=शल्यक-सूचयः), त्रिभिर्दर्भ-पुञ्जीलैः (=सविशाखा नाडीभिः), शलालु (=अपवरोदुम्बर)-ग्लाप्सेन (=गुच्छेन) +इति
तूष्णीं केशान् विनीय यथर्षि शिखा निदधाति।

▼ Oldenberg

6. [f3] He makes (the boy) sit down to the west of the fire, facing the east, combs his hair silently with a porcupine's quill that has three white spots, with three Darbha blades, and with a bunch of unripe Udumbara fruits; and he arranges the locks in the fashion of his ancestral Ṛṣis,

[f3]: Comp. VI, 14, 3.

अपरेणानि प्राज्चमुपवेश्य त्रेण्या शलल्या त्रिभिर्दर्भपुञ्जीलैः शलालुग्लाप्सेनेति तूष्णीं केशान् विनीय यथर्षि शिखा निदधाति।

१६ ०७ यथा वैषाम्②

यथा वैषां कुल-धर्मः स्यात् ॥

▼ Oldenberg

7. Or according to their family custom.

यथा वैषां कुलधर्मः स्यात्।

१६०८ अपाँ②

उपनयनवद् दिग्-वपनाद्य् अपां संसर्जनाद्य-आ-केश-निधानात् समानम् ॥ १६.८ ॥

▼ Oldenberg

8. [f4] The ceremonies beginning with the pouring together of (warm and cold) water and ending with the putting down of the hair are the same (as above; comp. M. II, 14, 11).

[f4]: See IV, 10, 5-8.

अपाँ संसर्जनाद्याकेशनिधानात्समानम्।

१६०९ क्षुरं प्रक्षाल्य②

क्षुरं प्रक्षाल्य निदधाति ॥

▼ Oldenberg

9. He puts down the razor after having washed it off.

क्षुरं प्रक्षाल्य निदधाति।

१६१० तेन त्यहम्②

तेन त्र्य-अहं कर्म-निवृत्तिः ॥

▼ Oldenberg

10. [f5] The ceremony is (repeated) three days with the (same razor). (Then) the rite is finished.

[f5]: I translate as if the words *tena tryaham* and *karmanivṛttiḥ* formed two Sūtras.

तेन त्र्यहं कर्मनिवृत्तिः।

१६ ११ वरन् ददाति②

वरं ददाति ॥

▼ Oldenberg

11. (The father) gives an optional gift (to the Brāhmaṇa who has assisted).

वरं ददाति।

१६ १२ एवङ् गोदानम्②

एवं (=चौलवत्) गोदानम् अन्यस्मिन् अपि नक्षत्रे षोडशे वर्षे ॥

▼ Oldenberg

12. The Godāna (or the ceremony of shaving the beard, is performed) in the sixteenth year, in exactly the same way or optionally under another constellation.

एवं गोदानम् अन्यस्मिन् अपि नक्षत्रे षोडशो वर्षे।

१६ १३ अग्निगोदानो वा②

अग्नि-गोदानो (ब्रह्मचारी) वा स्यात् ॥

▼ Oldenberg

13. [f6] Or he may perform the Godāna sacred to Agni.

[f6]: 'Having performed the same rites as at the opening of the study of the Āgneya-kāṇḍa, he performs an Upasthāna to the deities as taught with regard to the Śukriyavrata.' Haradatta. - 'After the ceremonies down to the Ājyabhāgas have been performed, one chief oblation of Ājya is offered with the formula, "To Agni, the Ṛṣi of the Kāṇḍa, svāhā!"' Sudarśanārya.

आग्निगोदानो वा स्यात्।

१६ १४ संवत्सरङ् गोदानव्रत(२)मेक②

संवत्सरं गोदानव्रतमे (क्रित्ये) क उपदिशन्ति ॥ १६.१४ ॥

▼ Oldenberg

14. [f7] Some prescribe the keeping of a vow through one year in connection with the Godāna.

[f7]: Comp. the statements given in the note on Gobhila III,

संवत्सरं गोदानव्रत(२)मेक उपदिशन्ति।

१६ १५ एतावन्नाना सर्वन्②

एतावन् नाना (=भेदः) - सर्वान् केशान् (शिखाम् अपीति केचित्) वापयते (आचार्येण, वरदानज् चाचार्यैव ।)
॥

▼ Oldenberg

15. The difference (between the Kaula and the Godāna) is that (at the Godāna) the whole hair is shaven (without leaving the locks).

एतावन्नाना सर्वान् केशान् वापयते ।

१६ १६ उदकोपस्पर्शनमिति छन्दोगाः②

(अहरहरु) उदकोपस्पर्शनम् इति छन्दोगाः १६

▼ Oldenberg

16. [f8] According to the followers of the Sāma-veda he should 'touch water.'

[f8]: The udakopasparśana according to the rite of the Sāmavedins is described by Gobhila, I, 2, 5 seqq.

उदकोपस्पर्शनमिति छन्दोगाः ।

1.

...//...//...//.../static/taittirIyam/sUtram/ApastambaH/gRhyam/sUtra-pAThaH/vishvAsa-prastutiH/16_chaulam/sImantonnayanam

2.

...//...//...//.../static/taittirIyam/sUtram/ApastambaH/gRhyam/sUtra-pAThaH/vishvAsa-prastutiH/16_chaulam/chaulam

१७ गृह्यनिर्मणम्①

१७ ०१ दक्षिणाप्रत्यक्प्रवणमगारावकाशमुद्घत्य②

दक्षिणा-प्रत्यक्_(=पश्चिम)-प्रवणम्_(=निम्नम्) अगरावकाशम्_(खनित्रेण) उद्घत्य, पालाशेन शमीमयेन वोदूहेनैतामेव दिशम् उत्तरया_(="यदूमः कूर" मित्येतया) +उदूहति ॥

यद् भूमे: कूरं तद् इतो हंरामि,
परांचीन् निर्वैरतिं निर्वाहयामि ।
इदं श्रेयोऽवुसानुम्_(=स्थानम्) आगन्म_(=आगतवन्तो) देवा,
गोमुद् अश्वांवद् इदम् अंस्तु प्रभूम् ।

▼ Oldenberg

1. The ground for building a house should be inclined towards the south-west. He elevates the surface and sweeps (the earth) with a broom of Palāśa wood or of Sami wood, with the next (verse, M. II, 15, 1), in the same (south-west) direction;

दक्षिणाप्रत्यक्प्रवणमगारावकाशमुद्घत्य पलाशेन शमीमयेन वोदूहेनैतामेव दिशमुत्तरयोदूहति ॥

१७ ०२ एवन् त्रिः②

एवं त्रिः ॥

▼ Oldenberg

2. In the same way three times.

एवं त्रिः ।

१७ ०३ कूप्तमुत्तरयाभिमृश्य②

(समं यथा तथा) कूप्तम् उत्तरय ("स्योना पृथिवी") + अभिमृश्य

प्रदक्षिणं स्थूणागर्तन् खानयित्वा (नकारस्त्रान्दसः)

ॐ यन्तरं (=बहिरारभ्य मध्ये यथा समाप्त इति हरदत्तः, विपरीतम् इति सुदर्शनसूरिः) पाँसून् उदुप्प (उद्भव्य)

०२ स्योना पृथिवी⑥

स्योना" (=सुखरूपा) पृथिवि भव+

अनृक्षरा" (=कण्टकादिरहिता) निवे"शनी ।

य"च्छा नश् श"र्म सप्र"था: (=सकीर्तिः) ।

मन्त्रः - द्वारस्थूणामन्त्रणम्⑥

उत्तराभ्यां (=इहैव तिष्ठे) दक्षिणं द्वारस्थूणाम् अवदधाति ३

इहैव तिष्ठ निमिता (=निखाता)

(तक्षकृत-) तिल्वला (=तिलकवती) स्याद् इरा (=अन्न) वती ।

मध्ये ताल्पर्यस्य (=गृहस्य [द्वारस्य]) तिष्णान् (त)

मा त्वा प्रापंत्र् अघायवः ।

आ त्वा कुमारस् तरुण्

आ बुत्सो जगता सुह ।

आ त्वा परिसुतः (=सुरायाः → घृतस्य) कुम्भा

आ दुध्नः कलंशीर् (मञ्चनार्थम्) अयन् ।

▼ Oldenberg

3. He touches the ground, which has thus been prepared, with the next (verse, II, 15, 2). Then he has the pits for the posts dug from left to right, throws the earth (from the pits) towards the inside (of the building-ground), and erects the right doorpost with the next two (verses, M. II, 15, 3. 4)

कूप्तमुत्तरयाभिमृश्य प्रदक्षिणं स्थूणागर्तान् खानयित्वाभ्यन्तरं पाँसूनुदूष्योत्तराभ्यां दक्षिणा
द्वारस्थूणामवदधाति ॥

१७ ०४ एवमितराम् एताभ्यामेव②

एवमितराम् (सव्य-द्वारस्थूणाम्)४

▼ Oldenberg

4. In the same way the other (door-post).

एवमितराम्।

१७ ०५ यथाखातमितरा अन्ववधाय②

यथाखातम् इतरा (वंशस्तम्भान्) अन्ववधाय
वैशम् आधीयमानम् उत्तरेण यजुषा (= "ऋतेन स्थूणै") ऽभिमन्त्रयते ५

ऋतेन स्थूणांव् (=स्तम्भम्) अधिरोह वृंशो
ऽग्नो विराजुन् अपसेध शत्रून् ।

▼ Oldenberg

5. Having erected after (the door-posts) the other (posts) in the same order in which (the pits) have been dug, he

recites the next Yajus (II, 15, 5) over the ridge-pole when it is placed (on the posts),

यथाखातमितरा अन्ववधाय वैशमाधीयमानमुत्तरेण यजुषाऽभिमन्त्रयते ।

१७ ०६ सम्मितमुत्तरैर्यथालिङ्गम्②

(अगारम्) सम्मितम् (=संकृप्तं) उत्तरैर् (= "ब्रह्म च ते क्षत्रम्") यथालिङ्गम् (अभिमन्त्रयते) ६

ब्रह्मं च ते क्षत्रज् च पूर्वे स्थूणैः अुभिरंक्षतु ।
युजश् चु दक्षिणाश् चु दक्षिणे [स्थूणैः अुभिरंक्षतु] ।
इषश् चौर्जश् (शारदौ मासौ) चापरे [स्थूणैः अुभिरंक्षतु] ।
मित्रश् चु वरुणश् चोत्तरे [स्थूणैः अुभिरंक्षतु] ।
धूर्मस् ते स्थूणाराजः
श्रीस् ते स्तूपः (=पृष्ठवंशः) । (५)

▼ Oldenberg

6. The next (six) (Yajus formulas, II, 15, 6-11) over the (house when it is) finished, according to the characteristics contained in the single formulas.

सम्मितमुत्तरैर्यथालिङ्गम् ।

१८ गृहप्रवेशविधि:①

१७ ०७ पालाशं शमीमयम्②

पालाशं शमीमयं वेधम् (पाकाग्वाव) आदीप्योत्तरयर्च ("उद्धियमाण" इत्येतया पञ्चपादया) ॐ निम्
उद्घृत्य

उद्धियमाणु उद्घृतं पाप्मने मा
यद् अविद्युन् यच् च विद्युश्चुकारं ।
(रात्रौ प्रवेश) अह्ना यद् एनः कृतम् अस्ति पापुँ
(अहनि प्रवेश) रात्र्या यद् एनः कृतम् अस्ति पापुँ
सर्वस्मान् मोदधुतो (त्वम्) मुञ्चते समांत् ।

अगारप्रतिपादनम्⑥

उत्तरेण यजुषा ("इन्द्र स्य गृहा वसुमन्तो वरुथिनः") ॐ गारं प्रपाद्य

इन्द्रस्य (मम) गृहा वसुमन्तो वरुथिनुस् (=गृह/[+अवयवा]) -
तान् अहूँ सुमन्तसः प्रपंद्ये ।

प्रतिष्ठापनम्⑥

उत्तरपूर्वदेशे ॐ गारस्योत्तरया ("अमृताहुति" मित्यनया) ॐ निं प्रतिष्ठापयति ७

अमृताहुतिम् अमृतांयाज् जुहोम्य् (→स्थापयामि)
अनिं पृथिव्याम् अमृतस्य जित्यै ।
तयां ७नुन्तं कामंम् अहज् जंयानि

प्रजापतिर् यं प्रथमो जिगाय
+अग्निम् अग्नौ(→पृथिव्या) स्वाहां ।
(इयं वा अग्निवैश्वानरः इति श्रुतेः।)

▼ Oldenberg

7. He sets a piece of Palāśa wood or of Śamī wood on fire, takes the fire up (in a dish) with the next verse (II, 15, 12), carries it to the house with the next Yajus (II, 15, 13), and places the fire in the north-eastern part of the house with the next (II, 15, 14).

पालाशं शमीमयं वेधमादीप्योत्तरयर्चाऽग्निम् उद्भृत्योत्तरेण यजुषाऽगारं प्रपाद्योत्तर-पूर्वदेशे
ऽगारस्योत्तरयाऽग्निं प्रतिष्ठापयति।

१७ ०८ तस्माद्दक्षिणमुदधानायतनम् भवति②

तस्माद् दक्षिणम् उदधानायतनं भवति ८

▼ Oldenberg

8. The place for the water-barrel is to the south of that spot.

तस्माद्दक्षिणमुदधानायतनं भवति।

१७ ०९ तस्मिन्विषूचीनाग्रान् दर्भान्②

तस्मिन् विषूचीन् आग्रान् (=सर्वतो-दिक्कान्) दर्भान् संस्तीर्य तेषूत्तरया ("अन्नपत" इत्येतया) त्रीहियवान्
न्युप्य तत्रोदधानं प्रतिष्ठापयति ९

अन्नंपुते ऽन्नंस्य नो देहि।
अनुमीवस्य (=आरोग्यकरस्य) शुभ्मिणः (=बलिनः) ।

प्रप्रं दातारन् तारिषः।
ऊर्जन् (अन्नं बलं वा) नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ।

▼ Oldenberg

9. He strews there Darbha grass, so that its points are turned in every direction, pours rice and barley-grains over the (grass) with the next (verse, II, 15, 15), and thereon he places the water-barrel.

तस्मिन्विषूचीनाग्रान् दर्भन् संस्तीर्य तेषूत्तरया व्रीहियवान् न्युष्य तत्रोदधानं प्रतिष्ठापयति।

१७ १० तस्मिन्नुत्तरेण यजुषा②

तस्मिन् उत्तरेण यजुषा ("अरिष्टा अस्माकं मित्यनेन) चतुर उद-कुम्भान् आनयति १०

अरिष्टा अुस्माकं वीरास् सन्तु
मा परा सेचि मे धनम् । (४४)

▼ Oldenberg

10. With the next (Yajus, II, 15, 16) he pours four potfuls of water into it.

तस्मिन्नुत्तरेण यजुषा चतुर उदकुम्भानानयति।

१७ ११ दीर्घमुत्तरयाऽनुमन्त्रयते अथ②

(यदि उदधानं दीर्घम्) दीर्घम् उत्तरया ("भूमिभूमिम् अगात्" इत्येतया) अनुमन्त्रयते ११

भूमिर् भूमिम् अगान्
माता मातरम् अप्य अंगात् ।

भूयास्मं पुत्रैः पुशुभिर्
यौ नौ द्वेष्टि स भिंद्यताम् ।(४५)

▼ Oldenberg

11. If (the barrel) breaks, he recites the next (verse, II, 15, 17)
over it.

दीर्घमुत्तरयाऽनुमन्त्रयते ।

१७ १२ अग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते②

अग्नेरुपसमाधानाद्य-आज्यभागान्ते उत्तरा आहुतीर् ("वास्तोष्टते प्रतिजानीहि, वास्तोष्टते शम्या,
वास्तोष्टते प्रतरणो न एधि, अमीवहा वास्तोष्टत") हुत्वा जयादि प्रतिपद्यते १२

वा"स्तोष्टते प्रति जानीहू अस्मा"न्त्
स्व-आवेशो" (=सुगमो) अनमीवो" (=आरोग्यकरः) भवा नः ।
य"त् त्वे"महे प्रति त"न् नो जुषस्व
शं" न एधि द्विप"दे शं" च"तुष्पदे ।

वा"स्तोष्टते शम्या"या (=सुखया) सँस"दा ते
सक्षीम"हि (\leftarrow सच समवाय) रण्व"या (=रममाण्या) गातुम"त्या (=गामिन्या) ।
आ"वः क्षेम"य (γ =लब्धस्य रक्षणे) उत"यो"गे (=अलब्धस्य लाभे) व"रं नो
(हे विश्वेदेवाः) यूय"म् पात स्वस्ति"भिः स"दा नः ।

वा"स्तोष्टते प्रत"रणो न एधि
गो"भिर् अ"श्वेभिर् इन्दो (\leftarrow इन्द्रः ऐश्वर्यकर्मा/ उदिवर्वा क्लेदकर्मा) ।
अज"रासस् ते सख्ये" स्याम
पिते"व पुत्रा"न् प्रति नो जुषस्व ।

२१ अमीवहा वास्तोष्टते⑥

अमीवहा" (=व्याधिहा) वास्तोष्पते
वि"श्वा रूपा"प्य् आ विश"न् ।
स"खा सुशे"व_(फ) एधि नः ।

▼ Oldenberg

12. After the ceremonies from the putting of wood on the fire down to the Ājyabhāga oblations have been performed, he offers the (four) oblations (indicated by the) next (Mantras; II, 15, 18-21); then he enters upon the performance of the Jaya and following oblations.

अग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्ते उत्तरा आहुतीरुत्वा जयादि प्रतिपद्यते।

१७ १३ परिषेचनान्तङ् कृत्वोत्तरेण②

परिषेचनान्तं कृत्वोत्तरेण ("शिवं शिवं"मित्यनेन) यजुषोदकुष्मेन (न हस्तेन) त्रिः प्रदक्षिणम् अन्तरतो (न बहिः) इगारं निवेशनं (शयनदेशः) वा परिषिच्य शिवं शिवम् ॥

अग्न्यन्तरानयनम्③

(ततो इग्न्यन्तराण्य् अप्य् औपासनादीन्य् आनयति।)

ब्राह्मणभोजनम्④

ब्राह्मणान् भोजयेद् अपूपैस् सकृतुभिर् ओदनेनेति १३

▼ Oldenberg

13. Having performed (the rites) down to the sprinkling (of water) round (the fire), he should sprinkle (water) with a water-pot around the house or the resting-place on the inside, with the next Yajus (II, 15, 22) three times from left to right; then he should serve cakes, flour, and boiled rice to the Brāhmaṇas.

परिषेचनान्तं कृत्वोत्तरेण यजुषोदकुञ्जेन त्रिः प्रदक्षिणमन्तरतोऽगारं निवेशनं वा परिषिद्धं
ब्राह्मणान् भोजयेदपूर्वैस्सकृतुभिरोदनेनेति।

१९ बालग्रहगृहीतस्य कुमारस्य तन्निवर्तकं कर्म①

१८०१ श्वग्रहगृहीतङ्कुमारम्②

श्वग्रह (=श्वेत नदति, श्ववदा चैषते) गृहीतं कुमारं

तपोयुक्तो (=यावन्मनस्तोषमनशनादियुक्तः) जालेन प्रच्छाद्य कंसं किङ्किणिं (=लोहघण्टा) वा

हादयन्त्रं (=पुरुषान्तरण ध्वानयन्)

अद्वारेण (=भित्यादिकमपसार्य मार्गं कृत्वा) सभां प्रपाद्य

सभाया मध्ये ऽधिदेवनम् (=दीवनं यत्र कुर्वन्ति कितवः) उद्भृत्य+अवोक्ष्य

+अक्षान् (=विभीतकफलानि, केचित्कारा इति) च्युप्य

अक्षेषूत्तानं (=शयानम्) निपात्य

दध्ना लवणमिश्रेणाज्जलिनोत्तरैर् ("कूर्कुरस्तुकूर्कुर" इत्यादिभिः "श्वानमिच्छवादन्नं पुरुषं छत्" इत्यन्तैः.)

अवोक्षेत् प्रातर्मध्यन्दिने सायम् १

▼ Oldenberg

1. [f1] When a boy is attacked by the dog-demon (i.e. epilepsy), (the father or another performer of the ceremony), having devoted himself to austerities (such as fasting), covers him with a net. Then he causes a gong to be beaten or a bell to be rung, takes (the boy) by another way than the door into the gambling-hall, raises (the earth in the middle of the hall) at the place in which they gamble, sprinkles it (with water), casts the dice, lays (the boy) on his back on the dice, and besprinkles him with his joined hands with curds and salt, with the next (eleven) (formulas, II, 16, 1-11), in the morning, at noon, and at night.

[f1]: 18, 1. Comp. Pāraskara I, 16, 24; Hiraṇyakeśin II, 2, 7.

श्वग्रहगृहीतं कुमारं तपोयुक्तो जालेन प्रच्छाद्य कैसं किङ्किणिं वा ह्रादयन्नद्वारेण सभां प्रपाद्य
सभाया मध्येऽधिदेवनमुद्धत्यावोक्ष्याक्षान्न्युप्याक्षेषूत्तानं निपात्य दधा
लवणमिश्रेणाङ्गजिलिनोत्तरैरवोक्षेत्प्रातर्मध्यन्दिने सायम् ।

१८०२ अगदो भवति②

अगदो (=अरोगा) भवति २

▼ Oldenberg

2. Then he will get well.

अगदो भवति।

१८०३ शङ्खिनङ्कुमारम्②

शङ्खिनं (=शङ्खवन्नदत्तं) कुमारं तपोयुक्तं (=यावन्मनस्तोषमनशनादियुक्तः)
उत्तराभ्याम् ("एते ते प्रतिदृश्येते" इत्येताभ्यां) अभिमन्त्र्य
("ऋषिबर्णधः प्रबोधः" इत्येतत्या) उत्तरयोदकुम्भेन शिरस्तो ऽवनयेत्
प्रातर् मध्यन्दिने सायम् ३

▼ Oldenberg

3. [f2] Over a boy who suffers from the 'Śaṅkha' disease, (the father, &c.) having devoted himself to austerities, should recite the next two (verses, II, 16, 12. 13), and should pour (water) on his head with a water-pot with the next (verse, II, 16, 14), in the morning, at noon, and at night.

[f2]: 'Saṅkhin is a person attacked by such a disease that he utters cries like the sound of a conch trumpet (śaṅkha).' Haradatta.

शङ्खिनं कुमारं तपोयुक्त उत्तराभ्यामभिमन्त्र्योत्तरयोदकुम्भेन शिरस्तोऽवनयेत्रातर्मध्यन्दिने
सायम् ।

१८०४ अगदो भवति②

अगदो(=अरोगो) भवति ४

▼ Oldenberg

4. Then he will get well.

अगदो भवति।

२० सर्पबलिः①

१८ ०५ श्रावण्याम्②

श्रावण्यां पौर्णमास्याम् अस्तमिते स्थालीपाकः ५

▼ Oldenberg

5. [f3] On the day of the full moon of (the month) Śrāvāṇa after sunset a Sthālīpāka (is offered).

[f3]: Here follows a description of the Sarpabali.

श्रावण्यां पौर्णमास्यामस्तमिते स्थालीपाकः ।

१८ ०६ पार्वणवदाज्यभागान्ते②

पार्वणवद् आज्यभागान्ते स्थालीपाकाद् +धुत्वा
ऽज्जलिनोत्तरैः प्रतिमन्त्रं _(३) किंशुकानि जुहोति ६

जुग्धो मशंको, जुग्धा वितृष्टिरु, जुग्धो व्यंदध्वरः स्वाहा॑ ।
जुग्धो व्यंदध्वरो, जुग्धो मशंको, जुग्धा वितृष्टिस् स्वाहा॑ ।
जुग्धा वितृष्टिरु, जुग्धो व्यंदध्वरो, जुग्धो मशकुस् स्वाहा॑ ॥ (२५ विन्यासे ऽत्र सर्पकृतिः)

▼ Oldenberg

6. [f4] After the ceremonies down to the Ājyabhāga oblations have been performed in the same way as at the fortnightly sacrifices, he sacrifices of the Sthālīpāka, and with each of the next (formulas, II, 16, 15-17) he offers with his joined hands Kimśuka flowers.

[f4]: Comp. above, III, 7, 2-3.

पार्वणवदाज्यभागान्ते स्थालीपाकाद्बृत्वाऽजलिनोत्तरैः प्रतिमन्त्रं किंशुकानि जुहोति ।

१८ ०७ उत्तराभिस्तिसृभिरारग्वधमय्यस्समिधः②

उत्तराभिस् तिसृभिर् आरग्वध-मय्यस् समिधः ७

इन्द्रं जहि दन्दुशूकं
पुक्षिणं यस् सरीसुपः ।
दुङ्ख्यन्तंज् च दुशन्तंज् चु
सर्वांस् तान् इन्द्रं जंभयु_(=स्तम्भय) स्वाहा ।

अुप्सु जांतु सरें वृद्धं
द्वेवानाम् अपि हस्त्य ।
त्वम् अंग इन्द्र-प्रेषितस्
स नो मा हिंसीः स्वाहा ।

त्राणम् असि।
पुरित्राणम् असि।
पुरिधिर् असि ।
अन्नैन मनुष्यांस् त्रायसे, तृणैः पुश्नॄ, गुर्तेन सुर्पान्, युजेन द्वेवान्त् स्वधया प्रितृन् स्वाहा ।

▼ Oldenberg

7. With the next (three) verses (II, 17, 1-3) (he offers) pieces
of Āragvadha wood (Cathartocarpus fistula);

उत्तराभिस्तिसृभिरारग्वधमय्यस्समिधः ।

१८ ०८ आज्याहुतीरुत्तराः②

आज्याहुतीर् उत्तराः ८

(सर्वाधिपते!) तत् सूत्यं यत् तेऽमावृस्यांयाज् च पौर्णमास्याज् चु विषबूलिं हरन्ति।
 सर्वं उदर-सूर्पिणः तत् (बलि) ते प्रेरते (=प्रामुचन्ति), त्वयि संविशन्ति।
 त्वयि नस् सूतस् (आत्रितान्), त्वयि सुदध्यो (सर्वभ्यो), वृष्ट्यो नः परिदेहि ।
 (वर्षऋतौ सर्पबाहुल्यम्!)

नमो अस्तु सुर्पेभ्यो
 ये के चं पृथिवीम् अनु ।
 ये अन्तरिक्षे द्विवि
 तेभ्यं सुर्पेभ्यो नमः॥

ये ऽदो, रौचुने द्विवो,
 ये वा सूर्यस्य रुश्मिषु ।
 येषांम् अप्सु सदः कृतं
 तेभ्यः सुर्पेभ्यो नमः ॥

या इष्वो यातुधानानां
 ये वा वनस्पतीर् अनु ।
 ये वाऽवुटेषु (→बिलेषु) शेरते
 तेभ्यः सुर्पेभ्यो नमः ॥

▼ Oldenberg

8. Then the Ājya oblations (indicated by the) next (Mantras, II, 17, 4-7).

आज्याहृतीरुत्तराः ।

१८०९ जयादि प्रतिपद्यते②

जयादि प्रतिपद्यते ९

▼ Oldenberg

9. Then he enters upon the performance of the Jaya and following oblations.

जयादि प्रतिपद्यते।

१८ १० परिषेचनान्तङ् कृत्वा②

परिषेचनान्तं कृत्वा

बलिनिर्वापः⑤

बलिहरण-सङ्कल्पः⑥

वाग्यतस् संभारान् आदाय प्राचीम् उदीचीं वा दिशम् उपनिष्कम्य
स्थण्डिलं कल्पयित्वा

तत्र प्राचीर् उदीचीश् च तिसस् तिसो लेखा लिखित्वा

(तासां समीपे) ऽद्विर् उपनिनीय (- सर्वदेवजनेभ्यो ददाति यथापितुभ्यः पिण्डदाने ।)

तासूत्तरया सकृत्वा (भृष्टयवादिवृणानि) निवपति (ताः सर्वा लेखाः यथा बलिव्यासुयात्) १०

नमो अस्तु सुर्पेभ्यो

ये पार्थिवा य आन्तरिक्ष्यां ये दिव्यां ये द्विश्याः ।

(उपक्रमे) तेभ्यं इमं ब्रुलिं हरिष्यामि ।

(मार्गशीर्षा तु) तेभ्यं इमं ब्रुलिम् अंहार्षम् ।

▼ Oldenberg

10. Having performed (the rites) down to the sprinkling (of water) round (the fire), he silently takes the objects required (for the rites which he is going to perform), goes out in an easterly or northerly direction, prepares a raised surface, draws on it three lines directed towards the east

and three towards the north, pours water on the (lines), and lays (an offering of) flour (for the serpents) on them, with the next (formula, II, 17, 8).

परिषेचनान्तं कृत्वा वाग्यतस्सम्भारानादाय प्राचीमुदीचीं वा दिशमुपनिष्क्रम्य स्थण्डिलं कल्पयित्वा तत्र प्राचीरुदीचीश्च तिस्सस्तो लेखा लिखित्वाऽद्विरूपनिनीय तासूत्तरया सक्तून्निवपति ।

१८ ११ तूष्णीं सम्पुष्का②

तूष्णीं सम्पुष्का (=अक्षता) धाना, लाजान्, आञ्जनाभ्यज्जने, स्थगर (=गन्धविशेषः - betel?) +उशीरम् (=Vettiver grass) इति (६ द्रव्याणि) ११

▼ Oldenberg

11. Silently (he lays down) unground (?) grain, roasted grain, collyrium, ointment, (the fragrant substance called) Sthagara, and Uśīra root.

तूष्णीं सम्पुष्का धाना लाजानाञ्जनाभ्यज्जने स्थगरोशीरमिति ।

१८ १२ उत्तरैरुपस्थायापः②

उत्तरैरुपस्थायापः परिषिच्याप्रतीक्षस् (→ पृष्ठतो प्रतीक्षमाणस्) तूष्णीम् एत्य "अपश्वेत पदेत्याभ्याम्" उद-कुभेन त्रिः प्रदक्षिणम् अन्तरतोऽगारं निवेशनं वा परिषिच्य

प्रत्येत्य गृहपरिषेचनमन्त्रौ⑥

उपस्थानमन्त्राः⑥

तक्षंकु, वैशालिये- धूतरांष्ट्ररावतस् ते जीवास्,
त्वयि नस् सुतस्, त्वयि सुद्भ्यो (सर्वभ्यो), वृष्णाभ्यो नः परिदेहि ।
धूतरांष्ट्ररावतु तक्षंकस् ते वैशालेयो जीवास्...।

(स्वरः शोधितः।)

अहिंसातिबुलस्ते जीवास्...।
अतिबलाहुःसस्ते जीवास्...।
(व्यस्तप्रयोगे सम्बोधन इह स्वरव्यत्ययः।)

ये दंदुशूकाः पार्थिवास्- ताँस् त्वम् इतः पुरो गव्यूतिं निवेशय ।
सन्ति वै नंश् शुफिनुस्, सन्ति दुष्ठिनुस्, ते वो नेद् +धिनसान्, न्येद् युयम् अुस्मान् हिनसांत ।

(प्रतिदिशम् मन्त्रः।)

सुमीची नामासि प्राची दिक्। तस्यांस् ते ऽग्निर् अधिपतिर्, असुतो रक्षिता ।
यश् चाधिपतिर्, यश् चं गृप्ता - ताभ्यां नमुस्, तौ नौं मृडयताम्।
ते यं द्विष्पो, यश् चं नो द्वेष्टि - तं वां जंभे दधामि ।

मन्त्रः⑥

ओजुस्विनी नामासि दक्षिणा दिक्।
तस्यांस् त इन्द्रोऽधिपतिः, पृदांकू रक्षिता
यश् चाधिपतिर्, यश् चं गृप्ता - ताभ्यां नमुस्, तौ नौं मृडयताम्।
ते यं द्विष्पो, यश् चं नो द्वेष्टि - तं वां जंभे दधामि ।

प्राची नामासि प्रतीची दिक्।
तस्यांस् ते सोमोऽधिपतिः स्वजो रक्षिता
यश् चाधिपतिर्, यश् चं गृप्ता - ताभ्यां नमुस्, तौ नौं मृडयताम्।
ते यं द्विष्पो, यश् चं नो द्वेष्टि - तं वां जंभे दधामि ।

अुवस्थावा नामास्युदींची दिक्।
तस्यांस् ते वरुणोऽधिंपतिस् तिरश्चराजी रक्षिता

यश् चाधिंपतिर् यश् च गोप्ता - ताभ्युं नमुस्, तौ नो मृडयताम्।
ते यं द्विष्ठो, यश् च नो द्वेष्टि - तं वां जंभे दधामि ।

अधिंपत्नी नामासि ब्रह्मती दिक्।
तस्यांस् ते ब्रह्मस्पतिर् अधिंपतिः श्वित्रो रक्षिता

यश् चाधिंपतिर् यश् च गोप्ता - ताभ्युं नमुस्, तौ नो मृडयताम्।
ते यं द्विष्ठो, यश् च नो द्वेष्टि - तं वां जंभे दधामि ।

ब्रशिनी नामासीयं दिक्।
तस्यांस् ते युमोऽधिंपतिः कुल्माष-ग्रीवो रक्षिता

यश् चाधिंपतिर् यश् च गोप्ता - ताभ्युं नमुस्, तौ नो मृडयताम्।
ते यं द्विष्ठो, यश् च नो द्वेष्टि - तं वां जंभे दधामि ।

हेतयो नामं स्थ्य, तेषां वः पुरो गृहा, अग्निर् वु इषंवः, सलिलो वांत-नामम्।
(वाताशिनो हि सर्पः। तस्य वातस्य नमयिता = उपस्थापयिता। नपुंसकलिङ्गं सामान्यविवक्षायाः।)

तेभ्यो वो नमुस्, ते नो मृडयत।

▼ मूल-प्रस्तुतिः

ते यन् द्विष्ठो
यश्च नो द्वेष्टि
तवैँ वो जंभे दधामि ॥

▼ Keith

him whom we hate and him who hateth us, I place him within
your jaws.

▼ सायण-टीका

ते च वयं नगस्कृतरुद्राः सन्तो यं वैरिणं तूष्णीमवस्थितमपि द्विष्मः, यश्च वैरी
नोऽस्मांस्तुष्णीमवस्थितानपि द्वेष्टि तमुभयविधं वैरिणं हे रुद्रा वो युष्माकं जम्मे विदारितास्ये
दधामि स्थापयामि।

निलिम्पा नामं स्यु, तेषां वो दक्षिणा गृहा, पितरों वु इषंवः, सगंरो वात-नामम्।

तेभ्यों वो नमुस्, ते नों मृडयत।

▼ मूल-प्रस्तुतिः

ते यन् द्विष्मो
यश्च नो द्वेष्टि
तव् वो जम्मे दधामि ॥

▼ Keith

him whom we hate and him who hateth us, I place him within
your jaws.

▼ सायण-टीका

ते च वयं नगस्कृतरुद्राः सन्तो यं वैरिणं तूष्णीमवस्थितमपि द्विष्मः, यश्च वैरी
नोऽस्मांस्तुष्णीमवस्थितानपि द्वेष्टि तमुभयविधं वैरिणं हे रुद्रा वो युष्माकं जम्मे विदारितास्ये
दधामि स्थापयामि।

वृजिणो नामं स्यु, तेषां वः पुश्चाद् गृहा, स्वप्रों वु इषंवः, गह्वरो वात-नामम्।

तेभ्यों वो नमुस्, ते नों मृडयत।

▼ मूल-प्रस्तुतिः

ते यन् द्विष्मो
यश्च नो द्वेष्टि
तव् वो जम्मे दधामि ॥

▼ Keith

him whom we hate and him who hateth us, I place him within your jaws.

▼ सायण-टीका

ते च वर्यं नगस्कृतरुद्राः सन्तो यं वैरिणं तूष्णीमवस्थितमपि द्विष्मः, यश्च वैरी
नोऽस्मांस्तुष्णीमवस्थितानपि द्वेष्टि तमुभयविधं वैरिणं हे रुद्रा वो युष्माकं जम्मे विदारितास्ये
दधामि स्थापयामि।

अुवृस्थावान्नो नामं स्यु, तेषां व उत्तरद् गृहा, आपों वु इषंवृ, समुद्रो वांतनामम्।

तेभ्यों वो नमुस्, ते नों मृडयत।

▼ मूल-प्रस्तुति:

ते यन् द्विष्मो
यश्च नो द्वेष्टि
तव॑ वो जम्मे दधामि ॥

▼ Keith

him whom we hate and him who hateth us, I place him within your jaws.

▼ सायण-टीका

ते च वर्यं नगस्कृतरुद्राः सन्तो यं वैरिणं तूष्णीमवस्थितमपि द्विष्मः, यश्च वैरी
नोऽस्मांस्तुष्णीमवस्थितानपि द्वेष्टि तमुभयविधं वैरिणं हे रुद्रा वो युष्माकं जम्मे विदारितास्ये
दधामि स्थापयामि।

अधिंपतयो नामं स्यु, तेषां व उपरि गृहा, वृष्ट वु इषुवो, ऽवंस्वान् वात-नामम्।

तेभ्यों वो नमुस्, ते नों मृडयत।

▼ मूल-प्रस्तुति:

ते यन् द्विष्पो
यश्च नो द्वेष्टि
तवैँ वृ जम्भे दधामि ॥

▼ Keith

him whom we hate and him who hateth us, I place him within your jaws.

▼ सायण-टीका

ते च वयं नगस्कृतरुद्राः सन्तो यं वैरिणं तूष्णीमवस्थितमपि द्विष्मः, यश्च वैरी नोऽस्मांस्तुष्णीमवस्थितानपि द्वेष्टि तमुभयविधं वैरिणं हे रुद्रा वौ युष्माकं जम्भे विदारितास्ये दधामि स्थापयामि।

क्रुव्या नामं स्यु पार्थिवास्, तेषां व इह गृहा, अन्नं वृ इषंवो, निमिषो वांतनामम्।
तेभ्यों वृ नमुस्, ते नों मृदयत।

▼ मूल-प्रस्तुति:

ते यन् द्विष्पो
यश्च नो द्वेष्टि
तवैँ वृ जम्भे दधामि ॥

▼ Keith

him whom we hate and him who hateth us, I place him within your jaws.

▼ सायण-टीका

ते च वयं नगस्कृतरुद्राः सन्तो यं वैरिणं तूष्णीमवस्थितमपि द्विष्मः, यश्च वैरी नोऽस्मांस्तुष्णीमवस्थितानपि द्वेष्टि तमुभयविधं वैरिणं हे रुद्रा वौ युष्माकं जम्भे विदारितास्ये

दधामि स्थापयामि।

अपं श्वेत (सर्पाधिपते) पृष्ठा (विश्व) जंहुि (→हन)
पूर्वेण चापरेण च ।
सुप्त च मानुषीर इमास् (सर्पजाती:- ब्राह्मणानां तिसः वैश्यानां द्वे, शूद्राणां च द्वे)
त्रिसंश्व राजबन्धवीः ।

न वै श्वेतस्यां ऽध्याचारे (आधिपत्ये)
ऽहिंश् जुघानु कञ्चुन ।
श्वेतायं वैदुर्वर्यु (विदर्बपुत्राय) नमो
नमः श्वेतायं वैदुर्वर्यं ॥ (17)

(युग्मान्) ब्राह्मणान् भोजयेत् (स्थालीपाक-शेषादिभिः सर्पिष्मद्दिः। उपनयनवद् भुक्तवद्विद् आशीर्वचनम्।) १२

▼ Oldenberg

With the next (formulas, II, 17, 9-26) he should worship (the serpents), should sprinkle water round (the oblations), should return (to his house) silently without looking back, should sprinkle (water) with a water-pot from left to right, thrice around the house or the resting-place on the inside, with the two verses, 'Beat away O white one, with thy foot' (II, 17, 27. 28), and should offer food to the Brāhmaṇas.

उत्तरैरुपस्थायापः परिषिच्याप्रतीक्षस्तुष्टीमेत्या "पश्वेत पदे" त्येताभ्यामुदकुष्भेन
त्रिःप्रदक्षिणमन्तरतोऽगारं निवेशनं वा परिषिच्य ब्राह्मणान् भोजयेत् ।

१९०१ धाना: कुमारान्②

धाना: कुमारान् प्राशयन्ति १

▼ Oldenberg

1. The unground grain (which is left over, see above, VII, 18, 11) they give to the boys to eat.

धानाः कुमारान् प्राशयन्ति।

१९ ०२ एवम् अत②

एवम् अत ऊर्ध्वं यद् अशनीयस्य सकृत्नां वैतं बलिं हरेद् आमार्गशीष्याः २

▼ Oldenberg

2. Let him repeat in the same way this Bali-offering of whatever food he has got or of flour, from that day to full moon of (the month) Mārgaśīrṣa.

एवम् अत ऊर्ध्वं यदशनीयस्य सकृत्नां वैतं बलिं हरेदामार्गशीष्याः।

१९ ०३ मार्गशीष्याम्②

मार्गशीष्या पौर्णमास्याम् अस्तमिते स्थालीपाकः (उपक्रमवत्) ३

▼ Oldenberg

3. On the day of the full moon of Mārgaśīrṣa after sunset a Sthālīpāka (is offered as above, VII, 18, 5).

मार्गशीष्या पौर्णमास्यामस्तमिते स्थालीपाकः।

१९ ०४ अहार्षमिति बलिमन्त्रस्य②

"अहार्षम्" इति बलिमन्त्रस्य सन्नामः (किंशुकहोमादिकम् अपि कृवा)।

▼ Oldenberg

4. In the Mantra for the Bali-offering he changes (the word 'I shall offer' into) 'I have offered.'

अहार्षमिति बलिमन्त्रस्य सन्नामः ।

१९ ०५ अत्रैनमुत्सृजति②

अत्रैनमुत्सृजति ५

▼ *Oldenberg*

5. Then he does not offer (the Bali) any longer.

अत्रैनमुत्सृजति ।

२१ आग्रयणस्थालीपाकः①

१९ ०६ अनाहिताग्नेराग्रयणम्②

अनाहिताग्नेर् (← कर्मधारयो इस्तु, सशेषाहिताग्नेश् चापि विवक्षया) आग्रयणम् (यथात् पर्वणि)।

▼ Oldenberg

6. (Now follows) the Āgrayaṇa sacrifice (or partaking of the first-fruits) of one who has not set up the (Śrauta) fires.

अनाहिताग्नेराग्रयणम् ।

१९ ०७ नवानाँ स्थालीपाकँ②

नवानां (धान्यानां) स्थालीपाकं श्रपयित्वाग्रयणदेवताभ्यः (→ इन्द्रानिभ्यां, विश्वेभ्यो देवेभ्यः;

द्यावापृथिवीभ्याम्) स्विष्टकृच्यतुर्थाभ्यो हुत्वा (साधारणस्थालीपाकतन्त्रं वर्तते।)

तण्डुलानां (→ पुलाकानां) मुखं पूरयित्वा

गीत्वा (जलम् पीत्वा) ११ चम्प

+ओदन-पिण्डं संवृत्त्य (यथा+उत्क्षेपे न विशीर्यते)

+उत्तरेण यजुषा (पुरमेष्य असि परुमां माँ श्रियं गमय ।) ११ गार-स्तूप उद्धिष्ठेत् (= उद्धिष्ठेत्)

(आगारस्तूपे स्थितः) पुरमेष्य असि।

परुमां माँ श्रियं गमय ।

▼ Oldenberg

7. He prepares a Sthālīpāka of the fresh fruits, sacrifices to the deities of the (Śrauta) Āgrayaṇa sacrifice with (Agni) Sviṣṭakṛt as the fourth, fills his mouth with grains, swallows them, sips water, forms a lump of the boiled

(sacrificial) food, and throws it up with the next Yajus (II, 18, 1) to the summit of the house.

नवानां स्थालीपाकं श्रपयित्वाऽऽग्रयणदेवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थाभ्यो हुत्वा तण्डुलानां मुखं पूरयित्वा गीर्त्वाचम्यौदनपिण्डं संवृत्योत्तरेण यजुषागारस्तूप उद्दिष्टेत् ।

२२ हेमन्तप्रत्यवरोहणम्①

१९ ०८ हेमन्तप्रत्यवरोहणम्②

हेमन्तप्रत्यवरोहणम् (खटवाया:) ८

▼ Oldenberg

8. [f1] (Now follows) the 'redescent' in the winter.

[f1]: Comp. the note on Śāṅkhāyana IV, 17, 1.

हेमन्तप्रत्यवरोहणम्।

१९ ०९ उत्तरेण यजुषा②

उत्तरेण यजुषा ("प्रत्यवरूढो नो हेमन्तः" इत्यनेन) प्रत्यवरुद्ध

प्रत्यवरूढो नो हेमन्तः ।

संवेशनमन्त्राः⑤

उत्तरैर् ("प्रतिक्षत्र" इत्यादिभिः पञ्चभिः) दक्षिणैः पार्श्वैः नवस्वस्तरे (=तुणश्यायाम्) संविशन्ति ९

(नवस्वस्तरे संविशन्.)

प्रतिं क्षत्रे, प्रतिंतिष्ठामि गृष्टे ।

प्रत्य् अश्वेषु, प्रतिंतिष्ठामि गोषु ।

प्रतिं प्रजायां, प्रतिंतिष्ठामि भव्यैं (=मङ्गले) ।

इह (स्वस्तरे) धृतिर्, इह विधृतिः ।

इह रन्तिर्, इह रमंतिः ।

▼ Oldenberg

9. With the next Yajus (II, 18, 2) they 'redescend' (or take as their sleeping-place a layer of straw instead of the high bedsteads which they have used before). With the next Yajus formulas (II, 18, 3-7) they lie down on a new layer (of straw) on their right sides,

उत्तरेण यजुषा प्रत्यवरुह्योत्तरैर्दक्षिणैः पार्श्वनवस्तरे संविशन्ति ।

१९ २० दक्षिणतः पितोत्तरा②

दक्षिणतः पितोत्तरा मातैवम् अवशिष्टानां ज्येष्ठो ज्येष्ठोऽनन्तरः १०

▼ Oldenberg

10. The father to the south, the mother to the north (of him), and so the others, one after the other from the eldest to the youngest.

दक्षिणतः पितोत्तरा मातैवमवशिष्टानां ज्येष्ठो ज्येष्ठोऽनन्तरः ।

१९ २१ सँहायोत्तराभ्याम्②

(किञ्चित्सुप्त्वा) सं-हाय

उत्तराभ्यां ("स्योना पृथिवि" "बडित्थे" "त्योत्तराभ्यां) पृथिवीमभिमृशन्ति ११

०८ स्योना पृथिवि⑥

स्योना" (=सुखरूप) पृथिवि भव+
अनृक्षरा" (=कण्टकादिरहित) निवे"शनी ।
य"च्छा नश् श"र्म सप्र"थाः (=सकीर्तिः) ।

बङ् डुत्था(ञ्च) पर्वतानाङ्(→मेघानाम्)
खिद्रम् (=छिद्रं →छेदनम्) बिभर्षि पृथिवि ।
प्र या भूमि प्रवत्वति (=प्रवणवति)
मुह्ता (=महिमा) (देवादीन) जिनोषि (=तर्पयसि) मुहुनि (=महति) । (४)
(अत्र देवप्रीत्या वृष्णिरिति चक्रम् उच्यते।)

▼ Oldenberg

11. After he has arisen, he touches the earth with the next two
(verses, II, 18, 8. 9).

सँहायोत्तराभ्यां पृथिवीमभिमृशन्ति ।

१९ २२ एवं संवेशनादि②

एवं संवेशनादि त्रिः १२

▼ Oldenberg

12. In the same way the lying down, &c., is repeated thrice.

एवं संवेशनादि त्रिः ।

२३ ईशानबलिः①

१९ १३ ईशानाय स्थालीपाकम्②

ईशानाय स्थालीपाकं श्रपयित्वा, क्षैत्रपत्यं च,
प्राचीमुदीर्चीं वा दिशम् उपतिष्ठकम्य (ग्रामात्)
स्थण्डिलं कल्पयित्वा
ऽनेरु उपसमाधानादि १३

▼ Oldenberg

13. [f2] Having prepared a Sthālīpāka for Lana and one for Kṣetrapati, he goes out in an easterly or northerly direction, prepares a raised surface, (and then follow the ceremonies) beginning with the putting of wood on the fire.

[f2]: The description of the śūlagava sacrifice, which here follows, agrees in most points with the statements of Hiranyaśeśin II, 3, 8.

ईशानाय स्थालीपाकं श्रपयित्वा क्षैत्रपत्यं च प्राचीमुदीर्चीं वा दिशमुपनिष्ठकम्य स्थण्डिलं
कल्पयित्वाऽनेरुपसमाधानादि ।

१९ १४ अपरेणाग्निन् द्वे③

अपरेणाग्निं द्वे कुटी कृत्वा १४

▼ Oldenberg

14. To the west of the fire he builds two huts.

अपरेणानि द्वे कुटी कृत्वा।

२० ०१ उत्तरया②

उत्तरया दक्षिणस्याम् ईशानम् आवाहयति १

आ त्वा वहन्तु हरयुस् (=हरितवणश्चाः) सचेतसश्
श्वेतैर् अश्वैस् सुह केतुमद्धिः ।
वातांजिरैर् (=वातगतिभिः) मम हुव्यायं शर्वं (\leftarrow श हिंसायाम्) ।

▼ Oldenberg

1. [f1] With the next (verse, II, 18, 10) he has the Īśāna led to the southern (hut),

[f1]: 20, 1-3. Comp. Hiranyak. II, 3, 8, 2-4. Haradatta explains the Īśāna, the mīḍhuṣī, and the jayanta as images of the three gods.

उत्तरया दक्षिणस्यामीशानमावाहयति ।

२० ०२ लौकिक्या वाचोत्तरस्याम्②

लौकिक्या वाचोत्तरस्यां मीढुषीम् २

▼ Oldenberg

2. With worldly words the 'bountiful goddess' to the northern (hut),

लौकिक्या वाचोत्तरस्यां मीढुषीम्।

२० ०३ मध्ये जयन्तम्②

मध्ये जयन्तम् (=स्कन्दः, इन्द्रसूत्र वा) ३

▼ Oldenberg

3. To the middle (between the two huts) the 'conqueror.'

मध्ये जयन्तम् ।

२० ०४ यथोढमुदकानि प्रदाय②

यथोढम् उदकानि प्रदाय
त्रीन् ओदनान् (\rightarrow ओदनभागान्) कल्पयित्वा
इग्निम् अभ्यानीयोत्तरैर् उपस्पर्शयित्वा
उत्तरैर् यथास्वम् ओदनेभ्यो हुत्वा
सर्वतस् समवदायोत्तरेण यजुषाग्निं स्विष्टकृतम् ।

उपंस्पृशतु मीढवान् मीढुषे स्वाहा ।
उपंस्पृशतु मीढुषीं मीढुष्ट्रे स्वाहा ।
ज्युयन्तोपंस्पृश ज्युन्ताय् (=स्कन्दाय) स्वाहा ।

हवनम्⑥

भुवायं देवायु स्वाहा ।
शुर्वायं देवायु स्वाहा ।
ईशानाय देवायु स्वाहा ।
पशुपतंये देवायु स्वाहा ।
रुद्रायं (=रोदयित्रे) देवायु स्वाहा ।
उग्रायं देवायु स्वाहा ।
भूमायं देवायु स्वाहा ।
महृते देवायु स्वाहा ।

भूवस्यं देवस्यु पत्न्यै स्वाहा॑।
 शुर्वस्यं देवस्यु पत्न्यै स्वाहा॑।
 ईशानस्य देवस्यु पत्न्यै स्वाहा॑।
 पशुपतेर्द्वेष्यु पत्न्यै स्वाहा॑।
 लुद्रस्यं देवस्यु पत्न्यै स्वाहा॑।
 उग्रस्यं देवस्यु पत्न्यै स्वाहा॑।
 भीमस्यं देवस्यु पत्न्यै स्वाहा॑।
 महूतो देवस्यु पत्न्यै स्वाहा॑।

जुयुन्तायु स्वाहा॑।

अुग्नयें स्विष्टकृते सुहुंतहुतु आहुंतीनां कामानाँ समर्द्धयित्रे स्वाहा॑।

▼ Oldenberg

4. He gives them water to drink in the same order in which they have been led (to their places), takes three portions of boiled rice (from the Sthālīpāka prepared for Īśāna), takes (these portions of rice) to the fire, makes (the three gods) touch them with the next (formulas, II, 18, II-13), sacrifices of these portions, to each god of the portion which belongs to him, with the next (formulas, II, 18, 14-30), cuts off (Avadānas) from all (portions), and sacrifices with the next Yajus (II, 18, 31) to Agni Sviṣṭakṛt.

यथोढमुदकानि प्रदाय त्रीनोदनान् कल्पयित्वाऽग्निमभ्यानीयोत्तरैरुपस्पर्शयित्वा
उत्तरैर्यथास्वमोदनेभ्यो हुत्वा सर्वतस्मवदायोत्तरेण यजुषाग्निं स्विष्टकृतम् ।

२० ०५ उत्तरेण②

उत्तरेण यजुषोपस्थाय

स्वास्ति नः पूर्णमुखः परिक्रामतु ।

उत्तरैस् सहोदनानि पर्णान्य् एकेकेन द्वे द्वे दत्त्वा
देवसेनाभ्यो दशोत्तराभ्यः ५

- उत्तरस्याम्
 - गृहपोपस्पृश। गृहपायु स्वाहा॑ ।
 - गृहप्युपस्पृश। गृहप्यै स्वाहा॑ ।
- मध्ये ।
 - घोषिणु उपस्पृशत। घोषिभ्यः स्वाहा॑ ।
- दक्षिणस्याम् ।
 - श्वासिनु उपस्पृशत। श्वासिभ्यः स्वाहा॑ ।
- उत्तरस्याम्
 - विचिन्वन्तु उपस्पृशत। विचिन्वदभ्यः स्वाहा॑ ।
- मध्ये ।
 - प्रपुन्वन्तु उपस्पृशत। प्रपुन्वदभ्यः स्वाहा॑ ।
- दक्षिणस्याम् ।
 - समुश्रन्तु उपस्पृशत। समुश्रदभ्यः स्वाहा॑ ।
- दश देवसेनाभ्यः दश
 - देवसेना उपस्पृशत। देवसेनाभ्यः स्वाहा॑ ।
 - या आख्यांता॒ याश् चानांख्याता॒ देवसेना उपस्पृशत। देवसेनाभ्यः स्वाहा॑ ।

▼ Oldenberg

5. Having worshipped (the god Īśāna) with the next Yajus (II, 18, 32), he distributes with the next (formulas, II, 18, 33-39) leaves together with portions of boiled rice, two (leaves) with each (Yajus), then ten to the divine hosts (II, 18, 40), and ten to the (divine hosts) that follow (and are referred to in the next Yajus, II, 18, 41).

उत्तरेण यजुषोपस्थायोत्तरैस्सहोदनानि पर्णान्येकेकेन द्वे द्वे दत्त्वा दश देवसेनाभ्यो दशोत्तराभ्यः ॥

२० ०६ पूर्ववदुत्तरैः②

पूर्ववद् उत्तरैः ६

- द्वारापौपंस्पृशा। द्वारापायु स्वाहा॑ ।
- द्वाराप्युपंस्पृशा द्वारापौ स्वाहा॑ ।
- (देव्या) अन्वासारिण् उपंस्पृशत्। अन्वासारिभ्युस् स्वाहा॑ (→मध्ये द्वे)।
- निषुङ्गिन् (जयन्त!) उपंस्पृशा। निषुङ्गिणे स्वाहा॑ (→दक्षिणस्थां द्वे)।

▼ Oldenberg

6. With the next (formulas, II, 18, 42-45) he does the same as before (i.e. he distributes two leaves with each Mantra).

पूर्ववदुत्तरैः ।

२० ०७ ओदनपिण्डं संवृत्य②

(होमबलिशेषेभ्यः त्रिभ्यः ओदनेभ्य उपादाय - केवित्जयन्तस्योदनादिति)

ओदनपिण्डं संवृत्य

पर्ण-पुटे ऽवधायोत्तरेण यजुषा वृक्ष आसजति (=अवलम्बयति) ७

नमौ निषुङ्गिणे (→ इषुव्यतिरिक्तानां शस्त्राणाम् आवासस्थानवते ।)

▼ Oldenberg

7. Having formed a lump of boiled rice, he puts it into a basket of leaves, and with the next Yajus (II, 18, 46) hangs it up on a tree.

ओदनपिण्डं संवृत्य पर्णपुटेऽवधायोत्तरेण यजुषा वृक्ष आसजति ।

२० ०८ अत्र रुद्रान्②

अत्र रुद्रान् जपेत् ८

▼ Oldenberg

8. Here he should murmur the Rudra texts (Taitt. Saṁh. IV, 5),

अत्र रुद्रान् जपेत्।

२० ०९ प्रथमोत्तमौ वा②

प्रथमोत्तमौ वा ९

▼ Oldenberg

9. Or the first and last (Anuvāka).

प्रथमोत्तमौ वा ।

२० १० अभित एतमग्निम्②

अभित एतमग्निं गास् स्थापयति
यथैता धूमः प्राप्नुयात् १०

▼ Oldenberg

10. He places his cows around the fire so that the smoke (of the sacrifice) may reach them.

अभित एतमग्निं गास्स्थापयति यथैता धूमः प्राप्नुयात् ।

२० ११ ता②

ता गन्धैर् दर्भ-गु(=गुरु) मुष्टिनावोक्षति
वृषाणम्(=वृषभं) एवाग्रे ११

▼ Oldenberg

11. [f2] With his firmly shut fist full of Darbha grass he besprinkles (them) with scents; the bull first.

[f2]: On grumuṣṭi, see the notes of the commentators, p. 93 of Dr. Winternitz's edition, and the commentary on Taitt. Samhitā V, 4, 5, 3 (Indische Studien, XII, 60).

ता गन्धैर्दर्भगुमुष्टिनाऽवोक्षति वृषाणमेवाग्रे ।

२० १२ गवाम् मर्गऽनग्नौ②

गवां मर्गऽनग्नौ क्षेत्रस्य पतिं जयते १२

▼ Oldenberg

12. He should perform a sacrifice to Kṣetrapati, without a fire, in the path used by his cows.

गवां मर्गऽनग्नौ क्षेत्रस्य पतिं यजते ।

२० १३ ईशानवदावाहनम्②

ईशानवद् आवाहनम् १३

आ त्वा वहन्तु हरयुस् (=हरितवणश्चाः) सचेतसश्
श्वेतैर् अश्वैस् सुह केतुमद्धिः ।
वातांजिरैर् (=वातगतिभिः) मम हुव्यायं शर्वं (← श हिंसायाम्) ।

▼ Oldenberg

13. He has (the Kṣetrabhaṇḍa) led to his place in the same way as the Īśāna (see above, Sūtra 1).

ईशानवदावाहनम् ।

२० १४ चतुर्षु सप्तसु②

चतुर्षु सप्तसु वा पर्णेषु (स)नामादेशं ("क्षेत्रस्य पतये त्वां ददामि" इति) दधाति १४

▼ Oldenberg

14. He puts (portions of boiled rice) into four or seven leaves, naming (the god).

चतुर्षु सप्तसु वा पर्णेषु नामादेशं दधाति ।

२० १५ क्षिप्रं यजेत②

क्षिप्रं यजेत पाको देवः १५

▼ Oldenberg

15. [f3] Let him sacrifice quickly; the god has a strong digestion (?).

[f3]: I have translated here as in Hiraṇyak. II, 3, 9, 11. Haradatta and Sudarśanārya give another explanation of the words 'pāko devah'; see p. 93 of the edition.

क्षिप्रं यजेत पाको देवः ।

२० १६ उत्तराभ्यामुपतिष्ठते②

उत्तराभ्याम् उपतिष्ठते १६

क्षेत्रस्य पतिना वृयँ हितेनैव जयामसि ।

गाम् अञ्चम् पोषयित्व्य(=पोषयिताता) आ स नः मृडा(=सुखय)तीदृशौ (कर्मणि)।

क्षेत्रस्य पते मधुमन्तम् (गोयूथ-)ऊर्मिन् - धेनुर इव पर्यां अस्मासुं धुक्ष्व - मधुश्च-चुतंड, धृतम् इव सुपूर्तम्।

ऋतस्य नु~ परंयो मृडयन्तु(=सुखयन्तु) ।

▼ Oldenberg

16. With the next two (verses, II, 18, 47. 48) he does worship (to Kṣetrapati).

उत्तराभ्यामुपतिष्ठते ।

२० १७ स्थालीपाकम् ब्राह्मणान्②

स्थालीपाकं ब्राह्मणान् भोजयेत् १७

▼ Oldenberg

17. The Sthālīpāka (belonging to Īśāna) he gives to the Brāhmaṇas to eat;

स्थालीपाकं ब्राह्मणान् भोजयेत् ।

२० १८ क्षैत्रपत्यम् प्राशन्ति③

क्षैत्रपत्यं प्राशन्ति ये (←दौहित्रादीनामपि सम्बन्धिनां प्रतिग्रहार्थम् प्रयोगः) सनाभयो (→पुत्राः भ्रातरश्च) भवन्ति १८

▼ Oldenberg

18. That belonging to Kṣetrapati his uterine relations eat,

क्षैत्रपत्यं प्राश्नन्ति ये सनाभयो भवन्ति ।

२० १९ यथा वैषाम्②

यथा वैषां कुल-धर्मस् स्यात् १९

▼ *Oldenberg*

19. Or as is the custom in their family.

यथा वैषां कुलधर्मस्यात् ।

२४ मासिश्राद्धप्रकरणम्①

२१०१ मासिश्राद्धस्यापरपक्षे②

मासि श्राद्धस्यापरपक्षे यथोपदेशं काला: १

▼ Oldenberg

1. [f1] The times for the monthly Śrāddha are in the second fortnight (of the month), as they are stated.

[f1]: 21, 1. Comp. Dharmaśāstra II, 7, 16, 8 seq.; Sacred Books, vol. ii, p. 139. Comp. Professor Bühler's remarks, vol. ii, p. xiv.

मासिश्राद्धस्यापरपक्षे यथोपदेशं काला: ।

२१०२ शुचीन् मन्त्रवतो②

शुचीन् मन्त्रवतो योनि-गोत्र-मन्त्रासम्बन्धान् अयुग्माँस् त्र्यवरान् अनर्थविक्षो भोजयेत् २

▼ Oldenberg

2. Let him feed, without regard of (worldly) purposes, pure Brāhmaṇas, versed in the Mantras, who are not connected with himself by consanguinity or by their Gotra or by the Mantras (such as his teacher or his pupils), an odd number, at least three.

शुचीन् मन्त्रवतो योनिगोत्रमन्त्रासम्बन्धानयुग्माँस्त्र्यवराननर्थविक्षो भोजयेत्।

२१०३ अन्नस्योत्तराभिर्जुहोति②

अन्नस्योत्तराभिर् जुहोति ३

यन् में माता प्रलुंलोभु चरुत्य् अनंनुव्रता,
तन् मे रेतः पिता वृडक्ताम् (=आच्छिद्य स्वीकरोतु)।
आभुर् (\leftarrow आभवतीति) अन्यो (बलेर् दूरम्) ऽवंपद्यताम्। (२५)
अमुष्मै (\leftarrow नामनिर्देशः) स्वाहा॑।

यास् तिष्ठन्ति, या धावन्ति,
या आद्रोघ्नीः (=कूलादिग्नीः) परितुस्थुषीः ।
आद्विर् विश्वस्य भुर्तीभिर्
अन्तर् अन्यं पितुर् दंधे, (२५)
ऽमुष्मै (\leftarrow नामनिर्देशः) स्वाहा॑ ।

पितामहाय⑥

यन् में पितामुही प्रलुंलोभु चरुत्य् अनंनुव्रता,
तन् मे रेतः पितामुहो वृडक्ताम् (=आच्छिद्य स्वीकरोतु)।
आभुर् (\leftarrow आभवतीति) अन्यो (बलेर् दूरम्) ऽवंपद्यताम्।
अमुष्मै (\leftarrow नामनिर्देशः) स्वाहा॑।

अन्तर् दंधे पर्वतैर्
अन्तर् मह्यां पृथिव्या ।
आभिर् दिग्भिर् अनुन्ताभिर्
अन्तर् अन्यं पितामुहाद् दंधे
ऽमुष्मै स्वाहा॑ ।

प्रपितामहाय⑥

यन् में प्रपितामुही प्रलुंलोभु चरुत्य् अनंनुव्रता,
तन् मे रेतः प्रपितामुहो वृडक्ताम् (=आच्छिद्य स्वीकरोतु)।

आभुर्^(← आभवतीति) अन्यो^(बलेर् दूरम्) विपद्यताम्।
 अमुष्मै^(← नामनिर्देशः) स्वाहा।

अन्तर्दधं ऋतुभिर्
 अहोरात्रैश् चं^(काल) सुन्धिभिः ।
 अर्धमासैश् चु मासैश् च+
 अन्तर् अन्यं प्रपितामुहाद् दधे
 अमुष्मै^(← नामनिर्देशः) स्वाहा।

अन्येभ्यः⑥

ये चेह पितरो ये चु नेह
 याँश् चं विद्ध याँ उं चु न प्रं विद्ध ।
 अग्ने तान् वेत्थ यदि
 ते जातवेदस् तयां प्रत्यं^(→ प्रत्यया = प्रदत्तया) स्वधयां मदन्तु
 स्वाहा।

▼ Oldenberg

3. He makes oblations of the food (prepared for the Brāhmaṇas) with the next (verses, II, 19,1-7);

अन्नस्योत्तराभिर्जुहोति ।

२१०४ आज्याहुतीरुत्तराः②

आज्याहुतीरुत्तराः ४

- स्वाहा पित्रे
- पित्रे स्वाहा

- स्वाहा॑ं पित्रे
- पित्रे स्वाहा॑ ।
- स्वृधा॒ स्वाहा॑
- अग्नयै कव्युवाहनाय स्वृधा॒ स्वाहा॑ ।

▼ Oldenberg

4. Then the Ājya oblations (indicated by the) next (Mantras, II, 19, 8-13).

आज्याहुतीरुत्तराः।

२१ ०५ एतद्वा विपरीतम्②

एतद्वा विपरीतम् ५

▼ Oldenberg

5. Or invertedly (i.e. he offers Ājya with the verses referred to in Sūtra 3, and food with those referred to in Sūtra 4).

एतद्वा विपरीतम् ।

२१ ०६ सर्वमुत्तरैरभिमृशेत्②

सर्वमुत्तरैरभिमृशेत् ६

एष तैं तत् (स्वधासमुद्रः) मधुमाँ ऊर्मिस् सरस्वान्।
यावान् अुनिश् चं पृथिवी चु तावत्य् अस्य मात्रा।
तावतीन् त पुतां मात्रान् ददामि।

यथा ऽनिर् आक्षितो ऽनुपदस्त (=उपक्षयरहितः), एवं महाँ^(→मम) पित्रे ऽक्षितो ऽनुपदस्तः स्वृधा भंवतां त्वं स्वृधां तैस् सुहोपंजीवु, +र्चस् ते महिमा।

एष तेऽपितामहु^(स्वधासमुद्दः) मधुमाँ ऊर्मिस् सरस्वान्।

यावान् वायुश् चान्तरिक्षज् चु तावंत्य् अस्य मात्रा।

तावंतीन् त एतां मात्रान् ददामि।

यथां वायुर् आक्षितो ऽनुपदस्त (=उपक्षयरहितः), एवं महाँ^(→मम) पितामुहायाऽक्षितोऽनुपदस्तः स्वृधा भंव।

तां त्वं स्वृधां तैस् सुहोपंजीवु, सामानि ते महिमा।

एष तेऽपितामहु^(स्वधासमुद्दः) मधुमाँ ऊर्मिस् सरस्वान्।

यावान् आदित्यश्च द्यौश्च तावंत्यस्य मात्रा।

तावंतीन् त एतां मात्रान् ददामि।

यथां ऽद्वित्यो ऽक्षितो ऽनुपदस्त (=उपक्षयरहितः), एवं महाँ प्रपितामुहायाऽक्षितोऽनुपदस्तः स्वृधा भंव।

तां त्वं स्वृधां तैस् सुहोपंजीवु, यजूषि ते महिमा ॥ (19)

▼ Oldenberg

6. Let him touch the whole (food) with the next (formulas, II, 19, 14-16).

सर्वमुत्तरैरभिमृशेत् ।

२१ ०७ कूप्तान्वा प्रतिपूरुषम् ②

कूप्तान्वा प्रतिपूरुषम् ७

▼ Oldenberg

7. Or the (single) prepared (portions of food destined) for the single Brāhmaṇas.

कूप्तान्वा प्रतिपूरुषम् ।

२१ ०८ उत्तरेण यजुषोपस्पर्शयित्वा②

उत्तरेण यजुषोपस्पर्शयित्वा ८

(हे अन्न-) पृथिवी ते पात्रं,
द्यौर् अंपिधानम्।
ब्रह्मणस् त्वा मुखे जुहोमि।
ब्राह्मणानान् त्वा प्राणापानयोर् जुहोमि।

भुक्तवतोऽनुव्रज्य प्रदक्षिणीकृत्य
द्वैधं दक्षिणाग्रान् दर्भान् संस्तीर्य
(भुज्जानानामपि तृप्तिरस्त्वित्याह -) अक्षिंतम् असि।
मैषां क्षेषा (←क्षी क्षये) अमुत्रा (→परलोके) ऽमुष्मिलैँ लोके (च ब्राह्मणानाम्) ।

▼ Oldenberg

8. Having caused them with the next (formula, II, 20, 1) to touch (the food, he gives it to them to eat).

उत्तरेण यजुषोपस्पर्शयित्वा।

२१ ०९ भुक्तवतोऽनुव्रज्य②

तेषूत्तरैरपो दत्त्वा

(दर्भेष्व अपो ददाति)

मार्जयन्तां मम पितरौ, मार्जयन्तां मम पितामुहा मार्जयन्तां मम प्रपितामुहाः ।

मार्जयन्तां मम मृतरौ, मार्जयन्तां मम पितामुह्यौ, मार्जयन्तां मम प्रपितामुह्याः ।

उत्तरैर्दक्षिणापवर्गान् पिण्डान्दत्वा⑥

उत्तरैर् दक्षिणापवर्गान् पिण्डान्दत्ता

एतत्ते तताऽसौ(←नामनिर्देशः), ये चु त्वाम् अनुं (जीवन्ति)।
एतत्ते पितामहाऽसौ(←नामनिर्देशः), ये चु त्वाम् अनुं (जीवन्ति)।
एतत्ते प्रपितामहाऽसौ(←नामनिर्देशः), ये चु त्वाम् अनुं (जीवन्ति)।
एतत्ते मातर् असौ(←नामनिर्देशः), याश् चु त्वाम् अनुं (जीवन्ति)।
एतत्ते पितामह्य् असौ(←नामनिर्देशः), याश् चु त्वाम् अनुं (जीवन्ति)।
एतत्ते प्रपितामह्य् असौ(←नामनिर्देशः), याश् चु त्वाम् अनुं (जीवन्ति)।

उत्तरैरुपस्थानम्⑥

पूर्ववदुत्तरैरपो दत्ता
उत्तरैरुपस्थाय

ये चु वो (पितरः) ऽत्र, ये चास्मास्व् आशौसन्ते(→प्रार्थयन्ते स्वधाम्)
याश् चु वो ऽत्र याश् चास्मास्व् आशौसन्ते,
ते चं (स्वधां) वहन्त्वा,
ताश्चं (स्वधां) वहन्ताम्।
तृष्णन्तु भवन्तः;
तृष्णन्तु भवत्यः।
तृष्णत् तृष्णत् तृष्णत् ।

उभयान् पिण्डान् परिषिञ्चति⑦

उत्तरयोदपात्रेण त्रिः प्रसव्यं परिषिच्य

पुत्रान् पौत्रान् अभि तुर्पयन्तीर् आपो मधुमतीर् इमा:
स्वधां (मातृसहित)पितृभ्यो अमृतं दुहाना आपों द्वेवीर् उभयाँस् तर्पयन्तु ।
तृष्णत् तृष्णत् तृष्णत् ।

शेष-प्राशनम्^५

न्युद्भ्यं पात्राण्य्
उत्तरं यजुरनवानं त्र्यवरार्थमावर्तयित्वा
प्रोक्ष्यपात्राणि
द्वन्द्वमभ्युदाहृत्य
सर्वतस् समवदायोत्तरेण यजुषाशेषस्य ग्रासवरार्थं प्राशीयात् ।

प्राणे निविष्टे इमृतं^(→अमरणहेतुमन्त्र) जुहोमि, ब्रह्माणि म आत्माऽमृतत्वायं ।

▼ Oldenberg

9. When they have eaten (and gone away), he goes after them, circumambulates them, turning his right side towards them, spreads out southward-pointed Darbha grass in two different layers, pours water on it with the next (formulas, II, 20, 2-7), distributes the Piṇḍas, ending in the south, with the next (formulas, II, 20, 8-13), pours out water as before with the next (formulas, 14-19), worships (the ancestors) with the next (formulas, II, 20, 20-23), sprinkles with the next (verse, 24) water three times from right to left round (the Piṇḍas) with a water-pot, besprinkles the vessels, which are turned upside down, repeating the next Yajus (25) at least three times without taking breath, sets up the vessels two by two, cuts off (Avadānas) from all (portions of food), and eats of the remains at least one morsel with the next Yajus (26).

भुक्तवतोऽनुव्रज्य प्रदक्षिणीकृत्य द्वैधं दक्षिणाग्रान् दर्भान् सँस्तीर्य तेषूत्तरैरपो
दत्त्वोत्तरैर्दक्षिणापवर्गान् पिण्डान्दत्त्वा पूर्ववदुत्तरैरपो दत्त्वोत्तरैरुपस्थायोत्तरयोदपात्रेण त्रिः
प्रसव्यं परिषिच्य न्युद्भ्यं पात्राण्युत्तरं यजुरनवानं त्र्यवरार्थमावर्तयित्वा प्रोक्ष्यपात्राणि
द्वन्द्वमभ्युदाहृत्य सर्वतस्समवदायोत्तरेण यजुषा शेषस्य ग्रासवरार्थं प्राशीयात् ।

२५ अष्टकाश्राद्धम्①

२१ १० या माध्या:②

या माध्या: पौर्णमास्या उपरिषद्_(=कृष्णपक्ष) व्यष्टका
तस्यामष्टमी ज्येष्ठ्या सम्पद्यते तामेकाष्टकेत्याचक्षते १०

▼ Oldenberg

10. Of the dark fortnight that follows after the full moon of Māgha, the eighth day falls under (the constellation of) Jyeṣṭhā: this day is called Ekāṣṭakā.

या माध्या: पौर्णमास्या उपरिषद्व्यष्टका तस्यामष्टमी ज्येष्ठ्या सम्पद्यते तामेकाष्टकेत्याचक्षते ।

२१ ११ तस्यास्सायमौपकार्यम्②

तस्यास्सायमौपकार्यम् ११

▼ Oldenberg

11. In the evening before that day (he performs) the preparatory ceremony.

तस्यास्सायमौपकार्यम्।

२१ १२ अपूपज् चतुश्शरावम्②

अपूपं चतुश्शरावं श्रपयति १२

▼ Oldenberg

12. [f2] He bakes a cake of four cups (of rice).

[f2]: 12, 13. Comp. Hiranyak. II, 5, 14, 3 seq.

अपूर्णं चतुश्शरावं श्रपयति।

२१ १३ अष्टाकपाल इत्येके②

अष्टाकपाल इत्येके १३

▼ Oldenberg

13. (The cake is prepared) in eight dishes (like a Puroḍāśa), according to some (teachers).

अष्टाकपाल इत्येके ॥

२२ ०१

पार्वणवदाज्यभागान्तेऽज्जलिनोत्तरयाऽपूपाज्जुहोति②

पार्वणवदाज्यभागान्ते ऽज्जलिनोत्तरया ऽपूपाज्जुहोति १

यां जनाः प्रति-नन्दन्ति
रात्रिं धेनुम् इवायुतीम् ।
सुंवत्सरस्य या पत्नी (एकाष्टका)
सा नों अस्तु सुमङ्गली
स्वाहा ।

▼ Oldenberg

1. [f1] After the ceremonies down to the Ājyabhāga oblations have been performed in the same way as at the fortnightly

sacrifices, he makes with his joined hands oblations of the cake with the next (verse, II, 20, 27).

[f1]: 22, 1. Comp. above, VII, 18, 6.

पार्वणवदाज्यभागान्तेऽज्जलिनोत्तरयाऽपूपाज्जुहोति ।

२२ ०२ सिद्धशेषस्तमष्टधा कृत्वा ②

सिद्धशेषस्तमष्टधा कृत्वा ब्राह्मणेभ्य उपहरति २

▼ Oldenberg

2. [f2] The rest (of the cake) he makes ready, divides (it) into eight parts and offers it to the Brāhmaṇas.

[f2]: I believe that śeṣah means the rest of the cake. The word 'siddhah' possibly refers to such preparations of the food as are indicated in Hiranyak. II, 5, 14, 7. Haradatta understands śeṣah as the rest of the rites (tantrasya śeṣah): 'The rest of the rites is p. 294 the regular one, without alterations:' it must be admitted that the expressions used by Hiranyak. II, 5, 14, 10 would agree well with this explanation.

सिद्धशेषस्तमष्टधा कृत्वा ब्राह्मणेभ्य उपहरति ।

२२ ०३ श्वोभूते दर्भेण ②

श्वोभूते दर्भेण गामुपाकरोति पितॄभ्यस्त्वा जुष्टामुपाकरोमीति ३

▼ Oldenberg

3. On the following day he touches a cow with a Darbha blade, with the words, 'I touch thee agreeable to the Fathers.'

श्वोभूते दर्भेण गामुपाकरोति पितृःस्त्वा जुषामुपाकरोमीति ।

२२ ०४ तूष्णीम् पञ्चाज्याहुतीर्हुत्वा②

तूष्णीं पञ्चाज्याहुतीर्हुत्वा

श्वोभूते वपाहोममन्त्रः⑤

तस्यै वपां श्रपयित्वोपस्तीर्णाभिघारितां मध्यमेनान्तमेन वा पलाशपर्णोत्तरया जुहोति ४

वहं वृपां जातवेदः पितृभ्यो
यत्रैनान् वैत्थु निहितान् पराके^(=दूरे) ।
मेदसः कूल्या^(=नद्या) उप तान् क्षंरन्तु
सुत्या एषाम् आशिषंस् सन्तु कामैस्
स्वाहा ।

▼ Oldenberg

4. [f3] Having silently offered five Ājya oblations, and having cooked, the omentum of the (cow), and performed the 'spreading under' and the sprinkling over (of Ājya), he sacrifices (the omentum) with the next (verse, II, 20, 28) with a Palāśa leaf from the middle or the end (of the stalk).

[f3]: See above, V, 13, 16.

तूष्णीं पञ्चाज्याहुतीर्हुत्वा तस्यै वपां श्रपयित्वोपस्तीर्णाभिघारितां मध्यमेनान्तमेन वा पलाशपर्णोत्तरया जुहोति ।

२२ ०५ माँसोदनमुत्तराभिः②

माँसोदनमुत्तराभिः ५

यां जनाः प्रति-नन्दन्ति
रात्रिं धेनुम् इवायुतीम् ।
सुवृत्सुरस्यु या पत्नी
सा नौं अस्तु सुमङ्गली॥

इयम् (उषा:) एव सा या प्रथमा व्यौच्छंद् (←उर्छीं विवासे)
अन्तर् अस्याज् (पृथिव्या) चरति (आदित्यम्) प्रविष्टा ।
वृधूर् जंजान नव-गज् (ग) जनित्री
त्रयं (←अनिरे एकः अश्वीनी द्वौ वपादेवाः) एनाम् महिमानंस् सचन्ते (=भजन्ते) ॥

(मध्यमस्थाना ह्यस्थाना चेति द्वे उषसौ)

छन्दस्वती उषसा (सौ) पैपिंशाने (=दीप्यमाने)
समानयैं योनिम् (आदित्यं) अनुं सुज्चरन्ती ।
सूर्यपत्नी वि चरतः प्र-जानुती
केतुड़ कृण्वाने अुजरे भूरिरेतसा (त्वौ) ॥

ऋतस्य पन्थाम् अनुं (कार्यभेदात्) तिस आगुस्
त्रयों घुर्मस्त्रो अनुं ज्योतिषा इगुः ।
प्रजाम् एका रक्षत्य् ऊर्जम् एका
वृतम् एका रक्षति देवय् (=याजका) नाम् ॥

एकाष्टकां पंश्यतु दोहंमानाम्
अन्नं माँसवद् धूतवत् स्वधावत् ।
तद ब्राह्मणैर् अंतिपूतम् अनुन्तम् अंक्षयम्
अुमुष्मिल् लोके स्फीतिं गच्छतु मे पितृभ्यः
स्वाहा ।

औलूखूला (=उलूखला:) ग्रावाण्टो घोषम् अक्रत
हुविः कृणवन्तः परिवत्सुरीणम् ।

एकाष्टके सुप्रजा वीरवन्तो
वृयं स्यांमु पतंयो रयीणाम्॥

एकाष्टका तपसा तप्यमाना
संवत्सुरस्य पल्नी दुदुहे प्रपीना ।(8)
तं दोहम् उपजीवाथ (=उपजीवत) पितरंस्
सुहसं-धारम् अमुष्मिलैँ लोके
स्वाहा ॥ (20)

▼ Oldenberg

5. (He sacrifices) boiled rice together with the meat (of the cow) with the next (verses, II, 20, 29-35),

माँसौदनमुत्तराभिः ।

२२ ०६ पिष्ठान्नमुत्तरया पिष्टेन②

पिष्ठान्नमुत्तरया ६

(एकाष्टके!) उकथ्यंश् चास्य् अतिरुत्रश् च
साद्युस्क्रीश् (=सदास्क्र-क्रतुः) छन्दसा सुह ।
अपूप-घृताहुते नमंस् ते
अस्तु मास-पिप्पले (=फले)
(तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वति इति दर्शनात्)
स्वाहा ।

▼ Oldenberg

6. Food prepared of meal with the next (verse, II, 21, 1),

पिष्ठान्नमुत्तरया ।

२२ ०७ आज्याहुतीरुत्तराः②

आज्याहुतीरुत्तराः ७

भूः- पृथिव्य्_(व्या) अंगिनां+ऋचा ऽमुं मयि कामु नियुनज्मि स्वाहा॑ ।

भुवों- वायुना॒ ऽन्तरिक्षेण॑ साम्ना॒ ऽमुं मयि कामु नियुनज्मि स्वाहा॑ ।

स्वर्- दिवां॒ ऽदित्येन॑ यजुषा॒ ऽमुं मयि कामु नियुनज्मि स्वाहा॑ ।_(५)

जुनद-_(=व्याहतिविशेषे यस् सामस्वपि श्रयते। नारायणानुवाके तु जनः इति विसर्जनीयान्तं पठ्यते ॥)

आद्विद्र॒ अथवाङ्गिरोभिर्॒ अमुं मयि कामु नियुनज्मि स्वाहा॑ ।

रोचुनायां॑ +अुजिराय_(←अज गतिक्षेपणयोः)॑ +अुग्नयै॑ देव-जातवे॑_(=ज्ञात्रे)॑ स्वाहा॑ ।

कुतवे॑_(=ज्ञात्रे)॑ मनवे॑ ब्रह्मणे॑ देव-जातवे॑_(=ज्ञात्रे)॑ स्वाहा॑ ।

स्वृधा॑ स्वाहा॑ ।

अुग्नयै॑ कव्युवाहनाय॑ स्वृधा॑ स्वाहा॑ ।

▼ Oldenberg

7. Then the Ājya oblations (indicated by the) next (Mantras, II, 21, 2-9).

आज्याहुतीरुत्तराः।

२२ ०८ स्विष्टकृत्प्रभृतिः②

स्विष्टकृत्प्रभृति समानमापिण्डनिधानात् ८

▼ Oldenberg

8. (The rites) from the Sviṣṭakṛt down to the offering of the Piṇḍas are the same (as at the Śrāddha).

स्विष्टकृत्प्रभृति समानमापिण्डनिधानात् ।

२२ ०९ अन्वष्टकायामेवैके②

अन्वष्टकायामेवैके पिण्डनिधानमुपदिशन्ति ९

▼ Oldenberg

9. Some (teachers) prescribe the Piṇḍa offering for the day after the Aṣṭakā.

अन्वष्टकायामेवैके पिण्डनिधानमुपदिशन्ति ।

२२ १० अथैतदपरन् दध्न②

अथैतदपरं दध्न एवाज्जलिना जुहोति यया (ऋचा) ऽपूपम् १०

▼ Oldenberg

10. Here (follows) another (way for celebrating the Aṣṭakā sacrifice). He sacrifices curds with his joined hands in the same way as the cake.

अथैतदपरं दध्न एवाज्जलिना जुहोति ययाऽपूपम् ।

२२ ११ अत एव②

अत (=अष्टकागाव) एव यथार्थ मासं शिष्ठ्वा श्वीभूतेऽन्वष्टकाम् ११

▼ Oldenberg

11. Having left over from the meat of the (cow, see above, 3. 4) as much as is required, on the day after (the Aṣṭakā) (he performs) the rite of the Anvaṣṭakā.

अत एव यथार्थ माँसैः शिष्टवा श्वोभूतेऽन्वष्टकाम् ।

२२ १२ तस्या मासिश्राद्धेन②

तस्या मासिश्राद्धेन कल्पो व्याख्यातः १२

▼ *Oldenberg*

12. This rite has been explained in the description of the monthly Śrāddha.

तस्या मासिश्राद्धेन कल्पो व्याख्यातः ।

२६ प्रकीर्णकर्माणि①

२२ १३ सनिमित्वोत्तरान् जपित्वाऽर्थम्②

सनिमि_(=भिक्षणम्) इत्वोत्तरान् ("अन्नमिव ते दुशे भूयास" मित्यादीन् सप्त) जपित्वा ५र्थ _(=आपेक्षाम्) ब्रूयात् १३

▼ *Oldenberg*

13. If he goes out in order to beg for something, let him murmur the next (Mantras, II, 21, 10-16) and then state his desire.

सनिमित्वोत्तरान् जपित्वाऽर्थं ब्रूयात्।

२२ १४ रथं लब्ध्वा②

रथं लब्ध्वा योजयित्वा प्राज्चमवस्थाप्योत्तरया ("अङ्गकौ न्यङ्गकौ" इत्येतया) रथचक्रे अभिमृशति पक्षसी वा १४

▼ *Oldenberg*

14. If he has obtained a chariot, he has the horses put to it, lets it face the east, and touches with the next (verse, II, 21, 17) the two wheels of the chariot or the two side-pieces.

रथं लब्ध्वा योजयित्वा प्राज्चमवस्थाप्योत्तरया रथचक्रे अभिमृशति पक्षसी वा।

२२ १५ उत्तरेण यजुषाऽधिरुद्घोत्तरया②

उत्तरेण यजुषा ("अध्वनामध्वं" इत्यनेन) ऽधिरुह्योत्तरया ("अयं वामाक्षिमा रथं" इत्येतया) प्राचीमुदीचीं वा दिशमभिप्रयाय यथार्थं यायात् १५

▼ Oldenberg

15. With the next Yajus (II, 21, 18) he should mount, and drive with the next (verse, II, 21, 19) towards the east or north, and should then drive off on his business.

उत्तरेण यजुषाऽधिरुह्योत्तरया प्राचीमुदीचीं वा दिशमभिप्रयाय यथार्थं यायात् ।

२२ १६ अश्वमुत्तरैरारोहेत्②

अश्वमुत्तरैर् (अश्वोऽसि हयोऽसि इत्यादिभिः) आरोहेत् १६

▼ Oldenberg

16. Let him mount a horse with the next (formulas, II, 21, 20-30),

अश्वमुत्तरैरारोहेत् ।

२२ १७ हस्तिनमुत्तरया②

हस्तिनमुत्तरया (हस्तियशसमसीइत्येतया) १७

▼ Oldenberg

17. An elephant with the next (formula, II, 21, 31).

हस्तिनमुत्तरया ।

२२ १८ ताभ्याँ रेषणे②

ताभ्याँ (भूमौ पतितस्य) रेषणे (=शरीरोपमदेः) पूर्ववत् ("स्योना पृथिवी"इत्येताभ्याः) पृथिवीम् आभिमृशेत् १८

०८ स्योना पृथिवि⑥

स्योना" (=सुखस्पृष्ट) पृथिवि भव+
अनृक्षरा" (=कण्टकादिरहिता) निवे"शनी ।
य"च्छा नश् श"र्म सप्र"था: (=सकीर्तिः) ।

बड् इत्था(ञ्च) पर्वतानाङ् (→मेघानाम्)
खिद्रम् (=छिद्रं →छेदनम्) बिभर्षि पृथिवि ।
प्र या भूमि प्रवत्वति (=प्रवणवति)
मुह्ता (=महिमा) (देवातीन्) जिनोर्षि (=तर्पयसि) मुहिनि (=महति) । (४)
(अत्र देवप्रीत्या वृष्टिरिति चक्रम् उच्यते।)

▼ Oldenberg

18. [f4] If any harm is done him by these two (beasts), let him touch the earth as indicated above.

[f4]: See VII, 19, 11. On रेषणे, comp. below, 23, 9.

ताभ्याँ रेषणे पूर्ववत् पृथिवीमभिमृशेत्।

२२ १९ संवादमेष्यन् सव्येन②

संवादम् (=ऋणादानादिव्यवहारः) एष्यन्सव्येन पाणिना छत्रं दण्डज् चादत्ते १९

▼ Oldenberg

19. If he is going to a dispute, he takes the parasol and the staff in his left hand.

संवादमेष्यन् सव्येन पाणिना छत्रं दण्डं चादर्ते ॥

२३ ०१ दक्षिणे फलीकरणमुष्टिमुत्तरया②

दक्षिणे फलीकरणमुष्टिमुत्तरया (^{अव जिह्वकेऽत्येतया}) हुत्वा
गत्वोत्तरां ("आ ते वाचमास्यां" इत्येताम्) जपेत् १

▼ Oldenberg

- Having sacrificed, with his right hand, a fist full of chaff with the next (verse, II, 21, 32), he should go away and murmur the next (verse, 33).

दक्षिणे फलीकरणमुष्टिमुत्तरया हुत्वा गत्वोत्तरां जपेत् ।

२३ ०२ कुद्धमुत्तराभ्यामभिमन्त्रयेत्②

कुद्धमुत्तराभ्याम् ("या त एषा रसाट्या" इत्येताभ्याम्) अभिमन्त्रयेत विक्रोधो भवति २

▼ Oldenberg

- Over an angry person let him recite the two next (formulas, II, 22, 1. 2); then his anger will be appeased.

कुद्धमुत्तराभ्यामभिमन्त्रयेत विक्रोधो भवति ।

२३ ०३ असम्भवेष्यः परेषाँ②

असंभवेष्यः (=मैथुनं विवारयिषुः) परेषाँ (=परनराणाम्) स्थूलाऽऽढारिका (=गौलिका सरीसुपविशेषः; या शतचरणा नाम) जीवचूर्णानि कारयित्वोत्तरया ("अव ज्यामिव धन्वन्" इत्येतया) सुप्तायास् सम्बाध (=योनौ) उपवपेत् ३

▼ Oldenberg

3. [f1] One who wishes that his wife should not be touched by other men, should have big living centipedes ground to powder, and should insert (that powder) with the next (formula, II, 22, 3), while she is sleeping, into her secret parts.

[f1]: 23, 3. Comp. Hiraṇyak. I, 4, 14, 7.

असम्भवेषुः परेषाँ स्थूलाढारिकाजीवचूणनि कारयित्वोत्तरया सुप्तायास्सम्बाध उपवपेत्।

२३ ०४ सिद्ध्यर्थं बभुमूत्रेण②

(सम्भागयोग्यता) सिद्ध्यर्थं बभु(गा)मूत्रेण (योनि) प्रक्षालयीत ४

▼ Oldenberg

4. For success (in the generation of children) let him wash (his wife) with the urine of a red-brown cow.

सिद्ध्यर्थं बभुमूत्रेण प्रक्षालयीत ।

२३ ०५ सिद्ध्यर्थं यदस्य②

सिद्ध्यर्थं यदस्य गृहे पण्यं स्यात् तत उत्तरया (ऽयदहं धनेनेऽत्येतया) जुहुयात् ५

▼ Oldenberg

5. For success (in trade) let him sacrifice with the next (verse - II, 22, 4 - some portion) from the articles of trade which he has in his house.

सिद्ध्यर्थं यदस्य गृहे पण्यं स्यात्तत उत्तरया जुहुयात् ।

२३ ०६ यङ्क कामयेत्②

यं कामयेत नायम् अविच्छिद्येतेति जीव^(ग)विषाणे (पूरणितुम्) स्वं मूत्रमानीय सुप्तमुत्तराभ्यां (अपरि त्वा गिरेरमित्येताभ्यां) त्रिः प्रसव्यं परिषिञ्चेत् ६

▼ Oldenberg

6. [f2] If he wishes that somebody be not estranged from him, let him pour his own urine into the horn of a living animal, and sprinkle (it) with the next two (verses, II, 22, 5. 6) three times from right to left around (the person) while he is sleeping.

[f2]: 6, 7. Comp. Pāraskara III, 7; Hiraṇyak. I, 4, 13, 19 seqq.

यं कामयेत नायं मच्छिद्येतेति जीवविषाणे स्वं मूत्रमानीय सुप्तमुत्तराभ्याँस्त्रिः प्रसव्यं परिषिञ्चेत् ।

२३ ०७ येन पथा②

येन पथा दासकर्मकराः पलायेरन् तस्मिन्न इण्वान्य् (दारुमयानि निगलानि) उपसमाधायोत्तरा (अआवर्तनं वर्तयेऽत्येता:) आहुतीर् जुहुयात् ।

▼ Oldenberg

7. In a path which servants or labourers use to run away, he should put plates (used for protecting the hands when holding a hot sacrificial pan) on (a fire), and should offer the oblations (indicated by the) next (Mantras, II, 22, 7-10).

येन पथा दासकर्मकराः पलायेरन् तस्मिन्निष्वान्युपसमाधायोत्तरा आहुतीर्जुहुयात् ।

२३ ०८ यद्येनं②

यद्येनं वृक्षात् फलमभिनिपतेद् वयो^(=पक्षी) वा ऽभिविक्षिपेद् अवर्षतवर्ये वा बिन्दुर् अभिनिपतेत् तदुत्तरैर्^(अयदि वृक्षादित्यादिभिः) यथालिङ्गं प्रक्षालयीत ८

▼ Oldenberg

8. If a fruit falls on him from a tree, or a bird befouls him, or a drop of water falls on him when no rain is expected, he should wipe that off with the next (Mantras, II, 22, 11-13), according to the characteristics (contained in these Mantras).

यद्येनं वृक्षात्फलमभिनिपतेद्यो वाऽभिविक्षिपेदवर्षतवर्ये वा बिन्दुरभिनिपतेत्तदुत्तरैर्यथालिङ्गं प्रक्षालयीत ।

२३ ०९ आगारस्थूणाविरोहणे मधुन②

आगारस्थूणाविरोहणे^(=अङ्गकुरजनने), (आगारे) मधुन उपवेशने, कुप्त्वा^(चुल्ल्यां, अम्बरीषे) कपोतपददर्शने, इमात्यानां^(अमा सह वसन्तीति पुत्रभ्रात्रादयः, तेषाम् बहुनाम्) शरीर-रेषणे^(=व्याधौ मरणे वा), इन्येषु चाद्युतोत्पातेष्व्
अमावास्यायां निशायां^(= चतुर्थाविभक्तायां रात्रे: द्वितीये भागे) यत्रापां न शृणुयात्
तदग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्त उत्तरा^("इमं से वरुण, तत्वायामि"इत्येकादश) आहुतीर् हुत्वा जयादि प्रतिपद्यते ९

▼ Oldenberg

9. If a post of his house puts forth shoots, or if honey is made in his house (by bees), or if the footprint of a dove is seen on the hearth, or if diseases arise in his household, or in the case of other miracles or prodigies, let him perform in the new-moon night, at dead of night, at a place where he does not hear the noise of water, the rites

from the putting (of wood) on the fire down to the Ājyabhāga oblations, and let him offer the oblations (indicated in the) next (Mantras, II, 22, 14-23), and enter upon the performance of the Jaya and following oblations.

आगारस्थूणाविरोहणे मधुन उपवेशने कुप्त्वां कपोतपददर्शनेऽमात्यानां शरीररेषणेऽन्येषु
चाद्भुतोत्पातेष्वमावास्यायां निशायां यत्रापां न शृणुयात्तदग्नेरुपसमाधानाद्याज्यभागान्त उत्तरा
आहुतीहृत्वा जयादि प्रतिपद्यते ।

२३ १० परिषेचनान्तङ् कृत्वाऽभिमृतेभ्य②

परिषेचनान्तं कृत्वा

अभिमृतेभ्य उत्तरया (इङ्गम् जीवेभ्यऽ इत्येतया) दक्षिणतोऽश्मानम् (मृत्युवारणार्थम्) परिधिं दधाति १०

▼ Oldenberg

10. Having performed (the ceremonies) down to the sprinkling (of water) round (the fire), he puts up towards the south with the next (verse, II, 22, 24) a stone as a barrier for those among whom a death has occurred.

End of the Āpastambīya-Grhya-sūtra.

परिषेचनान्तं कृत्वाऽभिमृतेभ्य उत्तरया दक्षिणतोऽश्मानं परिधिं दधाति ।

Appendix - +Dyugangā द्युगङ्गा①

Goals ध्येयानि②

Dyugangā is a work group dedicated to the promotion of ever-victorious Hindu ideals and arts. It's current focus is in presenting important texts for easy study. Long term goal (<https://rebrand.ly/dg-archive>) is to save texts to last for millennia into the coming post-electronic/ industrial age.

The texts may be presented as

- audio files (eg: [MahAbhArata audio book project](#)),
- as web pages (eg. [Apastamba-gRhya-sUtra](#), [Apastamba-dharma-sUtra](#), [EkAgnikANDa commentary](#), [manu-smRti](#), [raghuvaMsha](#), more [kalpa-texts](#), [tattva-texts](#), [universal subhAShita DB](#)),
- as dictionaries (eg: [stardict](#))
- ebooks distributed on various platforms - (eg: [vishvasa.github.io/book-pub](#), amazon, google play - [SVK SVT का](#)). Formats include md, pdf (A4, A5), epub, azw3, html, etc.

We distribute these for free, and under a CC BY 4.0 license. (Platforms may levy their fees.) You may subscribe to mail-streams for past and future announcements ([dg](#), [hv](#), [san](#)).

The choice of material heavily depends on the special interests of its current lead (vedas, kalpa, purANa-s).

संस्कृतानुवादः③

द्युगङ्गा नाम कार्यसंस्था - अजेयानां भारतीयपुरुषार्थपरिकल्पनानाज्च, हिन्दुककलानाज्च प्रसारणाय वर्तते।

तदीयस् स्थूलोद्देशोऽधुना प्रमुखग्रन्थानाम् अध्ययनसौकर्याय प्रस्तुतिः। ततो ग्रन्थ-सङ्कलन-केन्द्रम् इति वक्तुम् अलम्। दूरोद्देशस् तु (<https://rebrand.ly/dg-archive>) आधुनिक-शिला-तैल-युगात् परम् अपि सहस्राधिक-वर्षाणि यावद् ग्रन्थ-रक्षा।

ग्रन्थानाम् प्रस्तुतिर ध्वनिसञ्चिकाभिस् स्यात् (यथा महाभारतपारायणप्रसारणे), जाल-क्षेत्र-पृष्ठैर् वा (यथा विश्वासस्य मन्त्रटिष्ठनीषु, एकाग्निकाण्डटीका), शब्द-कोशैर् वाऽपि (stardict)। इमे उस्मत्-पक्षतो मुक्त-रीत्या प्रसार्यन्ते। सद्यश्च ग्रन्थाः संस्थाग्रण्या रुचिविशेषम् अनुसृत्य चिताः - वेदाः, इतिहास-पुराणानि, कल्प-वेदाङ्ग-ग्रन्थाश्च चेति।

Contribution, contact③

अस्मत्-सम्पर्को जालसुलभः (Contact website) -

<https://rebrand.ly/dyuganga> | Serious volunteering, donations and sponsorship are welcome (use contact page on our website) - they help offset operating costs (eg. worker payments mainly ~1L/mo, book distribution) and plan further projects. Project-specific sponsorship opportunities are occasionally advertised on our social media accounts and on certain mailing lists.

वन्दनीय-वन्दना②

(अनेनोद्यमेन नैषां महतां साक्षात् सम्बन्ध ऊह्यः ।)

इज्जिमेडु-यति-सिंह-रक्षितो

राजगोप--बृथ-गोप-चारितः।

सिंह-लक्ष्म-नर-नाम-भाग् बभौ

दिव्य-सूक्ति-वन-मार्ग-नायकः॥

यद्-आचार-स्वभावाभ्यां

"ज्ञेयम् अस्त्य् अत्र वैष्णवे" ।

इति निष्कर्ष-जिज्ञासे,
नौमि तं श्री-नृसिंहकम्॥